

63/2012

Ihmiskauppatyöryhmän mietintö

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

Ihmiskauppatyöryhmän mietintö

19.10.2012

Julkaisun nimi	Ihmiskauppatyöryhmän mietintö		
Tekijä	Puheenjohtaja: Janne Kanerva Sihteeri: Mirja Salonen		
Oikeusministeriön julkaisu	63/2012 Mietintöjä ja lausuntoja		
OSKARI numero	OM 12/41/2011	HARE numero	OM031:00/2011
ISSN-L	1798-7105		
ISSN (PDF)	1798-7105		
ISBN (PDF)	978-952-259-250-7		
URN	URN:ISBN:978-952-259-250-7		
Pysyvä osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-250-7		
Asia- ja avainsanat	Ihmiskauppa, paritus, kiskonnantapainen työsyrintä, pakkotyö, oikeushenkilön rangaistusvastuu, liiketoimintakielto, rikoslaki		
Tiivistelmä	<p>Mietintöön sisältyvässä hallituksen esityksen luonnoksessa ehdotetaan muutoksia, joiden myötä ihmiskauppaa koskeva kriminalisointi paremmin vastaa Suomea sitovissa kansainvälisissä asiakirjoissa asetettuja ihmiskaupan kriminalisointivelvoitteita ja joilla selvennetään rajanvetoa toisaalta ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten ja toisaalta ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyrintän välillä. Tätä koskevat muutokset tehtäisiin ihmiskauppaa ja paritusta koskeviin rangaistussäännöksiin. Esimerkiksi painostamista koskeva tekotapa siirrettäisiin paritus-säännöksestä ihmiskauppasäännökseen. Ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista mainittaisiin esimerkkinä pakkotyö, jonka ulottuvuutta lisäksi tarkennettaisiin perusteluissa.</p> <p>Parituksen kohteen asemaa rikosprosessissa parannettaisiin oikeudenkäyntiavustajan määräämistä koskevalla lainsäädäntömuutoksella, joka samalla koskisi tukihenkilön määräämistä. Kohteelle voitaisiin esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten määrätä avustaja ja tukihenkilö riippumatta siitä, onko hänet katsottu asianomistajaksi ja onko hän esittänyt asiassa vaatimuksia.</p> <p>Luonnoksen lainsäädäntöehdotukset toteutuessaan laajentaisivat rikosoikeudellista vastuuta kiskonnantapaisesta työsyrintästä liittämällä oikeushenkilön rangaistusvastuun mainittuun rikokseen. Lisäksi liiketoiminnassa kiskonnantapaiseen työsyrintään syyllistynyt voitaisiin määrätä liiketoimintakieltoon.</p>		

19.10.2012

Publikationens titel	Betänkande av arbetsgruppen mot människohandel		
Författare	Ordförande: Janne Kanerva Sekreterare: Mirja Salonen		
Justitieministeriets publikation	63/2012 Betänkanden och utlåtanden		
OSKARI nummer	OM 12/41/2011	HARE nummer	OM031:00/2011
ISSN-L	1798-7091		
ISSN (PDF)	1798-7105		
ISBN (PDF)	978-952-259-250-7		
URN	URN:ISBN:978-952-259-250-7		
Permanent adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-250-7		
Sak- och nyckelord	Människohandel, koppleri, ockerliknande diskriminering i arbetslivet, tvångsarbete, juridiska personers straffansvar, näringsförbud, strafflagen		
Referat	<p>I det utkast till regeringsproposition som ingår i betänkandet föreslås det ändringar i syfte att få kriminaliseringen av människohandel att bättre motsvara de förpliktelser att kriminalisera detta brott som finns i de internationella dokument som är bindande för Finland. Ändringarna klargör också gränsdragningen mellan dels människohandelsbrott och koppleribrott, dels människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet. De ändringar som gäller detta görs i straffbestämmelserna om människohandel och koppleri. T.ex. överförs gärningssättet påtryckning från bestämmelsen om koppleri till bestämmelsen om människohandel. Som exempel på förhållanden som kränker människovärdet nämns tvångsarbete, som dessutom också preciseras i motiveringen.</p> <p>Ställningen i straffprocessen för den som är föremål för koppleri förbättras genom en lagstiftningsändring som gäller förordnande av rättegångsbiträde och som samtidigt också gäller förordnande av stödperson. Enligt förslaget ska ett biträde och en stödperson kunna förordnas för den som är föremål för koppleri oberoende av om han eller hon anses vara målsägande eller har framställt yrkanden i målet.</p> <p>Om lagstiftningsförslagen i utkastet genomförs, utvidgas det straffrättsliga ansvaret för ockerliknande diskriminering i arbetslivet genom att det införs straffansvar för juridiska personer för detta brott. Dessutom kan den som vid drivande av rörelse har gjort sig skyldig till ockerliknande diskriminering i arbetslivet meddelas näringsförbud.</p>		

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 16 päivänä marraskuuta 2011 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin tarkastella oikeusministeriön vastuualueelle kuuluvia ihmiskaupparikoksia koskevia kysymyksiä. Asetettavan työryhmän tehtävät olivat asettamispäätöksen mukaan seuraavat:

- 1) Ihmiskaupakriminalisoinnin (rikoslain 25 luvun 3 §) tarkastelu direktiivin 2011/36/EU valossa ja tarvittavien muutosten valmistelu.
- 2) Ihmiskaupan ja parituksen välistä rajanvetoa koskeva lainsäädännön muutostarpeiden arviointi ja tarvittavien lainsäädäntömuutosten valmistelu.
- 3) Parituksen kohteena olevan henkilön asianomistajuuteen liittyvien kysymysten tarkastelu, mukaan lukien tarve lainsäädännölliseen selkeyttämiseen.
- 4) Ihmiskaupan uhrin suostumuksen oikeudellisen merkityksen tarkastelu, mukaan lukien tarve lainsäädännölliseen selkeyttämiseen.
- 5) Ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän rajanvetoa koskeva lainsäädännön muutostarpeiden arviointi ja tarvittavien lainsäädäntömuutosten valmistelu oheisseuraamukset (oikeushenkilön rangaistusvastuu ja liiketoimintakielto) mukaan lukien.
- 6) Pakkotyön käsitteen ja aseman tarkastelu ihmiskauppa-kontekstissa (käytäntö ja lainsäädäntö).
- 7) Ihmiskaupan uhrien ja heidän läheistensä, todistajien sekä muiden ihmiskaupparikosten käsittelyyn osallistuvien henkilöiden suojeluun liittyvien käytäntöjen tarkastelu sekä käytäntöjä koskevien tarvittavien kehittämisehdotusten valmistelu.

Siltä osin kuin kysymys on lainsäädännön muutostarpeiden arvioinnista ja lainsäädännön muuttamista koskevista ehdotuksista, työryhmän mietintö tuli laatia hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmän toimikausi oli 21.11.2011–28.9.2012. Työryhmä kokoontui 12 kertaa.

Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin lainsäädäntöneuvos Janne Kanerva oikeusministeriön lainvalmisteluosastolta sekä jäseniksi lainsäädäntösihteeri Mirja Salonen oikeusministeriön lainvalmisteluosastolta, ylitarkastaja Tero Mikkola sisäasiainministeriön maahanmuutto-osastolta, poliisitarkastaja Heidi Kankainen sisäasiainministeriön poliisiosastolta, hallitussihteeri Tapani Aaltela sosiaali- ja terveysministeriön työsuojeluosastolta, neuvotteleva virkamies (sittemmin hallitusneuvos) Jouni Lemola työ- ja elinkeinoministeriöstä, poliisitarkastaja Ari-Pekka Calin Poliisihallituksesta, kihlakunnansyyttäjä Sakari Tiilikainen Helsingin syyttäjänvirastosta, rajavartiolylitarkastaja Silja Hallenberg sisäasiainministeriön rajavartiosto-osastolta, ylitarkastaja Venla Roth vähemmistövaltuutetun toimistosta, käräjätuomari Pia

Sandvik Espoon käräjäoikeudesta Suomen tuomariliitto ry:n edustajana, asianajaja Kirsi Tarvainen Suomen Asianajajaliitosta, lakimies Anu-Tuija Lehto Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:stä ja lakimies Maija Ropponen Pro-tukipiste ry:stä. Työryhmän toimikauden aikana jäseneksi vaihdettiin Rothin tilalle ylitarkastaja Måns Enqvist vähemmistövaltuutetun toimistosta. Salonen toimi myös työryhmän sihteerinä.

Työryhmän kokouksissa on asiantuntijoina kuultu rikoskomisario Tomi Janssonia keskusrikospoliisista, johtaja Jari Kähköstä Joutsenon vastaanottokeskuksesta, rikostarkastaja Petri Rainialaa Helsingin poliisilaitoksesta, valtiosyyttäjä Anu Mantilaa Valtakunnansyyttäjänvirastosta, komentajakapteeni Petri Härmää Suomenlahden merivartiostosta, erikoissuunnittelija Natalia Ollusta HEUNI:sta, tutkija Minna Viuhkoa HEUNI:sta, tutkija Anniina Jokista HEUNI:sta, kihlakunnansyyttäjä Krista Soukolaa Valtakunnansyyttäjänvirastosta, tarkastaja Kristiina Linnaa Lounais-Suomen aluehallintovirastosta, tarkastaja Katja-Pia Jenua Etelä-Suomen aluehallintovirastosta, vähemmistövaltuutettu Eva Biaudet'ta ja professori Johanna Niemeä.

Saatuana työnsä valmiiksi työryhmä kunnioittavasti luovuttaa mietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 28 päivänä syyskuuta 2012



Janne Kanerva



Tapani Aaltela



Ari-Pekka Calin



Måns Enqvist



Silja Hallenberg



Heidi Kankainen



Anu-Tuija Lehto



Jouni Lemola



Tero Mikkola



Maija Ropponen



Mirja Salonen



Pia Sandvik



Kirsi Tarvainen



Sakari Tiilikainen

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	11
YLEISPERUSTELUT	13
1 Johdanto	13
2 Nykytila	16
2.1 Lainsäädäntö	16
2.1.1 Ihmiskaupparangaistussäännökset	16
2.1.2 Paritusrangaistussäännökset	23
2.1.3 Kiskonnantapainen työsyryntä	25
2.1.4 Rikoksen asianomistaja	27
2.1.5 Rikoksen kohteena olevan henkilön suostumus	29
2.1.6 Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja liiketoimintakielto	31
2.1.7 Rikosprosessiin osallistuvien henkilöiden suojele	34
2.2 Paritusrikosten, ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyryntän lukumäärät ja niitä koskeva oikeuskäytäntö	37
2.3 Ulkomaiden lainsäädäntö	45
2.3.1 Ihmiskauppa- ja paritusrangaistussäännökset eräissä valtioissa	45
2.4 Nykytilan arviointi	54
2.4.1 Ihmiskaupparangaistussäännöksen suhde direktiivin kriminalisointivelvoitteisiin	54
2.4.2 Rajanveto ihmiskaupan ja parituksen välillä	58
2.4.3 Rajanveto ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryntän välillä sekä työperäistä ihmiskauppaa koskeva pakkotyön käsite	68
2.4.4 Ihmiskaupan uhrin suostumuksen merkitys	75
2.4.5 Parituksen kohteena olevan henkilön asema rikosprosessissa	78
2.4.6 Ihmiskaupparikoksiin ja kiskonnantapaiseen työsyryntään liittyvät oikeushenkilön rangaistusvastuu ja liiketoimintakielto	82
2.4.7 Rikosprosessiin osallistuvien henkilöiden suojele	88

3	Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	92
3.1	Esityksen tavoitteet	92
3.2	Esityksen keskeiset ehdotukset	93
4	Esityksen vaikutukset	94
4.1	Taloudelliset vaikutukset	94
4.2	Vaikutukset viranomaisten toimintaan	95
4.3	Yhteiskunnalliset vaikutukset	96
5	Asian valmistelu	97
	YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	98
6	Lakiehdotusten perustelut	98
6.1	Rikoslaki	98
6.1.1	20 luku. Seksuaalirikoksista	98
6.1.2	25 luku. Vapauteen kohdistuvista rikoksista	99
6.1.3	47 luku. Työrikoksista	105
6.2	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	105
6.2.1	2 luku. Asianosaisen avustamisesta	105
6.3	Laki liiketoimintakiellosta	107
7	Voimaantulo	108
8	Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	109
	LAKIEHDOTUKSET	111
	RINNAKKAISTEKSTIT	116
	LAGFÖRSLAG	122

Hallituksen esitys Eduskunnalle paritus- ja ihmiskaupparikoksia sekä kiskonnantapaista työsyRJintää koskeviksi lainsäädäntömuutoksiksi


ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan ihmiskauppaa ja paritusta koskeviin rangaistussäännöksiin tehtäväksi muutoksia, joiden myötä ihmiskauppaa koskeva kriminalisointi paremmin vastaa Suomea sitovissa kansainvälisissä asiakirjoissa asetettuja ihmiskaupan kriminalisointivelvoitteita ja joilla selvennetään rajanvetoa toisaalta ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten ja toisaalta ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisten työsyRJinnän välillä.

Paritusta koskevaa rangaistussäännöstä ehdotetaan muutettavaksi niin, että siitä poistetaan tekotapana ”painostaa”, jota vastaava ”toista painostamalla” puolestaan lisättäisiin keinoksi ihmiskauppaa koskevaan rangaistussäännökseen. Törkeää paritusta koskevasta rangaistussäännöksestä poistettaisiin kohta, jonka mukaan parituksen voi tehdä törkeäksi paritukseksi se, että teolla aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä ja jota vastaava kohta jo on törkeää ihmiskauppaa koskevassa rangaistussäännöksessä.

Ihmiskauppaa koskevaa rangaistussäännöstä ehdotetaan muutettavaksi myös niin, että siihen sisältyvä tekotapa ”ottaa toisen valtaansa” korvattaisiin tekotavalla ”ottaa toisen määräysvaltaansa”. Pakkotyö mainittaisiin esimerkkinä ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista. Lisäksi elimien ja kudoksien poistamiselta ei enää edellytettäisi sen tapahtumista taloudellisessa hyötymistarkoituksessa.

Parituksen kohteen asemaa rikosprosessissa parannettaisiin oikeudenkäyntiavustajan määräämistä koskevalla lainsäädäntömuutoksella, joka samalla koskisi tukihenkilön määräämistä. Kohteelle voitaisiin esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten määrätä avustaja ja tukihenkilö riippumatta siitä, onko hänet katsottu asianomistajaksi ja onko hän esittänyt asiassa vaatimuksia.



Esityksen lainsäädäntöehdotukset toteutuessaan laajentaisivat rikosoikeudellista vastuuta kiskonnantapaisesta työsyrynnästä liittämällä oikeushenkilön rangaistusvastuun mainittuun rikokseen. Lisäksi liiketoiminnassa kiskonnantapaiseen työsyryntään syyllistynyt voitaisiin määrätä liiketoimintakieltoon.

Esityksessä myös nostetaan esiin näkökohtia, jotka tulisi ottaa huomioon pyrittäessä edistämään ihmiskaupparikosten käsittelyyn osallistuvien henkilöiden suojelua.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan mahdollisimman pian niiden tultua hyväksytyiksi ja vahvistetuiksi.

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa säädetään rangaistaviksi rikoslain (39/1889) 25 luvun 3 ja 3 a §:ssä. Nämä rangaistussäännökset perustuvat Euroopan unionin neuvoston puitepäätökseen ihmiskaupan torjunnasta (2002/629/YOS, EYVL N:o L 203, 1.8.2002, s. 1; jäljempänä ”puitepäätös”) ja kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirjaan ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta (SopS 70–71/2006; jäljempänä ”lisäpöytäkirja”). Kriminialisointien valmisteluvaiheessa (HE 34/2004 vp) otettiin huomioon myös tuolloin valmisteltavana olleen Euroopan neuvoston yleissopimuksen luonnos. Sittemmin tämä Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 44/2012; jäljempänä ”yleissopimus”) on saatettu voimaan Suomessa, mikä ei edellyttänyt muutoksia ihmiskauppaa koskeviin rangaistussäännöksiin.

Suomessa ihmiskaupan on pitkään katsottu liittyvän ennen kaikkea seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Tätä kautta ihmiskaupparikoksilla on kytkentä paritusrikoksiin, jotka säädetään rangaistaviksi rikoslain 20 luvun 9 ja 9 a §:ssä. Ihmiskauppa- ja paritusrikosten tekotapojen osittainen päällekkäisyys on johtanut näitä rikoksia koskeviin rajanveto-ongelmiin. Tämän vuoksi ja myös rikosasian näyttöön liittyvistä syistä on esitetty, että mahdollisia ihmiskaupparikoksia on voitu käsitellä rikosprosessissa paritusrikoksina. Tarpeeseen selventää ihmiskauppa- ja paritusrikosten rajanvetoa on kiinnitetty huomiota eduskunnan kirjelmässä EK 43/2010 vp, joka liittyy vähemmistövaltuutetun kansallisen ihmiskaupparaportoinnin ominaisuudessa antamaan vuoden 2010 kertomukseen (vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 7; jäljempänä ”kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus”), ja ihmiskaupan vastaisen tarkennetun toimintasuunnitelman toimeenpanon seuranta ja koordinoinnin tukemista varten asetetun sisäasiainministeriön asettaman työryhmän loppuraportissa (sisäasiainministeriön julkaisuja 17/2011; jäljempänä ”ohjausryhmän loppuraportti”).

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan ihmiskaupan tarkoituksena voi olla myös pakkotyö. Viime aikoina huomiota on enenevässä määrin kiinnitetty työperäiseen ihmiskauppaan. Tältä osin esiin on noussut erityisesti ”pakkotyön” käsitteen epäselvyys. Myös ihmiskaupan ja rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä rangaistavaksi säädetyn kiskonnantapaisen työsyryjinnän välisen rajan selventäminen on nähty aiheelliseksi. Työperäistä ihmiskauppaa koskevia suosituksia on ohjausryhmän loppuraportissa. Lisäksi vuoden 2011 alkupuolella on julkaistu työperäistä ihmiskauppaa koskeva HEUNI:n (European Institute for Crime Prevention and Control, Affiliated with the United Nations) tutkimus

”Ehdoilla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa” (Anniina Jokinen, Natalia Ollus ja Minna Viuhko; Publicati-on Series No. 67; jäljempänä ”HEUNI:n vuoden 2011 tutkimus”).

Ohjausryhmän loppuraportin mukaan on ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän osalta selvitettävä lainsäädännön muutostarpeet koskien myös oheisseuraamuksia. Loppuraportin suositusten perustelujen perusteella tämä koskee erityisesti oikeushenkilön rangaistusvastuuta. Tältä osin loppuraportissa viitataan eduskunnan lausumaan, joka sisältyy eduskunnan kirjelmään EK 42/2010 vp harmaan talouden katvealueista ja jonka mukaan eduskunta edellyttää hallituksen ottavan oikeushenkilön rangaistusvastuun arvioinnin kohteeksi. Tällä hetkellä oikeushenkilön rangaistusvastuu on jo kytketty ihmiskaupparikoksiin (rikoslain 25 luvun 10 §) mutta ei kiskonnantapaiseen työsyryjintään (47 luvun 9 §). Vaikka liiketoimintakieltoa ei mainita eduskunnan lausumassa eikä sitä erikseen mainita myöskään ohjausryhmän loppuraportin kyseisessä suosituksessa, myös kiellolla on merkitystä ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän torjunnassa. Toisaalla raportissaan ohjausryhmä on kiinnittänyt huomiota siihen, että kiskonnantapaista työsyryjintää tutkittaessa on selvitettävä säännöllisesti mahdollisuus käyttää liiketoimintakieltoa.

Kansainvälisistä kriminalisointivelvoitteista poiketen rikoslain 25 luvun 3 §:ssä ei säädetä ihmiskaupan uhrin suostumuksen oikeudellisesta merkityksestä ihmiskaupparikoksen mukaista hyväksikäyttöä arvioitaessa. Myös tarve arvioida suostumukseen liittyviä oikeudellisia kysymyksiä ja mahdollisia lainsäädäntötarpeita on nostettu esiin (eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta kansallisen ihmiskaupparaporttoijan kertomuksesta antamassaan mietinnössä TyVM 13/2010 vp ja ohjausryhmän loppuraportti).

Ihmiskaupparikoksia on toistaiseksi ollut melko vähän rikosprosessissa käsiteltävänä. Tämän on nähty johtuvan vaikeudesta löytää ihmiskaupan uhreja ja tunnistaa ihmiskauppatapauksia. Tällä puolestaan on kytkentä ihmiskaupparikosten käsittelyyn osallistuvien henkilöiden suojeluun, joka on tärkeä osa ihmiskaupparikosten torjuntaa ja selvittämistä. Suojelunäkökohtiin on kiinnitetty huomiota eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan mietinnössä TyVM 13/2010 vp ja ohjausryhmän loppuraportissa.

Paritusrikoksen kohteena olevalla henkilöllä ei usein ole asianomistajan asemaa rikosprosessissa. On katsottu, että asianomistaja-aseman myöntäminen nykyistä laajemmin paritusrikoksen kohteille parantaisi heidän asemaansa rikosprosessissa. Eduskunta onkin edellyttänyt (EK 43/2010 vp) valtioneuvoston ryhtyvän toimenpiteisiin parituksen kohteena olevan henkilön oikeusaseman vahvistamiseksi myöntämällä hänelle asianomistajan asema rikosprosessissa. Myös ohjausryhmän loppuraportissa olevassa suosituksessa kiinnitetään huomiota mahdollisuuteen selkeyttää lainsäädännöllä parituksen kohteen asianomistajuuteen liittyvää problematiikkaa. Asianomistajan käsite määrittyy pääsääntöisesti oikeuskäytännön ja -tieteen kautta.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa todetaan ihmiskaupan osalta muun ohessa, että lainsäädäntöä kehitetään ihmiskaupan torjumiseksi kaikissa muodoissaan, ihmiskaupan uhrien suojelemiseksi ja oikeusturvan parantamiseksi. Lisäksi hallitusohjelmassa mainitaan ihmiskaupan osalta koulutuksen suuntaaminen viranomaisille, syyttäjille ja tuomareille sekä kansalaisjärjestöjen, vähemmistövaltuutetun ja työsuojeluviranomaisten roolin vahvistaminen ihmiskaupan tunnistamisessa ja torjunnassa.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäättöksen 2002/629/YOS korvaamisesta on annettu 5.4.2011 (jäljempänä ”direktiivi”). Direktiivin 22 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on saatettava direktiivin noudattamisen edellyttämät lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset voimaan viimeistään 6.4.2013. Direktiivi on 24 artiklan mukaisesti tullut voimaan sinä päivänä, jona se on julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä, eli 15.4.2011.

Direktiivin arvioinnissa on ilmennyt aihe tarkastella sitä, miten direktiivin 2 artikla ihmiskauppaan liittyvistä rikoksista vastaa rikoslain ihmiskaupparangaistussäännöksiä. Osa direktiivin artikloista koskee ihmiskaupan uhrien auttamista ja tukemista, joiden järjestämistä arvioidaan parhaillaan sisäasiainministeriön johdolla toimivassa lainvalmisteluhankkeessa. Sisäasiainministeriö katsoo, ettei direktiivin voimaansaattaminen aiheuta välttämättömiä muutostarpeita sisäasiainministeriön hallinnonalan lainsäädäntöön. Ihmiskaupparangaistussäännösten tarkastelua lukuun ottamatta direktiivin ei ole arvioitu edellyttävän lainsäädäntömuutoksia.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö

2.1.1 Ihmiskaupparangaistussäännökset

Elokuun 2004 alussa voimaan tulleella lailla rikoslain muuttamisesta (650/2004) lakiin lisättiin säännökset ihmiskaupasta ja törkeästä ihmiskaupasta. Seuraavassa säännösten sisältöä käsitellään hallituksen esitykseen HE 34/2004 vp perustuen.

Ihmiskauppa

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan ihmiskaupasta on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi se, joka

1. käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa,
2. erehdyttämällä toista tai tämän erehdyttä hyväksi käyttämällä,
3. maksamalla korvauksen toista vallassaan pitävälle henkilölle tai
4. ottamalla vastaan sellaisen korvauksen

ottaa toisen valtaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Momentissa viitatussa kohdassa säädetään rangaistavaksi paritusrikos.

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa valtaansa kahdeksatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty. Pykälän 3 momentin mukaan yritys on rangaistava.

Taustalla olevien kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö jakaantuu kolmeen osaan. Pykälän 1 momentin numeroiduissa kohdissa määritetään rikoksessa käytettävät vaihtoehtoiset *keinot*. Tämän lisäksi tunnusmerkistössä mainitaan vaihtoehtoiset *tekotavat* (esimerkiksi toisen valtaan ottaminen) ja rikoksen vaihtoehtoiset *tarkoitukset* (esimerkiksi seksuaalinen hyväksikäyttö). Jotta

kysymyksessä on pykälässä tarkoitettu ihmiskauppa, kaikkien kolmen osatekijän on täyttyvä. Pykälän yksityiskohtaiset perustelut ovat varsin perusteelliset (HE 34/2004 vp, s. 92/II—101/I). Perusteluista nostetaan seuraavassa esiin pykälän, lähinnä sen 1 momentin tulkinnan kannalta keskeisiä seikkoja:

Keinot

Ihmiskaupan kohteen *riippuvainen asema* voi johtua esimerkiksi perhe-, sukulaisuus-, työ-, vuokra- tai velkasuhteesta taikka oleskelusta jossain laitoksessa. Se voi olla myös huumausaineen käyttäjän riippuvuutta huumausaineen toimittajasta. Riippuvaiseen asemaan henkilö voi joutua myös esimerkiksi silloin, jos uhataan paljastaa viranomaiselle hänen tekemänsä rikos tai se, että hän oleskelee maassa luvattomasti. Samoin riippuvuus toisesta henkilöstä syntyy, jos ihmiskaupan kohde on joutunut luovuttamaan tälle passinsa tai muun tärkeän asiakirjan.

Turvattomassa tilassa henkilö voi olla esimerkiksi vaikean taloudellisen tilanteen, asunnottomuuden, vakavan sairauden, päihteiden käytön, nuoren iän tai pakolaisuuden vuoksi. Myös lähiomaisen vakava sairaus tai päihteiden käyttö voi johtaa henkilön turvattomaan tilaan. Turvaton tila voi liittyä myös henkilön aikaisemmasta prostituutiosta tai muusta syystä johtuvaan vaikeaan sosiaaliseen asemaan. Turvattomuutta voivat lisätä henkilön psyykkiseen tilaan vaikuttavat kokemukset esimerkiksi seksuaalisesta tai muusta väkivallasta. Nuoren henkilön ollessa kysymyksessä turvattomuuteen voi vaikuttaa lapsena koettu seksuaalinen hyväksikäyttö tai laiminlyödyksi tuleminen.

Toisen erehdyttämisen lisäksi kysymykseen tulee siis myös *erehdyksen hyväksikäyttäminen*, joka esimerkiksi petosta koskevassa 36 luvun 1 §:ssä on rinnastettu erehdyttämiseen. Erehdyttämisestä voi olla kysymys silloinkin, kun henkilö sinänsä tietää olevansa esimerkiksi matkustamassa työhön pornografisissa esityksissä tai prostituoiduksi, mutta hänelle on annettu valheellisia tietoja työn tai toiminnan olosuhteista tai siitä saatavasta korvauksesta. Kuitenkin erehdyttämisen on liityttävä kokonaisuuden kannalta olennaisiin seikkoihin: esimerkiksi vähäinen poikkeama työstä luvattusta palkasta ei vielä merkitse sitä, että henkilöä olisi erehdytetty ja ihmiskaupan tunnusmerkistö täyttyisi.

Korvauksen maksaminen toista vallassaan pitävälle henkilölle on eräänlaista toisen ostamista käyttöön. Toista vallassaan pitävä luovuttaa saamansa korvauksen vuoksi toisen ”ostajalle” tai jollekin tämän käyttämälle välikädelle. Tässä tarkoitettusta korvauksesta on kysymys silloinkin, kun se luovutetaan jollekin muulle henkilölle kuin ihmiskaupan kohdetta vallassaan pitävälle, kunhan korvaus vaikuttaa niin, että tämä henkilö antaa suostumuksensa. Rangaistavuuden edellytyksenä on, että korvauksen antaminen on johtanut henkilön luovuttamiseen. Pelkkä korvauksen maksaminen voi kuitenkin johtaa siihen, että tekoa arvioidaan rangaistavana yrityksenä.

Korvauksen vastaanottamista voi puolestaan luonnehtia toisen myymiseksi. Edellä ostamisesta esitetty koskee soveltuvin osin myös henkilön myymistä.

Tekotavat

Toisen ottaminen valtaan tarkoittaa sitä, että henkilö paitsi menettää vapautensa, myös joutuu valtaan ottajan määräämisvallan alaiseksi. Valtaan ottajan voidaan sanoa saavan vallinnan kohteena olevaan henkilöön. Kysymys on siis pidemmälle menevästä toiminnasta kuin pelkästä vapaudenriistosta.

Värvääminen tarkoittaa henkilön houkuttelemista tai pyytämistä ihmiskaupan kohteeksi. Värvääminen toteutuu vasta, kun henkilö suostuu tähän. Henkilön voidaan katsoa suostuneen ihmiskaupan kohteeksi vasta kun hän ryhtyy joihinkin tätä tarkoittaviin toimiin, esimerkiksi lähtee matkalle, jonka tarkoituksena on siirtyminen ulkomaille seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Sitä aikaisemmin kyseessä on rangaistava yritys.

Henkilön voi *luovuttaa* ihmiskauppaa varten häntä vallassaan pitävä tai joku kolmas henkilö. Luovuttaminen voi tapahtua korvausta vastaan tai ilman sitä. *Kuljettaminen* tarkoittaa kaikenlaista henkilön siirtämistä paikasta toiseen kaikissa matkan vaiheissa, siis myös esimerkiksi saattamista lähtöpaikasta johonkin välietappiin. Henkilön *vastaanottaminen* koskee yhtä lailla matkan välivaiheessa kuin lopullisessa kohteessa tapahtuvaa vastaanottamista. Henkilön *majoittaminen* tulee kysymykseen matkalla tai perille saavuttua. Majoittaja ei välttämättä pidä toista vallassaan, minkä vuoksi majoittaminen mainitaan pykälässä erikseen. Majoittaminen tarkoittaa, paitsi pysyvemmän olinpaikan järjestämistä, myös ihmiskauppaa koskevien Palermon yleissopimuksen lisäpöytäkirjan ja Euroopan unionin puitepöytäkirjan mukaista toisen kätkemistä.

Teon tarkoitus

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan siinä mainittuja tekotapoja käytetään henkilön ”saattamiseksi hyväksikäytön kohteeksi”. Sanamuoto osoittaa kysymyksen olevan ensisijaisesti siitä, että rikosentekijä saattaa ihmiskaupan uhrin kolmannen henkilön taholta tapahtuvan hyväksikäytön kohteeksi. Tunnuksmerkistön täyttyminen ei edellytä, että henkilö olisi vielä joutunut esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tai pakkotyöhön. Riittävää on, että tekijällä on ollut tarkoitus saattaa hänet tällaisiin oloihin.

Seksuaalisen hyväksikäytön käsite on kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti laajempi kuin 20 luvun mukaisten seksuaalirikosten käsite. Se kattaa myös sellaiset teot, joista ei sinänsä rangaista seksuaalirikoksina, kuten henkilön käyttämisen pornografian tuotannossa tai pornografisissa esityksissä. Seksuaalisella hyväksikäytöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä kuitenkin tavallisimmin henkilön hyväksikäyttämistä prostituutiossa. Prostituutiolla tarkoitetaan samaa kuin paritusta koskevassa 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa eli korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa taikka kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön tekemää sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaa tekoa.

Jos mitään korvausta ei ollut tarkoitettu suoritettavaksi, kysymys voi olla prostituutioon rinnastettavasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jos tähän viittaavat esimerkiksi suunniteltu sukupuoliyhteyksien toistuvuus tai tahdonvastaisuus. Sikäli kuin kysymyksessä on pornografian valmistus tai pornografiset esitykset, kysymyksessä ei välttämättä tarvitse olla rikoslain mukaan rangaistava pornografia. Ihmiskaupparangaistussäännösten ohella sovellettaviksi voivat tulla seksuaalirikoksia ja pornografiarikoksia koskevat rangaistus-säännökset.

Toisena teon tarkoitusta koskevana vaihtoehtona rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainitaan tarkoitus saattaa henkilö *pakkotyöhön*. Orjuuden kaltaiset olot ovat momentissa jäljempänä mainittuja ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita. Jos kysymys on varsinaisesta orjuudesta, teosta rangaistaan törkeänä ihmiskauppana.

Vuonna 1930 hyväksytyn kansainvälisen työjärjestön (ILO) pakollista työtä koskevan yleissopimuksen (SopS 44/1935) mukaan pakollisella työllä ymmärretään kaikenlaista työtä tai palvelusta, joka jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltakin henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut. Vuonna 1957 hyväksytty ILO:n sopimus pakkotyön poistamisesta (SopS 17/1960) määrää jäsenvaltiot lakkauttamaan pakkotyön ja olemaan käyttämättä sitä muun muassa poliittisena pakko- tai kasvatuskeinona, työvoiman mobilisoimiseksi taloudellista kehitystä edistäviin tarkoituksiin, menetelmänä työkurin ylläpitämiseksi, rangaistuksena lakkoon osallistumisesta taikka rodullisiin, sosiaalisiin, kansallisiin tai uskonnollisiin syihin perustuvana syrjäntämenettelynä. Vuodelta 1930 olevassa ILO:n sopimuksessa on rajattu tietyt toiminnat käsitteen ”pakollinen työ” ulkopuolelle. Vastaavia rajoituksia on niissä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten artikloissa, jotka kieltävät orjuuden ja pakkotyön (kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 8 artikla, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 4 artikla). Niinpä pakkotyönä ei pidetä esimerkiksi vankeusrangaistuksen aikana vaadittua työtä tai asepalvelusta.

Kolmantena teon tarkoituksena rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainitaan henkilön saattaminen *ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin*. Ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden käsitteen voidaan katsoa riippuvan ajankohdasta ja kulttuurista. Tällaisina olosuhteina voidaan pitää ainakin niitä orjuuteen verrattavia järjestelmiä ja käytäntöjä, jotka on mainittu Yhdistyneissä kansakunnissa vuonna 1956 hyväksytyssä lisäsopimuksessa orjuuden, orjakaupan ja orjuuteen verrattavien järjestelmien ja käytännön tukahduttamisesta (SopS 17/1959). Sen 1 artiklan mukaan jäsenvaltiot sitoutuvat lopettamaan velkaorjuuden (a kohta) ja maaorjuuden (b kohta). Velkaorjuudella tarkoitetaan asemaa, joka johtuu siitä, että velallinen on sitoutunut velan vakuudeksi suorittamaan henkilökohtaisia palveluksia, jos näiden palveluksien kohtuullinen arvo ei vaikuta velan suoritukseen tai jos näiden palvelusten aika ei ole rajoitettu tai niiden luonne määrätty. Mainitussa lisäsopimuksessa rinnastetaan orjuuteen myös sopimuksessa tarkemmin kuvatut pakkoavioliiton muodot (c kohta), joihin kuuluvat tapaukset, joissa 1) nainen, ilman että hänellä on oikeus kieltäytyä, luvataan tai annetaan avioliittoon hänen vanhemmilleen, holhoojalleen, perheelleen tai mille muulle henkilölle tai henkilöryhmälle tahansa suoritettavaa raha- tai luontaisuuoritusta vastaan tai 2) naisen aviomiehellä, tämän perheellä tai suvulla on oikeus luovuttaa hänet kolmannelle vastikkeellisesti tai muulla tavalla tai 3) nainen voidaan hänen aviomiehensä kuoltua luovuttaa perintönä toiselle henkilölle.

Edelleen lisäsopimuksessa mainitaan holhoojan toimesta tapahtuva alle 18-vuotiaan lapsen luovuttaminen, joko maksua vastaan tai ilman, lapsen tai hänen työnsä hyväksikäyttämiseksi (d kohta). Viimeksi mainittu lienee yleensä pykälässä erikseen mainittua luovuttamista seksuaalisen hyväksikäytön tai pakkotyön kohteeksi.

Lisäpöytäkirjan tulkintaohjeiden 66 kohdassa todetaan, että kun laitton adoptio vastaa edellä mainitun lisäsopimuksen 1 artiklan d kohdan mukaista menettelyä, myös sitä on pidettävä ihmiskauppana. Näiden orjuuteen rinnastettavien käytäntöjen lisäksi ihmisarvoa loukkaavina olosuhteina voidaan pitää ainakin sitä, kun teon tarkoituksena on, että henkilö joutuisi elättämään itsensä kerjäämällä tai rikollisin keinoin.

Neljäntenä teon tarkoituksena rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainitaan ihmiskaupan kohteena olevan henkilön *elimien tai kudoksien poistaminen taloudellisessa hyötymistarkoituksessa*. Pykälän perusteluissa (HE 34/2004 vp, s. 98/I) todetaan olevan ilmeistä, että kansainväliset velvoitteet eivät koske muuta kuin taloudellisessa hyötymistarkoituksessa tapahtuvaa ihmiskauppaa elimien tai kudoksien poistamiseksi. Ne eivät koske myöskään jo irrotettujen elimien tai kudoksien kauppaa taikka elimien ja kudoksien irrottamista kuolleelta luovuttajalta, vaan ihmiskauppaa elinten tai kudosten irrottamiseksi. Yleisesti hyväksytty lähtökohta on, että ihmisen elimiä ei saa tarjota ansaitsemistarkoituksessa kaupaksi. Vaikka olisi tarkoituksena, että luovuttaja saisi koko korvauksen, momentissa tarkoitettu taloudellinen hyötymistarkoitus on silti olemassa.

Ihmiskaupan suhde paritukseen

Hallituksen esityksessä HE 34/2004 vp käsitellään myös ihmiskaupan suhdetta paritukseen (s. 100/II ja 101/I). Perusteluissa todetaan, että paritusta koskevassa säännöksessä mainitaan tekotapana muun muassa huoneen järjestäminen prostituutiota varten, prostituution hyväksikäyttäminen ja toisen vietteleminen tai painostaminen prostituutioon. Rangaistavuuden edellytyksenä on, että tavoitteena on taloudellisen hyödyn hankkiminen. Tekotavat ovat jossain määrin päällekkäiset ihmiskauppaa koskevan säännöksen kanssa siltä osin, kuin ihmiskauppa koskee prostituutiota.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan kohde on ihmiskaupassa toisen määräämävallan alainen laajemmin kuin parituksessa. Ihmiskaupassa tekijä voi esimerkiksi käyttäen hyväksi toisen turvatonta tilaa pitää häntä vallassaan hänen saattamisekseen prostituutioon. Säännöstä ei ole tulkittava niin, että se olisi aina ajallisesti paritusta edeltävä teko. Tekijän voidaan katsoa toimivan henkilön saattamiseksi esimerkiksi prostituutioon silloinkin, kun hän toimii syntyneen tilanteen jatkamiseksi eli estää toista luopumasta prostituutiosta. Jos parituksen kaltaisessa tilanteessa ihmiskaupan muut tunnusmerkit (käytetyt keinot ja tekotavat) ovat olemassa, ihmiskauppasäännöstä on pidettävä ensisijaisena paritussäännöksiin nähden, myös törkeää paritusta koskevaan säännökseen nähden. Paritus voi myös muuttua ihmiskaupaksi, jos prostituoitu käyttäen ihmis-kauppasäännösten mukaisia keinoja saadaan jatkamaan toimintaansa.

Eduskunnan lakivaliokunta (LaVM 4/2004 vp) totesi tekijän ja teon kohteen välisen alistussuhteen olevan ihmiskaupassa intensiivisempi ja kokonaisvaltaisempi kuin parituksessa. Valiokunta korosti lisäksi, että ottaen huomioon ihmiskaupan korkea rangaistusasteikko samoin kuin tunnusmerkistössä käytettyjen käsitteiden avoimuus (esimerkiksi ”riippuvainen asema” ja ”turvaton tila”), suhteessa paritussäännöksen soveltamisalaan ihmiskaupan tunnusmerkistön avoimia käsitteitä on syytä tulkita suppeasti. Tällä tavoin valiokunnan mukaan ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö voidaan rajata koskemaan niitä vakavina pidettäviä tekoja, joiden rikosoikeudellinen arviointi selvästi edellyttää kyseisen säännöksen soveltamista.

Törkeä ihmiskauppa

Törkeä ihmiskauppa säädetään rangaistavaksi rikoslain 25 luvun 3 a §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan tekijä syyllistyy siihen, jos ihmiskaupassa

1. käytetään 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kataluutta,
2. aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä,
3. rikos kohdistuu kahdeksatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt, tai
4. rikos on tehty osana 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa.

Ihmiskaupan katsominen törkeäksi edellyttää lisäksi, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Teon katsominen törkeäksi ihmiskaupaksi edellyttää siis sitä, että rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin jonkin kohdan mukaisen edellytyksen täyttymisen lisäksi teon on oltava kokonaisuutena arvostellen törkeä. Pykälän 2 momentin mukaan törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia tai käy kauppaa orjilla, jos teko kokonaisuutena arvostellen on törkeä. Pykälän 3 momentin mukaan törkeän ihmiskaupan yritys on rangaistava. Tässä voidaan myös rikoslain 25 luvun 3 a §:n perusteluista (HE 34/2004 vp, s. 101–105/I) nostaa esiin eräitä seikkoja.

Rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin kvalifiointiperusteet

Ensimmäisenä teon törkeäksi tekevänä perusteena rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentissa mainitaan se, että ihmiskaupassa käytetään 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi *väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta*. Väkivallan ja uhkauksen tulkinta on suhteellisen vakiintunutta. Kavaluus on erehdyttämistä, joka on luonteeltaan vakavampaa kuin perustekomuodon mukainen erehdyttäminen. Erehdyttämistä voidaan pitää kavaluutena, kun se koskee aivan olennaista seikkaa. Kavaluutta voi olla esimerkiksi tilanne, jossa tekijä erehdyttää vanhemmat antamaan lapsen hänen huostaansa muka ulkomailla annettavaan koulutukseen, mutta tulee käyttämään lasta ihmiskaupan kohteena. Samoin kavaluudesta voisi olla kysymys, kun henkilö erehdytetään matkustamaan ulkomaille esimerkiksi kotiapulaiseksi, mutta hän joutuukin perille päästyään prostituutiksi.

Rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentissa toisena mahdollisena ihmiskaupan törkeäksi tekevänä perusteena mainitaan, että 3 §:n mukaisella teolla on *aiheutettu toiselle tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä*. Hengenvaarallinen tila voidaan aiheuttaa pahoinpitelyllä. Jos hengenvaarallinen tila on aiheutettu tuottamuksellisella teolla tai 21 luvun 11 §:n mukaista vaaran aiheuttamista vastaavalla tekotavalla, kysymyksessä ei ole 1 kohdan mukainen väkivalta, vaan tekoa on arvioitava 2 kohdan perusteella. Kohtaa voidaan soveltaa, jos ihmiskaupan kohteena olevalle on aiheutunut vaikea ruumiinvamma, vakava ruumiillinen tai psyykinen sairaus tai hengenvaara. Soveltamiseen ei riitä, että teko on tehty esimerkiksi hengenvaarallistavalla tavalla, jollei hengenvaaraa tai muita tarkoitettuja seurauksia aiheutunut. Kohdan soveltamisessa voidaan nojautua vastaavien ankaroittamisperusteiden tulkinnassa syntyneeseen käytäntöön. Sellaisia ankaroittamisperusteita liittyy törkeään raiskaukseen (20 luvun 2 §) ja törkeään pahoinpitelyyn (21 luvun 6 §). Aiheutettu erityisen tuntuva henkinen tai ruumiillinen kärsimys voi johtua esimerkiksi siitä, että ihmiskaupan uhri on joutunut poikkeuksellisen laajan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, erityisen näännyttävään pakkotyöhön tai poikkeuksellisen huonoihin asumisoloihin.

Kolmantena teon törkeäksi tekevänä piirteenä rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentissa siis mainitaan se, että *rikos kohdistuu kahdeksatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt*. Puolustuskyvytön henkilö lisättiin momentin 3 kohtaan eduskuntakäsittelyssä. Lakivaliokunta (LaVM 4/2004 vp) viittasi tältä osin Euroopan unionin puitepäätökseen, jonka mukaan erityisen suojattomana henkilönä on pidettävä ”ainakin” uhria, joka ei kansallisen lainsäädännön mukaan ole saavuttanut sukupuolista täysi-ikäisyyttä. Lakivaliokunnan mielestä alaikäisten lisäksi on kuitenkin myös muita erityisen suojattomia ryhmiä, joihin kohdistuvat teot on syytä lähtökohtaisesti katsoa törkeiksi. Tällaisia ovat muun muassa ne, joiden kyky puolustaa itseään on heidän vammansa vuoksi olennaisesti heikentynyt.

Rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan ihmiskauppaa voidaan pitää törkeänä, jos rikos on *tehty osana 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa*. Viimeksi mainitun momentin mukaan järjestäytyneellä

rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen pykälän 1 momentissa tarkoitettuja rikoksia, joita voidaan luonnehtia vakaviksi. Pääsääntöisesti edellytetään kysymyksessä olevan rikoksen, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Kohta ei tarkoita, että ihmiskauppaan syyllistynyttä rangaistaan tässä tapauksessa järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta, vaan häntä rangaistaan törkeästä ihmiskaupasta.

Rikoslain 25 luvun 3 a §:n 2 momentin mukainen orjuuteen liittyvä tekotapa

Momentti sisältää itsenäisen tekumuodon, joka on riippumaton 3 §:ssä säädetystä rangaistavuuden edellytyksistä. Myös tämän rikoksen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää, että teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kokonaisarviointi on omiaan pitämään orjuuden käsitteen tulkinnan suppeana.

Momentin mukainen teko vastaa aikaisemmin rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohdassa (578/1995) ihmisryöstönä rangaistavaksi säädettyä tekoa. Viimeksi mainitun pykälän perustelujen (HE 94/1993 vp, s. 109) mukaan orjuuden käsitteelle on annettu suppea merkitys. Sillä tarkoitetaan tuossa esityksessä sellaista tosiasiallista orjuutta, jossa henkilön asema rinnastuu perinteiseen orjuuteen. Sen sijaan sillä ei tarkoiteta kansainvälisten sopimusten mukaisia orjuuteen rinnastuvia käytäntöjä. Tällainen rajaus on rikoslain 25 luvun 3 a §:n perustelujen mukaan tarpeen säilyttää, koska orjuuden käsitteen laajentaminen johtaisi helposti tulkinnanvaraiseen sääntelyyn. Orjuuteen rinnastuvia käytäntöjä voidaan pitää 25 luvun 3 §:ssä tarkoitettuina ihmisarvoa loukkaavina olosuhteina ja tällaisissa tilanteissa tekoa voidaan pitää törkeänä ihmiskauppana 25 luvun 3 a §:n 1 momentin mukaisten edellytysten täytyessä. Perustelujen mukaan orjuudella tarkoitettaisiin siis sellaista tilaa kuin vuonna 1927 tehdyn orjuutta koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 27/1927) 1 artiklassa: orjuus on sellaisen henkilön tila tai olosuhde, joka on omistusoikeuden tai jonkun siihen sisältyvän oikeuden kohteena.

2.1.2 Paritusrangaistussäännökset

Rikoslain 20 luvun 9 ja 9 a §:ssä säädetään rangaistaviksi paritus ja törkeä paritus. Paritusta koskeva pykälä on ollut pääosin nykyisessä muodossaan rikoslain kokonaisuudistuksen kolmannesta vaiheesta lähtien (laki rikoslain muuttamisesta 563/1998). Törkeää paritusta koskeva pykälä otettiin niin kansainvälisten velvoitteiden kuin kansallisten tarpeidenkin vuoksi lakiin samassa yhteydessä, kun ihmiskaupparikokset säädettiin rangaistaviksi.

Rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan parituksesta tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi se, joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä

1. järjestää huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa varten tai kahdeksaatoista vuotta nuoremman lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaa tekoa varten,
2. vakiintuneena osana liiketoimintaansa majoittaa sellaiseen tekoon ryhtyvää ja siten olennaisesti edistää tekoa,
3. yhteystietoja välittämällä tai muuten markkinoi toisen sellaiseen tekoon ryhtymistä tietäen, että hänen toimintansa olennaisesti edistää teon toteutumista,
4. muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai
5. viettelee tai painostaa toisen sellaiseen tekoon.

Pykälän 2 momentin mukaan parituksen yritys on rangaistava.

Rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin mukaan kysymyksessä on törkeä paritus, jos parituksessa

1. tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä,
2. rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti,
3. aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä tai
4. kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi.

Parituksen katsominen törkeäksi edellyttää lisäksi, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Törkeästä parituksesta tuomitaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Pykälän 2 momentin mukaan törkeän parituksen yritys on rangaistava.

Paritusrikokseen kuuluu siis taloudellisen hyödyn hankkiminen rikosentekijälle itselleen tai toiselle henkilölle. Kuten aikaisemmin on todettu, ihmiskaupparangaistus-säännöksissä taloudellista hyötymistarkoitusta edellytetään vain, jos rikos tehdään elimien tai kudoksien poistamiseksi.

Paritus voidaan rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan tehdä *viettelemällä tai painostamalla*. Kohtaa on käsitelty lähemmin sen perusteluissa (HE 6/1997 vp, s. 188). Niiden mukaan vietteleminen tyypillisimmillään ilmenee niin, että tekijä houkuttelee toista ryhtymään prostituutioon tarjoamalla tälle taloudellisia etuja. Myös peitellympi etujen tarjoaminen voi olla viettelemistä, jos siihen kytkeytyy esimerkiksi lupaus huolehtia tarvittavien tilojen järjestämisestä tai asiakkaiden hankkimisesta. Painostaminen voi perustelujen mukaan tapahtua esimerkiksi vetoamalla siihen, että sukupuolisuhteeseen ryhtyminen olisi edullista jonkin tekijälle ja painostettavalle tärkeän

edun, kuten kauppasopimuksen, alennuksen tai muun sellaisen saavuttamiseksi. Perusteluissa todetaan, että huomiota on kiinnitettävä tilanteeseen ja asianomaisten väliseen suhteeseen kokonaisuudessaan.

Kun rikoslain 20 luvun 9 §:ää muutettiin samassa yhteydessä ihmiskaupparangaistus- säännösten säätämisen kanssa, hallituksen esityksessä todettiin (HE 34/2004 vp, s. 89/II ja 90/I) pykälän 1 momentin 5 kohdan mukaisen tekotavan osalta, että kohdassa on kysymys tilanteista, joissa tekijän menettely ei täytä ihmiskaupan tunnusmerkistöä, koska hän ei käytä toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa hyväkseen, erehdytä tai osta tai myy toista taikka saata toista prostituutioon käyttämällä väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta. Tekijän ja tekoon vietellyn tai painostetun suhde on siis tasavertaisempi kuin ihmiskaupassa. Perustelujen mukaan voidaan arvioida, että useimmiten painostamisessa on kysymys vähintään toisen aseman hyväksikäytöstä, johon sovelletaan ihmiskauppaa koskevaa säännöstä.

Rikoslain 20 luvun törkeää paritusta koskevan 9 a §:n perusteluissa (HE 34/2004 vp, s. 90/II) todetaan *vaikeaa ruumiinvammaa, vakavaa sairautta, hengenvaarallista tilaa ja kärsimystä* koskevan raskauttamisperusteen kohdalla, että tällaiset vahingot liittyvät tyypillisesti pikemminkin ihmiskauppaan kuin paritukseen. Perustelujen mukaan tällainen raskauttamisperuste on ollut tarpeen ottaa törkeää paritusta koskevaan säännökseen paritusta ja ihmiskauppaa koskevien säännösten yhdenmukaisuuden ja kattavuuden vuoksi.

2.1.3 Kiskonnantapainen työsyryntä

Toukokuun 2004 alussa voimaan tulleessa rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä (302/2004) säädetään rangaistavaksi kiskonnantapainen työsyryntä. Pykälä säädettiin aikanaan nykyisen ulkomaalaislain (301/2004) säätämisen yhteydessä. Taustalla olivat ulkomaisen työvoiman lisääntyneen käytön kautta esiin tulleet tapaukset. Rikoslain 47 luvun 3 a §:llä pyritäänkin suojaamaan ulkomaalaisia ja muuten heikommassa asemassa olevia työntekijöitä.

Kiskonnantapainen työsyryntä määrittyy työsyryntän kautta. Työsyryntästä tuomitaan rikoslain 47 luvun 3 §:n (885/2009) mukaan työnantaja tai tämän edustaja, joka työpaikasta ilmoittaessaan, työntekijää valitessaan tai palvelussuhteen aikana ilman painavaa, hyväksyttävää syytä asettaa työnhakijan tai työntekijän epäedulliseen asemaan

1. rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, kansalaisuuden, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka
2. uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella.

Rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukaan, jos työsyrynnässä asetetaan työnhakija tai työntekijä huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä, tekijä on, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, tuomittava kiskonnantapaisesta työsyrynnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Kiskonnantapaisessa työsyrynnässä on siis kysymys työsyrynnän erityistilanteesta. Kiskonnantapainen työsyryntä ei ole kuitenkaan työsyrynnän törkeä tekomuoto, mitä ilmentää se, että kiskonnantapaisesta työsyrynnästä tuomitseminen ei edellytä teon katsomista kokonaisuutena arvostellen törkeäksi. Rikoslain 47 luvun 3 a §:n soveltamiskynnys on kuitenkin 3 §:ää korkeammalla koska tiettyjen seikkojen hyödyntämisen lisäksi edellytetään työnhakijan tai työntekijän asettamista huomattavan epäedulliseen asemaan. Rikoslain 47 luvun 3 a § syryntää erityissäännöksenä kiskontaa koskevan rikoslain 36 luvun 6 §:n 1 momentin, mutta kiskonnantapaisesta työsyryntää koskeva säännös puolestaan syryntyy, jos tekoon soveltuu ankarammin rangaistavaa törkeää kiskontaa koskeva rikoslain 36 luvun 7 §.

Rikoslain 47 luvun 3 a §:n perusteluissa (HE 151/2003 vp, s. 17/I) on jonkin verran käsitelty pykälän soveltamisalaa. Perusteellisemmin asiaa on käsitelty oikeuskirjallisuudessa (Ari-Matti Nuutila ja Sakari Melander teoksessa ”Rikosoikeus”, s. 1277–1280 (kolmas uudistettu painos, WSOYpro, Juva 2009)). Epäedullinen asema voi ilmetä esimerkiksi muihin työntekijöihin verrattuna huomattavasti alhaisemman palkan maksamisena tai epäasiallisina työaikoina. Jos vertailua yrityksen muihin työntekijöihin ei voida suorittaa (esimerkiksi kaikki heikossa asemassa), vertailukohtana käytetään alan yleisiä työoloja ja -ehtoja. Rikoksen kohteena voi olla esimerkiksi terveydentilaltaan muita heikommassa asemassa oleva työntekijä.

Räikeimmissä tapauksissa kiskonnantapainen työsyryntä on lähellä ihmiskauppaa, esimerkiksi jos työtä teetetään kohtuuttomasti työsuojelullisia näkökohtia huomioimatta tai täysin epäinhimillisissä oloissa. Kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkistössä mainitaan käytettäviä keinoja ihmiskauppaa koskevan tunnusmerkistön tavoin.

Taloudellisesta ahdingosta on kysymys esimerkiksi silloin, kun työntekijällä ei ole mahdollisuutta toimeentuloon ilman vaadittua työtä. *Muun ahdingon* hyväksikäyttämistä voi olla työntekijän sairaudesta johtuvan lääkkeiden tarpeen tai asunnottomuuden hyödyntäminen. Rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitetulla taloudellisella tai muulla ahdingolla on yhteys ihmiskauppasäännöksessä mainittuun turvattomaan tilaan, jonka edellyttämä ahdinko vaikuttaa kuitenkin vakavammalta kuin kiskonnantapaisessa työsyrynnässä tarkoitettu.

Riippuvainen asema voi olla seurausta esimerkiksi sukulaisuus- tai perhesuhteesta, velkasuhteesta tai oleskelusta jossakin laitoksessa. Se voi myös olla huumausaineen käyttäjän riippuvuutta huumausaineen toimittajasta. Riippuvainen asema voi olla seurausta uhkauksesta paljastaa työnhakija tai työntekijä viranomaiselle esimerkiksi tehdyn rikoksen tai luvattoman maassa oleskelun vuoksi. Lisäksi riippuvainen asema voi syntyä

esimerkiksi matkustusasiakirjojen luovuttamisella toiselle henkilölle. Rikoslain 47 luvun 3 a § ei edellytä sitä, että työnhakija tai työntekijä on riippuvuussuhteessa työnantajaan, vaan riippuvuussuhde voi olla olemassa myös toiseen henkilöön nähden.

Ymmärtämättömyys liittyy ennen muuta ulkomaalaisen työntekijän työsuhteen ehtoihin ja työoloihin sekä Suomen työlainsäädäntöä koskevaan tietämättömyyteen ja kokemattomuuteen. Ymmärtämättömyys voi johtua myös siitä, että henkilö esimerkiksi vajavaisen kielitaidon vuoksi on kykenemätön arvioimaan tekemänsä työsopimuksen sisältöä ja merkitystä.

Ajattelemattomuus rikoslain 47 luvun 3 a §:n yhteydessä tarkoittaa lähinnä sitä, että työnhakija tai työntekijä ei tule edes ajatelleeksi työsuhteen tarkempia ehtoja tai työoloja, koska on hyvillään saamastaan työstä ja sen mahdollisesti tuomista toimeentulon kohentumismahdollisuuksista. *Tietämättömyys* viittaa suoraan työoloja tai työehtoja koskevaan tietämättömyyteen.

2.1.4 Rikoksen asianomistaja

Lainsäädännössä ei ole yleistä asianomistajan määritelmää. Asianomistajan käsite onkin määrittynyt oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden kautta. Asianomistajaksi katsotaan henkilö, jonka oikeudellisesti suojattua etua rikos välittömästi loukkaa tai vaarantaa. Asianomistaja on sen oikeushyvän (esimerkiksi henki, terveys tai seksuaalinen itsemääräämisoikeus) haltija, jonka suojaksi teko on säädetty rangaistavaksi ja jota on myös ensi kädessä rikoksella loukattu. Asianomistajan määritelmä johtaa yleensä siihen, että asianomistajaksi katsotaan henkilö, jolle rikoksella on aiheutettu vahinkoa ja jolla on rangaistusvaatimuksen ohella siis oikeus vaatia rikosentekijän velvoittamista vahingonkorvaukseen. Kysymykseen tulee tällöin korvaus henkilövahingosta, esinevahingosta, taloudellisesta vahingosta tai henkisestä kärsimyksestä sen mukaan kuin vahingonkorvauslaissa (412/1974) tarkemmin säädetään.

Asianomistajan asemaan liittyy rikosprosessissa monenlaisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Tilanne on siis toinen kuin todistajalla, jota kuullaan asian ratkaisemiseksi merkityksellisten seikkojen selvittämiseksi. Keskeisiä asianomistajan asemaa koskevia säännöksiä on erityisesti esitutkintalaissa (449/1987), oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997) ja oikeudenkäymiskaassa. Asianomistajan kannalta merkittäviä muutoksia ei ole vuoden 2014 alussa voimaan tulevassa uudessa esitutkintalaissa (805/2011). Sääntelyn laajuuden vuoksi tässä voidaan käsitellä asianomistajan asemaa rikosprosessissa vain pääpiirteittäin keskeisimmät seikat esiin nostoen ja lähtien nyt käsiteltävien vakavien rikosten näkökulmasta.

Asianomistajalla on oikeus vaatia rangaistusta rikosentekijälle ja hänen velvoittamistaan suorittamaan vahingonkorvausta rikoksella aiheutetusta vahingosta. Asianomistajalla on toissijainen syyteoikeus eli hän saa nostaa rikoksen syytteestä, jos syyttäjä on

päättänyt jättää syytteen nostamatta tai esitutkintaviranomainen taikka syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään tai lopetetaan. Asianomistaja voi saada korvausta vahingostaan myös rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla. Syyttäjä voi tietyin edellytyksin ajaa asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta oikeudenkäynnissä. Esitutkinnassa onkin selvittävä asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän on pyytänyt syyttäjää ajamaan vaatimustaan. Joissakin tapauksissa vahingon laadun ja laajuuden selvittäminen on tarpeen jo senkin arvioimiseksi, onko rikoksesta epäilty syyllistynyt tunnusmerkistön mukaiseen tekoon.

Asianomistajalla on oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa. Jos asianomistajan varallisuusolot sitä edellyttävät, oikeusapua voidaan antaa kokonaan tai osittain maksuttomasti. Tuomioistuimien voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa, ja silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia virallisen syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten muun ohessa rikoslain 20 luvussa tarkoitettua seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jolle sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana, sekä vapautteen kohdistuvaa rikosta (esimerkiksi ihmiskaupparikos) koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna. Lisäksi sellaiselle asianomistajalle, jolle tuomioistuin voi määrätä avustajan, jota kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi ja jonka voidaan katsoa tarvitsevan tukea esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä, voidaan avustajan määräämisen edellytyksiä vastaavin edellytyksin määrätä tukihenkilö.

Asianomistajan kuulemisella on yleensä merkitystä rikoksen selvittämisessä, mistä aiheutuu velvollisuus saapua esitutkintakuulusteluun. Kuulustelu voidaan tietyin edellytyksin hoitaa myös asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Kuulustelussa asianomistajan on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin. Asianomistajaa voidaan myös oikeudessa kuulustella todistelutarkoituksessa.

Eräiden rikosten osalta on katsottu aiheelliseksi säätää siitä, ketkä henkilöt ovat kyseisen rikoksen asianomistajia tai ketkä voivat käyttää rikoksen käsittelyssä asianomistajan puhevaltaa. Rikoslain 39 luvun 9 §:n 2 momentissa säädetään siitä, ketkä velkojat ovat luvussa rangaistavaksi säädettyjen velallisen rikosten asianomistajia. Tavaramerkkilain (7/1964) 45 §:n 1 momentin mukaan, jos jollekulle on annettu yksinomainen oikeus rekisteröidyn tavaramerkin käyttämiseen tässä maassa ja sellaisesta käyttöluvasta on tehty merkintä tavaramerkkirekisteriin, on tavaramerkkioikeuden loukkaamista koskevissa asioissa sekä merkin haltijaa että käyttöluvan saajaa pidettävä asianomistajina. Yhteismerkkilain (795/1980) 6 §:ssä säädetään, että yhteismerkkipuoikeuden loukkaamista koskevassa asiassa katsotaan ainoastaan merkinhaltija asianomistajaksi. Ympäristönsuojelulain (86/2000) 94 §:n 2 momentin mukaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus on sen lain mukaisessa rikosasiassa asianomistaja, jos yleistä etua on loukattu. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 17 §:ssä säädetään siitä, kenellä on oikeus käyttää asianomistajan syyteoikeutta, jos joku on rikoksen johdosta saanut surmansa. Asianomistajan puhevallan käyttämistä koskevia säännöksiä on myös tavara-arpajaisasetuksen (824/1969) 17 §:n 3 momentissa ja vesilain (587/2011) 16 luvun 5 §:ssä.

Ihmiskaupan kohteena ollut henkilö on ihmiskaupparikoksen asianomistaja ja kiskonnantapaisen työsyönnän kohteena ollut työnhakija tai työntekijä on mainitun rikoksen asianomistaja. Paritusrikosten kohdalla sen sijaan oikeuskäytännönkin perusteella näyttää merkitystä olevan sillä, millä tavalla rikos on tehty. Parituksen ja törkeän parituksen tunnusmerkistöissä on tekotapoja (esimerkiksi painostus ja vaikea ruumiinvamman aiheuttaminen) joiden perusteella parituksen kohteelle voi muodostua asianomistajaseema. Aseman muodostumiseen vaikuttaa se, voidaanko rikoksella katsoa aiheutetun parituksen kohteelle vahinkoa. Vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n mukaan henkilövahinkona voivat tulla korvattavaksi, paitsi fyysisistä vammoista aiheutuva kipu ja särky sekä haitta, myös psyykkiset oireet kuten ahdistuneisuus ja masentuneisuus. Kysymystä parituksen kohteena olevan henkilön oikeudesta saada vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla korvausta kärsimyksestä on käsitelty vahingonkorvauslainsäädännön muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä HE 167/2003 vp (s. 54/II ja 55/I). Esityksen perustelujen mukaan paritus saattaa yksittäistapauksessa sisältää niin olennaisen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksen, että se oikeuttaa korvaukseen kärsimyksestä säännöksen nojalla. Olosuhteiden tulee tällöin kuitenkin olla sellaiset, että seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus on ilmeinen. Vaikka parituksella ei olisi aiheutettu sen kohteelle vahingonkorvauslain nojalla korvattavaa vahinkoa, parituksen yhteydessä on saatettu tehdä muu siihen sisältyvätön rikos, jolla vahinkoa on aiheutettu ja jonka osalta kohteelle tulee asianomistajan asema.

2.1.5 Rikoksen kohteena olevan henkilön suostumus

Yleisimmin rikoksen uhrin suostumuksesta puhutaan käsiteltäessä sitä, poistaako uhrin antama suostumus muuten rangaistavan teon oikeudenvastaisuuden. Suomessa tätä kysymystä ei säännellä lainsäädännöllä, vaan oikeuskirjallisuudessa kehitetyllä suostumusopilla. Suostumusopin katsotaan soveltuvan suhteellisen harvoin rikoksiin. Erityisesti suostumuksen merkitys on noussut esiin pahoinpitelyrikosten yhteydessä. On esimerkiksi katsottu, että törkeään pahoinpitelyyn ei voida teon oikeudenvastaisuuden poistavaa suostumusta antaa.

Suostumuksen oikeudellisella merkityksellä on toinenkin puoli, joka koskee sitä, että jotkin rikokset ovat rangaistavia ilman uhrin suostumusta tehtynä. Tällöin suostumuksella on merkitystä rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta eli sen suhteen, onko henkilö syyllistynyt rangaistussäännöksessä rangaistavaksi säädettyyn tekoon. Nämä tapaukset voidaan erottaa kahteen ryhmään. Voidaan ensinnäkin säätää jokin rikos rangaistavaksi ilman uhrin suostumusta tehtynä, jolloin sana ”suostumus” mainitaan tunnusmerkistössä. Rikoslaisissa on eräitä tällaisia säännöksiä (esimerkiksi sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaa markkinointia koskeva 17 luvun 20 §:n 1 momentin 3 kohta ja laiton alkioon puuttumista koskeva 22 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohta). Toisaalta suostumuksen puutteen oleminen rangaistavuuden edellytyksenä saattaa muuten ilmetä rangaistussäännöksen sanamuodosta tai ainakin säännöksen tulkinnan kautta. Kun sanaa ”suostumus” ei käytetä rangaistussäännöksessä, rangaistussäännöksen rakentumista

suostumuksen puuttumiselle voidaan ilmaista esimerkiksi käyttämällä ilmaisuja ”luvatonta” (esimerkiksi luvatonta käyttöä koskeva rikoslain 28 luvun 7 §:n 1 momentti) tai ”oikeudettomasti” (esimerkiksi kotirauhan rikkomista koskeva rikoslain 24 luvun 1 §:n 1 momentti). Tulkinnan kautta suostumuksen puuttumista edellyttäväksi rikoksiksi on katsottu myös sellaisia rikoksia, joita koskien johtopäätöstä ei ole tehtävissä yksittäisestä tunnusmerkistössä käytettävästä sanasta.

Ihmiskaupparikosten kannalta merkitystä on suostumuksen ensiksi mainitulla ulottuvuudella, joka siis koskee suostumuksen vaikutusta teon oikeudenvastaisuuteen. Tämä johtuu siitä, että ihmiskaupan kriminalisoimiseen velvoittavissa kansainvälisissä asiakirjoissa lähdetään siitä, että ihmiskaupan uhrin suostumus hyväksikäyttöön on merkityksetön, mikäli jotakin kriminalisointia koskevassa artiklassa tarkoitettua keinoa on käytetty suostumuksen saamiseksi. Tältä osin voidaan viitata lisäpöytäkirjan 3 artiklan b kohtaan, puitepäätöksen 1 artiklan 2 kohtaan, yleissopimuksen 4 artiklan b kohtaan ja direktiivin 2 artiklan 4 kohtaan. Vaihtelua on sen suhteen, puhutaanko näissä kohdissa pelkästään hyväksikäytöstä vai aiotusta tai tapahtuneesta hyväksikäytöstä. Tällä ilmaisullisella erolla ei ole kuitenkaan käytännön merkitystä. Lähtökohta on joka tapauksessa se, että sen enempää ennen hyväksikäyttöä kuin sen alkaessa tai aikana annettulla suostumuksella ei tule olla merkitystä. Keinoilla tarkoitetaan tässä yhteydessä niitä keinoja, jotka mainitaan rikoslain 25 luvun ihmiskauppaa koskevan 3 §:n 1 momentin numeroituissa kohdissa (esimerkiksi riippuvaisen aseman hyväksikäyttö ja erehdyttäminen) ja törkeää ihmiskauppaa koskevan 3 a §:n 1 momentin 1 kohdassa (väkivalta, uhkaus ja kavallus).

Kun ihmiskaupparangaistussäännöksiä säädettiin, pohdittiin myös suostumuksen merkitystä lisäpöytäkirjan ja puitepäätöksen valossa (HE 34/2004 vp, s. 99/II–100/II). Lopputulokseksi tuli, että lakiin ei otettu asiasta sääntelyä. Tältä osin todettiin ensinnäkin se, että rikoslaissa ei yleensä ole yksittäisiä rikoslajeja koskevia säännöksiä suostumuksen merkityksestä. Lisäksi se, mitä lisäpöytäkirjassa ja puitepäätöksessä on suostumuksen merkityksestä todettu, vastaa esityksen mukaan muutenkin sitä, mitä meillä on pidettävä lähtökohtana.

Hallituksen esityksessä todetaan, että ihmiskaupan kohteen asema esimerkiksi kohde- maassaan lienee yleensä sellainen, että hänen määräämisvaltansa on edelleen rajoittunut jonkin epäasiallisen keinon johdosta, todennäköisesti rajoittuneempikin kuin lähtömaassa. Esimerkiksi prostituution jatkaminen tällaisissa oloissa ei merkitse sellaista suostumusta, jolla olisi merkitystä tapahtuneen ihmiskaupan rangaistavuuden kannalta. Muutenkaan jälkikäteinen suostumus ei perustelujen mukaan poista rangaistavuutta.

Hallituksen esityksen mukaan alle 18-vuotiaan antaman suostumuksen osalta lisäpöytäkirjan ja puitepäätöksen sisältämä sääntely on aukollinen. Suostumushan todetaan niissä merkityksettömäksi vain, jos teossa on käytetty tiettyjä keinoja, mutta lasten osalta tuollaisia keinoja ei edes tarvitse käyttää. Hallituksen esityksen perusteluissa käydään läpi ihmiskaupan eri tekotapoja lapsiuhrin kannalta ja päädytään siihen lopputulokseen, että suostumus ei poista teon rangaistavuutta niissä tapauksissa, joissa teko on kohdistunut alle 18-vuotiaaseen.

2.1.6 Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja liiketoimintakielto

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Oikeushenkilön rangaistusvastuu on käytössä sellaisen rikoksen kohdalla, jonka osalta kyseistä rikosta koskevassa rikoslain luvussa nimenomaan säädetään, että tähän rikokseen sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Säännökset oikeushenkilön rangaistusvastuusta ovat rikoslain 9 luvussa. Luvun 1 §:n mukaisesti yhteisö, säätiö tai muu oikeushenkilö, jonka toiminnassa rikos on tehty, on syyttäjän vaatimuksesta tuomittava rikoksen johdosta yhteisösakkoon, jos se on rikoslaissa säädetty rikoksen seuraamukseksi.

Rangaistusvastuun edellytyksistä säädetään rikoslain 9 luvun 2 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan oikeushenkilö tuomitaan yhteisösakkoon, jos sen lakisääteiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluva taikka oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttänyt on ollut osallinen rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen taikka jos sen toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen estämiseksi. Pykälän 2 momentissa todetaan, että yhteisösakkoon tuomitaan, vaikkei rikosentekijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen.

Työntekijän ja oikeushenkilön suhteesta säädetään rikoslain 9 luvun 3 §:ssä. Rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi, jos sen tekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta tai hyväksi ja hän kuuluu oikeushenkilön johtoon tai on virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön taikka on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa valtuutuksen perusteella. Rikoslain 9 luvun 5 §:n mukaan yhteisösakon alin rahamäärä on 850 euroa ja ylin rahamäärä on 850 000 euroa.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin soveltuvia rikoksia on käsitelty hallituksen esityksessä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 95/1993 vp). Mainitun hallituksen esityksen mukaan yhteisösakkoa tulisi käyttää vain melko harvojen ja suhteellisen vakavien rikostyyppien seuraamuksena. Tämä liittyy siihen, että yhteisösakkoprosessin käynnistäminen vähäisissä rikoksissa on voimavarojen väärinkäyttöä. Yhteisösakko on erityisen perusteltu rangaistus sellaisesta toiminnasta, jota suunnitellaan suhteellisen huolellisesti, koska seuraamuksen rikoksia ennalta estävä teho on tällöin suurimmillaan. Oikeushenkilön rangaistusvastuun säätämistä koskevan hallituksen esityksen mukaan uuden vastuumuodon tarve on ilmeisin verraten väljästi määritellyssä taloudellisessa rikollisuudessa, vaikka sitä ei ole syytä ehdottomasti sulkea pois muunlaisistakaan rikoksista. Hallituksen esityksen perusteella ympäristö-, avustus- ja eräät elinkeinorikokset muodostavat oikeushenkilön rangaistusvastuun ydinalueen.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun säätämisen yhteydessä sen piiriin kuuluviksi otettiin joitakin rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäiseen vaiheeseen kuuluneita rikoksia, jotka hallituksen esityksessä esitettyjen suuntaviivojen mukaan oli luontevaa ottaa rangaistusvastuun piiriin. Oikeushenkilön rangaistusvastuu ulotettiin tällöin koskemaan

eräitä lahjus-, avustus-, elinkeino- ja säännöstelyrikoksia. Vuoden 1995 jälkeen oikeushenkilön rangaistusvastuun kattamaa rikosten piiriä on laajennettu lähinnä uusien rangaistussäännösten kattaman toiminnan luonteen ja vakavuuden perusteella. Myös kansainväliset velvoitteet ovat johtaneet oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin kuuluvien rikosten lisäämiseen.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu on liitetty ihmiskaupparikoksiin niiden rangaistavaksi säätämisen yhteydessä. Rikoslain 25 luvun 10 §:n mukaan ihmiskauppaan ja törkeään ihmiskauppaan sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Rikoslain 47 luvun 9 §:n (61/2003) perusteella työrikoksista ainoastaan työturvallisuusrikokseen sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään, joten esimerkiksi kiskonnantapainen työsyryntä ei ole oikeushenkilön rangaistusvastuun piirissä.

Liiketoimintakielto

Liiketoimintakiellon tarkoituksesta säädetään kiellosta annetun lain (1059/1985) 1 §:ssä. Sen mukaan sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estämiseksi sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitämiseksi voidaan määrätä liiketoimintakielto siten kuin kyseisessä laissa säädetään.

Lain 2 §:n mukaan liiketoimintakieltoon voidaan määrätä 1) yksityinen elinkeinonharjoittaja, jonka harjoittamasta liiketoiminnasta on kirjanpitolaissa (655/1973) säädetty kirjanpitovelvollisuus; 2) avoimen yhtiön yhtiömies, kommandiittiyhtiön vastuunalainen yhtiömies ja eurooppalaisen taloudellisen etuyhtymän henkilöjäsen; sekä 3) se, joka on yhteisön hallituksen jäsenenä tai toimitusjohtajana taikka muussa siihen rinnastettavassa asemassa, samoin kuin se, joka tosiasiallisesti johtaa yhteisön tai säätiön taikka ulkomaisen sivuliikkeen toimintaa taikka hoitaa sen hallintoa.

Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 1 momentin mukaan kieltoon voidaan määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, 1) jos hän on liiketoiminnassa olennaisesti laiminlyönyt siihen liittyviä lakisääteisiä velvollisuuksia; tai 2) jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt rikolliseen menettelyyn, jota ei voida pitää vähäisenä. Lisäedellytyksenä on, että hänen toimintaansa on kokonaisuutena arvioiden pidettävä velkojien, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena.

Vaikka liiketoimintakiellosta annetun lain keskeisinä tarkoituksina ovat taloudellisiin väärinkäytöksiin ja talousrikoksiin (esimerkiksi velallisen rikokset) puuttuminen ja niiden estäminen, lakia voidaan 3 §:n 1 momentin 2 kohdan perusteella soveltaa tapauksissa, joissa liiketoiminnassa syyllistytään muihinkin vähäistä vakavampiin rikoksiin. Esimerkkinä lain valmistelutöissä (HE 198/1996 vp) mainitaan henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, työrikokset ja ympäristörikokset. Tällöinkin lain soveltamisen edellytyksenä kuitenkin on 3 §:n 1 momentin lopussa mainittu vahingollinen vaikutus. Tämän edellytyksen täytyessä liiketoimintakielto voidaan määrätä esimerkiksi liiketoiminnassa tehdystä kiskonnantapaisesta työsyryntästä.

Pitkään liiketoimintakiellon määrääminen edellytti kaikissa tapauksissa sitä, että liiketoimintaan liittyvästä rikollisesta menettelystä on aiheutunut liiketoimintakiellosta annettuun lain 3 §:n 1 momentissa aiheutettua vahinkoa. Suomen liittyminen kahteen Euroopan neuvoston yleissopimukseen, nimittäin lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehtyyn yleissopimukseen (SopS 87–88/2011) ja ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehtyyn yleissopimukseen, on edellyttänyt sitä, että liiketoimintakiello voidaan määrätä eräistä liiketoiminnassa tehdyistä rikoksista siitä riippumatta, ovatko ne olleet 3 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla vahingollisia. Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momentin (228/2012) mukaan liiketoimintakielloon voidaan määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt 1) rikoslain 17 luvun 18 tai 18 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen, 2) rikoslain 17 luvun 19 §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai osallisuuteen siihen, 3) kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistuneeseen rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen taikka 4) rikoslain 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen. Momentissa viitatuissa lainkohdissa säädetään rangaistaviksi sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen (1 kohta), törkeä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen (1 kohta), sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito (2 kohta), paritus ja törkeä paritus (3 kohta) sekä ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa (4 kohta).

Liiketoimintakiellosta annetun lain 4 §:n 1 momentin mukaan liiketoimintakielloon määrätty ei saa 1) itse tai toista välikätenä käyttäen harjoittaa sellaista liiketoimintaa, josta kirjanpitolaissa on säädetty kirjanpitovelvollisuus; 2) olla avoimen yhtiön yhtiömiehenä tai kommandiittiyhtiön vastuunalaisena yhtiömiehenä taikka eurooppalaisen taloudellisen etuyhtymän henkilöjäsenenä; 3) olla yhteisön tai säätiön hallituksen jäsenenä, varajäsenenä, toimitusjohtajana taikka muussa niihin rinnastettavassa asemassa yhteisössä tai säätiössä; 4) itse tai toista välikätenä käyttäen tosiasiallisesti johtaa yhteisön tai säätiön taikka ulkomaisen sivuliikkeen toimintaa tai hoitaa sen hallintoa; 5) itse tai toista välikätenä käyttäen tehdä osakeyhtiön perustamissopimusta tai olla osuuskunnan perustajana; 6) hankkia itse taikka toista välikätenä käyttäen omistukseen tai sopimukseen perustuvaa määräysvaltaa liiketoimintaa harjoittavassa yhtiössä; taikka 7) harjoittaa Suomessa liiketoimintaa ulkomaille perustettua yhteisöä välikätenä käyttäen tai tosiasiallisesti johtaa sellaisen ulkomaille perustetun yhteisön toimintaa, joka harjoittaa liiketoimintaa Suomessa muuten kuin vähäisessä määrin eikä hankkia määräysvaltaa sellaisessa yhteisössä.

Liiketoimintakielloon voidaan määrätä vähintään kolmeksi ja enintään seitsemäksi vuodeksi (liiketoimintakiellosta annetun lain 5 §). Liiketoimintakiellon määrää yleinen tuomioistuin syyttäjän vaatimuksesta (6 §). Kielto voidaan määrätä rikosasian käsittelyn yhteydessä tai siitä erillisenä. Jos liiketoimintakiellon määräämistä voidaan pitää todennäköisenä, voi tuomioistuin syyttäjän vaatimuksesta määrätä väliaikaisen liiketoimintakiellon, jos se on tarpeen vahingolliseksi katsottavan liiketoiminnan tai 3 §:n 3

momentissa tarkoitetun rikoksen tekemisen estämiseksi (11 §:n 1 momentti). Oikeusrekisterikeskus pitää yleiseen käyttöön tarkoitettua rekisteriä liiketoimintakiellon julkisuuden toteuttamiseksi sekä kiellon noudattamiseksi ja valvomiseksi (21 §:n 1 momentti). Kiellon noudattamista valvoo lain 21 a §:n 1 momentin mukaan poliisi. Liiketoimintakiellon rikkominen säädetään rangaistavaksi rikoslain 16 luvun 11 §:ssä.

2.1.7 Rikosprosessiin osallistuvien henkilöiden suojeleminen

Suomessa ei ole asianomistajien tai todistajien taikka muiden rikosprosessiin osallistuvien henkilöiden henkeen ja terveyteen kohdistuvalta uhalta suojelemista koskevaa yleis- tai erityislakia. Lainsäädännössä on kuitenkin runsaasti suojelutoimenpiteitä mahdollistavia yksittäisiä säännöksiä.

Poliisilain (493/1995) 1 §:n 1 momentissa on säädetty poliisin tehtävät, joita ovat muun ohessa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen. Tämä yleinen tehtäväkuva saa tarkemman sisällön poliisilain toimivaltasäännösten kautta. Poliisilain 14 §:ssä säädetään kotirauhan häiritsijän poistamisesta. Poliisilain 20 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on lisäksi oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkauksistaan tai muusta käyttäytymisestään voidaan päätellä, että hän todennäköisesti syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Tarvittaessa niskuroiva henkilö voidaan ottaa kiinni. Eduskunta on maaliskuussa 2011 hyväksynyt uuden poliisilain (872/2011), joka tulee voimaan vuoden 2014 alussa ja joka sisältää näitä säännöksiä pitkälti vastaavat säännökset. Lisäksi uuden poliisilain 2 luvun 10 §:n 3 momentin mukaan poliisimies voi suojella henkilöä tai vartioida paikkaa henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvan rikoksen taikka huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle aiheuttavan rikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi.

Rikoslain 15 luvun 9 §:ssä säädetään rangaistavaksi oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen. Pykälän 1 kohdan mukaan tähän rikokseen syyllistyy se, joka oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella estää tai yrittää estää toista antamasta lausuntoa todistajana, asiantuntijana, muuna kuultavana tai asianosaisena oikeudenkäynnissä, esitutkinnassa, poliisitutkinnassa tai niihin rinnastettavassa muussa viranomaismenettelyssä tai vaikuttaa tai yrittää vaikuttaa lausunnon sisältöön. Pykälän 2 kohdan mukaan tekotapana voi olla myös se, että rikoksenteekijä tekee tai uhkaa tehdä väkivaltaa toiselle tai häneen 10 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevalle henkilölle (lähisukulaiset ja vastaavat läheiset henkilöt) sen vuoksi, mitä tämä on lausunut edellä tarkoitetussa kuulustelussa. Rangaistukseksi oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta tuomitaan sakkoa tai enintään kolme vuotta vankeutta.

Rikosoikeudenkäyntiä koskevat useat menettelysäännökset, joilla pyritään myötävaikuttamaan siihen, että kuultava voi antaa kertomuksensa turvallisesti. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 20 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan todistajaa tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Sellaiselta uhalta suojaamista varten oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §:n nojalla todistajaa ja asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 3 §:n 2 momentissa ja oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 16 §:n 1 momentissa rajoitetaan niitä tietoja, joita asianomistajista ja todistajista on annettava vastapuolelle haastehakemuksen ja valituksen yhteydessä. Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999; noudatetaan muun ohessa esitutkinnassa) 11 §:n 2 momentin 7 kohdan mukaan asianosaisella ei ole oikeutta muun ohessa todistajan tai asianomistajan salassa pidettäviin yhteystietoihin, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan tai asianomistajan turvallisuutta, etuja tai oikeuksia. Viimeksi mainitun lain 24 §:n 1 momentin 31 kohdan mukaan salassa pidettäviä ovat myös yhteystiedot, jos henkilön on pyytänyt tiedon salassapitoa ja hänellä on perusteltu syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 9 §:n 1 momentin 5 kohdan ja 24 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan oikeudenkäyntiasiakirja ja ratkaisun osa on pidettävä salassa siltä osin kuin ne sisältävät viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentin 7 kohdassa tai 24 §:n 1 momentin 31 kohdassa tarkoitettuja yhteystietoja. Asianosaisella ei ole oikeutta saada ensiksi mainitussa kohdassa tarkoitettuja yhteystietoja (oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 12 §:n 2 momentin 1 kohta).

Myös asianomistajien ja heidän läheistensä sekä todistajien suojaamisessa saattaa tulla käytettäväksi lähestymiskielto. Lähestymiskiellosta annetun lain (898/1998) 1 §:n 1 momentin mukaan lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi. Lähestymiskiellon rikkominen on säädetty rangaistavaksi rikoslain 16 luvun 9 a §:ssä.

Väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain (661/2009) 12 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan henkilötunnuksen muuttaminen on mahdollista tilanteissa, joissa muuttaminen on ehdottoman välttämätöntä henkilön suojelemiseksi sellaisissa tilanteissa, joissa hänen terveyteensä tai turvallisuuteensa kohdistuu ilmeinen ja pysyvä uhka. Mainitun lain 36 §:n 1 momentin mukaan, jos henkilöllä on perusteltu ja ilmeinen syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi, voidaan väestötietojärjestelmään hakemuksesta tallettaa turvakielto, jolloin tietoja voidaan luovuttaa tietyin edellytyksin vain viranomaisille. Nimilaki (694/1985) puolestaan sisältää säännökset etu- ja sukunimen muuttamisesta, joka on mahdollista myös todistajansuojelullisista syistä.

Turvataarkastuksista tuomioistuimissa annettu laki (1121/1999) sisältää säännöksiä tuomioistuimissa asioivien henkilöiden turvallisuudesta. Poliisilain 22 §:n 3 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus oikeudenkäyntiin osallistuvien turvallisuuden varmistamiseksi tarkistaa tilaisuuteen saapuva tai sen välittömässä läheisyydessä oleskeleva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei hänellä ole hallussaan sellaisia esineitä tai aineita, joilla voidaan aiheuttaa vaaraa tilaisuuteen osallistuvien turvallisuudelle. Pitkälti vastaavansisältöinen säännös on uudessa poliisilaissa (2 luvun 12 §:n 3 momentti).

Ihmiskaupan uhrin auttamista koskevat säännökset ovat kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain (746/2011; jäljempänä ”vastaanottolaki”) 4 luvussa. Lain 3 §:n 7 kohdan mukaan ihmiskaupan uhrilla tarkoitetaan henkilöä, jolle on myönnetty oleskelulupa ulkomaalaislain (301/2004) 52 a §:n perusteella, jolle on annettu mainitun lain 52 b §:ssä tarkoitettu harkinta-aika tai jonka muutoin voidaan olosuhteiden perusteella arvioida olevan ihmiskaupan uhri tai erityisen avun tarpeessa ihmiskaupparikosta tutkittaessa.

Vastaanottolain 33 §:n mukaan ihmiskaupan uhreille järjestettäviä palveluja ja tukitoimia annettaessa tulee ottaa huomioon muun ohessa sekä ihmiskaupan uhrin että palveluja ja tukitoimia järjestävän henkilöstön turvallisuus. Pykälän perusteluissa (HE 266/2010 vp, s. 62/I) pykälän todetaan vastaavan nyttemmin kumotun maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvanpaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain (493/1999) eli ns. kotouttamislain 25 a §:ää. Viimeksi mainitun pykälän perusteluissa (HE 183/2006 vp, s. 18) todetaan seuraava:

”Uhrin kannalta on välttämätöntä, että rikolliset ja hyväksikäyttäjät eivät saa häntä käsiinsä. Uhrin oleskelupaikka pidettäisiin salassa. Käytännössä asuminen järjestettäisiin olemassa olevissa turvakodeissa, tuettuna asumisena ja suurempien ryhmien osalta tilapäisesti vastaanottokeskuksessa erillisellä osastolla. Kiireellisissä tapauksissa saattaa ilmetä myös tarvetta pikaisen tilapäisen majoituksen järjestämiseen tapahtumapaikkakunnalla tai muussa turvallisessa paikassa. Ilman huoltajaa olevien alaikäisten asumisvaihtoehtoina toimisivat vastaanottokeskuksen yhteydessä toimiva ryhmäkoti tai sen tukiasumisyksikkö, nuorten tukiasunnot, lastensuojelulaitokset, perheryhmäkodit tai lasten huolenpitoon erikoistuneet vastaanottokeskukset. Turvallisuudesta huolehdittaisiin esimerkiksi hälytys- ja valmiusjärjestelyjen, vartiointipalvelujen ja poliisin kanssa sovitavien toimintatapojen avulla. Myös omassa asunnossa asumisen turvallisuus pyrittäisiin varmistamaan.”

Lisäksi asianomistajien ja todistajien suojelemiseksi on kehitetty käytännön menettelytapoja. Näistä voidaan esimerkkeinä mainita todistajansuojelullisten näkökohtien huomioon ottaminen oikeustalojen suunnittelussa, poliisi- tai syyttäväviranomaisessa olevan yhdys henkilön nimeäminen suojelun tarpeessa olevalle henkilölle, uhatun suojeleminen teknisen apuvälineen (esimerkiksi kamera tai hälytyslaite) avulla, uhatun tilapäinen sijoittaminen turvaan hotelliin ja suojeltavalle henkilölle järjestettävä vartiointi.

2.2 Paritusrikosten, ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän lukumäärät ja niitä koskeva oikeuskäytäntö

Rikosten lukumäärät

Kiskonnantapaista työsyryjintää koskeva rangaistussäännös tuli voimaan toukokuun 2004 alussa ja ihmiskaupparikoksia ja törkeää paritusta koskevat rangaistussäännökset tulivat voimaan elokuun 2004 alussa. Näitä rangaistussäännöksiä sovelletaan niiden voimaantulon jälkeen tehtyihin tekoihin. Rikosten lukumääriä ja oikeuskäytäntöä selvitetessä, rikosten ilmitulossa yleensä oleva viive huomioon ottaen, riittävän kuvan tilanteesta ja siinä tapahtuneesta kehityksestä saa, kun rajataan tarkastelu vuodesta 2006 alkavaan ajanjaksoon. Paritusta koskeva rikoslain 20 luvun 9 § on ollut pääosin nykyisen sisältöisenä voimassa vuoden 1999 alusta lähtien. Paritusjuttujen määrä laski voimakkaasti 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälissä. Esimerkiksi vuosina 2000–2004 poliisiin tietoon tuli 41, 64, 63, 35 ja 22 epäiltyä paritusrikosta.

Paritusrikoksista, ihmiskaupparikoksista ja kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä poliisissa ja rajavartiolaitoksessa vuosina 2006–2011 kirjatut ilmoitukset:

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Paritus	9	6	5	13	3	20
Törkeä paritus	5	1	10	9	-	2
Ihmiskauppa	2	1	6	4	7	28
Törkeä ihmiskauppa	4	1	2	3	3	7
Kiskonnantapainen työsyryjintä	11	13	16	25	42	37

Lähde: Poliisihallitus

Syyttäjiille saapuneet ja syyttäjien ratkaisemat paritusrikoksia, ihmiskaupparikoksia ja kiskonnantapaista työsyryjintää koskevat asiat vuosina 2006–2011 (kaikkina vuosina ei ole ollut kaikkia ko. nimikkeiden rikoksia):

		Saapuneet asiat	Ratkaistut asiat	Haastehakemukset
2006	Paritus	5	5	9
	Törkeä paritus	1	1	–
	Törkeä ihmiskauppa	1	1	2
	Kiskonnantapainen työsyryjintä	5	2	3
2007	Paritus	2	1	2
	Törkeä paritus	2	3	3
	Törkeä ihmiskauppa	3	1	1
	Kiskonnantapainen työsyryjintä	10	–	1
2008	Paritus	1	2	4
	Törkeä paritus	3	1	1
	Ihmiskauppa	5	1	1
	Törkeä ihmiskauppa	–	1	1
	Kiskonnantapainen työsyryjintä	13	9	10
2009	Paritus	2	3	3
	Törkeä paritus	7	4	4
	Ihmiskauppa	1	2	1
	Törkeä ihmiskauppa	1	1	–
	Kiskonnantapainen työsyryjintä	8	4	6
2010	Paritus	3	1	21
	Törkeä paritus	5	7	11
	Ihmiskauppa	5	–	–
	Törkeä ihmiskauppa	3	1	–
	Kiskonnantapainen työsyryjintä	13	3	23
2011	Paritus	5	3	4
	Törkeä paritus	3	2	2
	Ihmiskauppa	8	4	3
	Törkeä ihmiskauppa	1	1	2
	Kiskonnantapainen työsyryjintä	21	8	8

Lähde: Valtakunnansyyttäjänvirasto

Paritusrikoksista, ihmiskaupparikoksista ja kiskonnantapaisesta työsyrynnästä vuosina 2006–2010 käräjäoikeuksissa tuomitut rangaistukset:

	2006	2007	2008	2009	2010
Paritus	12	8	3	12	21
Parituksen yritys	1	–	–	–	–
Törkeä paritus	–	4	–	2	6
Törkeä ihmiskauppa	7	–	5	–	–
Kiskonnantapainen työsyryntä	4	–	3	12	4

Lähde: Tilastokeskus

Syyksi luetut paritusrikokset, ihmiskaupparikokset ja kiskonnantapaiset työsyrynnät käräjäoikeuksissa vuosina 2007–2010 (käräjäoikeuden ratkaisupäivän mukaan):

	2007	2008	2009	2010
Paritus	13	4	15	21
Törkeä paritus	3	–	3	6
Törkeä ihmiskauppa	–	5	–	–
Kiskonnantapainen työsyryntä	–	3	12	12

Lähde: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos/ Rikosten ja seuraamusten tutkimusrekisteri

Syyksi luetut paritusrikokset, ihmiskaupparikokset ja kiskonnantapaiset työsyrrinnät käräjäoikeuksissa ja hovioikeuksissa vuosina 2006–2010 (lainvoimaisiksi jääneissä käräjäoikeuksien ratkaisuissa käräjäoikeuden ratkaisupäivän mukaan ja hovioikeuden tuomioon päätyneissä jutuissa hovioikeuden ratkaisupäivän mukaan):

	2006	2007	2008	2009	2010
Paritus	12	8	15	12	18
Parituksen yritys	2	2	–	–	–
Törkeä paritus	3	6	2	3	2
Ihmiskauppa	–	–	–	2	–
Törkeä ihmiskauppa	–	5	–	5	–
Kiskonnantapainen työsyrrintä	2	–	4	7	4

Lähde: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos/Rikosten ja seuraamusten tutkimusrekisteri

Vuoden 2011 loppuun mennessä käräjäoikeuksissa on käsitelty yhdeksän juttua, joissa yhtä tai useampaa vastaajaa on syytetty ihmiskaupasta tai törkeästä ihmiskaupasta. Niistä viisi koskee seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa ja neljä työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa. Nämä työperäistä ihmiskauppaa koskevat syytteet on hylätty.

Käräjäoikeuksissa vuoden 2011 loppuun mennessä ratkaistut asiat:

1. Helsingin käräjäoikeus tuomitsi 20.7.2006 seitsemän henkilöä törkeästä ihmiskaupasta (seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä tapaus). Osa syytteen mukaisista törkeistä ihmiskaupoista katsottiin törkeiksi parituksiksi. Helsingin hovioikeus muutti 1.3.2007 käräjäoikeuden tuomiota siten, että kahden käräjäoikeudessa tuomitun vastaajan osalta syyte törkeästä ihmiskaupasta hylättiin ja yksi vastaaja tuomittiin törkeän ihmiskaupan asemesta avunannosta mainittuun rikokseen.
2. Vantaan käräjäoikeus hylkäsi 13.7.2007 kahta vastaajaa vastaan ajetun syytteen törkeästä ihmiskaupasta (työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvä tapaus).
3. Helsingin käräjäoikeus hylkäsi 28.11.2008 kahta vastaajaa vastaan ajetun syytteen ihmiskaupasta (seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä tapaus) ja tuomitsi heidät sen sijaan parituksesta. Helsingin hovioikeus muutti käräjäoikeuden tuomiota 29.12.2009 niin, että vastaajat tuomittiin ihmiskaupasta.
4. Kymenlaakson käräjäoikeus tuomitsi 9.12.2008 viisi vastaajaa törkeästä ihmiskaupasta (seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä tapaus).

5. Pohjanmaan kärjäoikeus hylkäsi 30.4.2010 kahta vastaajaa vastaan ajetun syytteen ihmiskaupasta (työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvä tapaus).
6. Espoon kärjäoikeus hylkäsi 20.10.2011 kahta vastaajaa vastaan ajetun syytteen ihmiskaupasta (työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvä tapaus).
7. Pirkanmaan kärjäoikeus tuomitsi 1.11.2011 vastaajan törkeästä ihmiskaupasta (seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä tapaus). Turun hovioikeus muutti 16.3.2012 kärjäoikeuden tuomiota siten, että valittaja tuomittiin törkeän ihmiskaupan asemesta törkeästä parituksesta.
8. Pohjanmaan kärjäoikeus hylkäsi 18.11.2011 vastaajaa vastaan ajetun syytteen ihmiskaupasta (työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvä tapaus).
9. Helsingin kärjäoikeus tuomitsi 7.12.2011 vastaajan törkeästä ihmiskaupasta (seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä tapaus).

Ensimmäinen työperäistä ihmiskauppaa koskeva tuomio annettiin, kun Helsingin kärjäoikeus tuomitsi 30.3.2012 kaksi vastaajaa kahdesta ihmiskaupasta. Toisen työperäistä ihmiskauppaa koskevan syyksi lukevan tuomion antoi Pirkanmaan kärjäoikeus 29.6.2012, kun kaksi vastaajaa tuomittiin ihmiskaupasta. Lisäksi Helsingin kärjäoikeus on 19.6.2012 tuominnut yhden vastaajan seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvästä törkeästä ihmiskaupasta. Viimeksi mainitussa tapauksessa alaikäistä asianomistajaa oli käytetty hyväksi prostituutiossa. Mainittu kärjäoikeus on lisäksi 21.6.2012 hylännyt yhteen vastaajaan kohdistetun, seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyneen syytteen törkeästä ihmiskaupasta.

Oikeuskäytännöstä tehdyt havainnot

Havaintoja ja arviointia käytännön valossa seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvästä ihmiskaupasta ja työperäisestä ihmiskaupasta sisältyy kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomukseen ja työperäisestä ihmiskaupasta HEUNI:n vuoden 2011 tutkimukseen. Lisäksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa käsitellään vuonna 2009 valmistuneessa HEUNI:n tutkimuksessa ”Human trafficking and organised crime. Trafficking for sexual exploitation and organised procuring in Finland” (Minna Viuhko ja Anniina Jokinen; Publication Series No. 62; jäljempänä ”HEUNI:n vuoden 2009 tutkimus”). Tutkimuksissa tarkastelun kohteena ovat myös paritusrikokset sekä kiskonnantapainen työsyryntä.

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvät rikokset

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksessa käsitellään sivuilla 114–119 ihmiskaupan piirteitä paritusjuttuja koskevassa aineistossa. Raportointi on katsonut aiheelliseksi selvittää, onko ihmiskaupan piirteitä ollut esitutkintaan edenneissä paritusjutuissa. Käräjäoikeudet ovat vuosina 2004–2009 antaneet yhteensä 32 ratkaisua, joissa vakavin syytekohta on koskenut paritusta tai törkeätä paritusta. Lisäksi kansallinen ihmiskaupparaportointi on valinnut joitakin tämän jälkeen annettuja ratkaisuja tarkastelunsa kohteeksi. Kertomuksessa todetaan, että tarkastelluissa tapauksissa prostituoitujen kontrolloiminen fyysisellä tai seksuaalisella väkivallalla on ollut varsin yleistä. Väkivallalla uhkaamisen lisäksi saatetaan uhata esimerkiksi ilmoittamisella poliisille siitä, että prostituoitu oleskelee laittomasti maassa. Parittajat saattavat myös ottaa haltuunsa paritettavien matkustusasiakirjat. Parituksen kohteiden itsemääräämisoikeutta saatetaan rajoittaa myös esimerkiksi prostituoitujen saattamisella merkittäviin velkasuhteisiin ja kontrolloimalla heidän liikkumistaan.

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksessa todetaan, että useilla poliisin tietoon tulleilla parituksen kohteilla ei näytä olevan tosiasiallista mahdollisuutta irrottautua toiminnasta tai poistua Suomesta niin halutessaan. Esitutkinnan aikana poliisin tietoon tullut fyysisellä tai seksuaalisella väkivallalla uhkailu ei välttämättä tule esiin enää tuomioistuinkäsittelyssä. Myöskään esitutkinnassa ei välttämättä kiinnitetä huomiota pakottamista ja liikkumisvapauden rajoittamista hienovaraisempiin prostituoitujen kontrolloimisiin (kertomuksen s. 115). Kertomuksen mukaan huomiota yleensä kiinnitetään parituksen kohteiden alkuperäiseen vapaaehtoisuuteen toimia prostituoituina. Vapaaehtoisuutta tunnutaan lisäksi usein tulkittavan niin, että mikäli parituksen kohdetta ei ole pakotettu prostituutioon, myy hän seksiä täysin vapaaehtoisesti. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin analyysin perusteella parituksessa näytetään pidettävän normaalina, että valtasuhde parituksen kohteiden ja parittajien välillä on epätasapainoinen ja että prostituoitu on toiminnassa suostumuksellisesti mukana parittajan yksipuolisesti asettamilla ehdoilla. Raportoinnin havaintojen mukaan, koska lievempien painostus- ja pakotuskeinojen katsotaan sisältyvän parituksen tunnusmerkistöön, ei kiristämistä, pakottamista tai muita henkilöön kohdistuvia rikoksia yleensä tutkita myöskään erikseen, vaikka nämä rikokset antavat parituksen kohteille asianomistaja-aseman rikosprosessissa. Raportoinnin havaintojen mukaan esitutkintaviranomaiset kokevat paritusta koskevat säännökset helpommiksi soveltaa kuin ihmiskauppaa koskevat säännökset.

HEUNI:n vuoden 2009 tutkimuksen aineisto perustuu ensinnäkin haastatteluihin (18 haastateltavaa), joiden kohteina on ollut tutkijoita, poliisin, rajavartiolaitoksen ja muiden merkityksellisten viranomaisorganisaatioiden edustajia sekä kansalaisjärjestöjen edustajia. Tuomioistuinratkaisuista tarkastelun kohteena on ollut parikymmentä eri oikeusasteiden tuomiota vuosilta 2001–2009 koskien paritusrikoksia ja ihmiskaupparikoksia sekä seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä. Tarkastelussa on myös ollut näitä rikoksia koskevaa mediamateriaalia. Osa tarkastelluista paritus- ja seksikaupparikoksista on ihmiskaupparangaistussäännöksiä edeltävältä ajalta.

Ihmiskauppalainsäädäntöä koskevasta HEUNI:n vuoden 2009 tutkimuksen jaksosta (s. 122–124) ilmenee, että henkilöhaastattelujen perusteella lainsäädäntö ja sen tulkintatapa nähdään ongelmallisiksi. Parituksen ja ihmiskaupan tunnusmerkistöt ovat osin päällekkäisiä, ja poliisi pitää paritusta helpommin toteennäytettävänä. Paineen alla työskenteleminen ja voimankäyttö nähdään törkeän parituksen elementeiksi tutkimuksen mukaan. Viranomaisnäkökulmasta keskeiseksi ongelmaksi nähdään riittävän näytön hankkiminen ihmiskaupasta. Lisäksi on kiinnitetty huomiota siihen, että tuomioistuimissa (tuolloin kaksi tuomiota) on ihmiskaupaksi katsottu vain ilmeisimmät teot. Merkitystä ei välttämättä katsota olevan sillä, tuomitaanko rikoksentehtyjä (törkeästi) parituksesta vai ihmiskaupasta.

HEUNI:n vuoden 2009 tutkimuksen johtopäätöksissä (alkaen s. 125) todetaan, että 2000-luvulla on ollut suhteellisen vakavia paritusjuttuja. Osa niistä olisi saatettu katsoa ihmiskaupparikoksiksi, jos ihmiskaupparikokset olisi säädetty rangaistaviksi jo ennen vuotta 2004. Tutkimusaineiston perusteella ei ole selvää, minkä seikkojen tulkitaan ilmaisevan ihmiskauppaa ja minkä paritusta. Taloudellinen kontrolli on oleellinen prostituutiosta mukana olevien naisten kontrollointikeino. On tavallista, että naisten on päivittäin tai viikoittain maksettava prosenttiosuus tuloistaan. Ei ole tavatonta, että maksettavat määrät ylittävät sen, mitä asiakkailta on saatavissa. Tämä johtaa velkatilanteisiin, joissa naisten ei sallita irtautua prostituutiosta heidän ollessaan velkaa organisaatiolle. Naisia saatetaan myös pakottaa maksamaan erilaisia sakkoja ”sopimusrikkomuksista” tai maksamaan takaisin aiheuttamiaan kuluja (esimerkiksi matkakulut) tai jopa esimerkiksi prostituutiosta irtautumista aiheutuvia tulevia ”menetyksiä”.

Toinen tapa kontrolloida naisia on HEUNI:n vuoden 2009 tutkimuksen mukaan heidän liikkumavapautensa rajoittaminen ja erilaisten sääntöjen asettaminen. Naiset saattavat tehdä pitkiä päiviä ja heitä saatetaan neuvoa olemaan poistumatta asunnosta ja olemaan niin, ettei heihin kiinnitetä huomiota. Asiakkaiden valintamahdollisuuksia rajoitetaan ja yhteydenpitoa ulkomaailmaan (kuten perheeseen ja ystäviin) rajoitetaan. Myös psykologisia ja fyysisiä keinoja käytetään. Niihin kuuluvat erityiset uhkaukset fyysisen väkivallan käytöstä ja psyykinen painostus. Väkivaltaa ja uhkauksia saatetaan kohdistaa myös perheisiin. Useita viitteitä ”vankilankaltaisista” olosuhteista ei ole mutta vakavista ihmisoikeusloukkauksista kuitenkin.

Työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvät rikokset

Kansallinen ihmiskaupparaportointi on ensimmäisen toimintavuotensa aikana pyrkinyt selvittämään myös ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyviä mahdollisia ongelmia tarkastelemalla sellaisia tuomioistuinratkaisuja työsyrynnästä ja kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, joissa asianomistajana on ollut ulkomaalaistaustainen henkilö tai joissa on ollut havaittavissa ihmiskauppaan viittaavia seikkoja. Ratkaisuja on pyydetty myös kiskonnasta ja kiristyksestä silloin, kun tapauksiin on liittynyt ulkomaalaisia tai seikkoja, jotka voivat viitata ihmiskauppaan. Tarkasteltuja ratkaisuja on ollut yhteensä neljätoista kappaletta. Tuomioistuimiin edenneiden tapausten vähäisyyden vuoksi ihmiskaupparaportointi on tarkastellut joitakin työsuojelupiirien poliisille esitutkintaa varten tekemiä

ilmoituksia ja muuta kirjallista aineistoa. Kirjallista aineistoa kansallinen ihmiskaupparaportoiija on täydentänyt laajalla kuulemiskierroksella. Tapauksia käsitellään kertomuksen s. 127–141.

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksessa todetaan tarkastelun perusteella vaikuttavan siltä, että ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyy Suomessa työperäiseen ihmiskauppaan ja siihen liittyvään työvoiman hyväksikäyttöön viittaavia piirteitä. Tarkastellun aineiston perusteella suurimmat ulkomaisen työvoiman käytön ongelmat liittyvät alipalkkaukseen ja ylitöiden teettämiseen ilman eri korvauksia. Ulkomaiset työntekijät saattavat työskennellä Suomessa ilman työsopimusta tai työsopimukset saatetaan tehdä kielellä, jota työntekijä ei ymmärrä. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin aineiston perusteella työntekijöitä saatetaan myös asuttaa epäinhimillisissä tai ainakin suomalaista käytäntöä selvästi heikommissa olosuhteissa kuitenkin niin, että asumisesta saatetaan periä huomattavia summia. Lisäksi työntekijöitä saatetaan kieltää keskustelemasta suomalaisten kanssa tai opiskelemasta suomen kieltä. Myös yhteydenpitoa ammattiliittoihin saatetaan rajoittaa. Esiintyy myös työntekijöiden matkustusasiakirjojen tai muun omaisuuden haltuun ottamista. Taustalla on usein rekrytointiin liittyvä työntekijän velkaantuminen työnantajalle. Tuomioistuinratkaisujen perusteella kiskonnantapaista työsyryntää esiintyy eniten ravintola- ja rakennusalailla, mutta ongelmia näyttää löytyvän myös siivous- sekä puutarha-alalta ja ulkomaisten marjanpoimijoiden joukosta.

HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksessa työperäisen hyväksikäytön oikeuskäytäntöä on selvitetty asiantuntijahaastatteluin (15 haastattelua, 19 asiantuntijaa) ja uhrihaastatteluin (5 haastattelua, 7 haastateltavaa) sekä tuomioistuinratkaisuihin (yhteensä 27 yksittäistä ratkaisua) ja poliisin esitutkinta-aineistoon (yhteensä 4 tapausta) perehtymällä. Kiskonnantapaisten työsyryntänsä lisäksi aineistossa on ollut muutama yksittäinen ihmiskaupan kannalta relevantti työsyryntätapaus. Lisäksi tutkimusaineistona on ollut mediamateriaalia eli lehtijuttuja ja televisio-ohjelmia.

HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksesta ilmenee, että työvoiman hyväksikäytön yhteydessä fyysisen väkivallan käyttö on suhteellisen harvinainen ilmiö Suomessa, joskin tapauksia saattaa myös jäädä tulematta viranomaisien tietoon. Tutkimuksen mukaan uhkailu ja pelottelu ovat varsinaista fyysistä väkivaltaa yleisempi keino vaikuttaa työntekijöiden ja uhrien toimintaan ja kontrolloida heitä. Uhka saattaa kohdistua esimerkiksi henkilön perheeseen tämän kotimaassa tai työsuhteen päättämiseen irtisanomisella. Seksuaalisen väkivallan käyttö näyttää Suomessa sangen harvinaiselta ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön kontekstissa. Toisaalta tutkimusaineistosta tuli esiin muutama tätäkin koskeva tapaus, lisäksi seksuaalinen väkivalta tai ahdistelu ei arkaluonteisena asiana tule välttämättä ilmi.

HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksen aineistosta löytyy myös tapauksia, joissa työntekijöiden liikkumisvapautta on rajoitettu ja vapaa-aikaan puututtu, joskaan ei törkeäksi luonnehdittavalla tavalla (esimerkiksi lukitseminen työpaikalle). Rajoittaminen ja puuttuminen voi tapahtua esimerkiksi pitkien työpäivien, pitkien työmatkojen ja syrjäisen työskentelypaikan kautta. Kielen opiskelua on kielletty, samoin yhteydenpitoa muihin ihmisiin tai oleskelua tietyissä paikoissa. Asumisolosuhteet vaihtelevat, mutta pahimmillaan ne voivat olla sangen ala-arvoiset työntekijöiden joutuessa asumaan työpaikallaan tai parakeissa, teltoissa tai muissa vajoissa, jossa ei ole esimerkiksi riittäviä hygie-

nia- ja peseytymistiloja tai juoksevaa vettä tai edes sähköä. Työntekijöiden passien hal-
tuunotosta oli HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksen aineistossa muutamia mainintoja ja
jotkut haastatellut asiantuntijat olivat törmänneet ilmiöön työssään.

HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksen mukaan palkanmaksussa kohdatut ongelmat ovat
ehdottomasti yleisimpiä merkkejä ulkomaisten työntekijöiden kohtaamista epäkohdista
ja hyväksikäytöstä Suomessa. Ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttötapauksiin liittyy
jossakin määrin myös viitteitä työntekijöiden velkaantumisesta työnantajalle. Laajim-
millaan tämä näyttäytyy kysymyksenä työntekijöiden maksamista välitysmaksuista rek-
rytointivaiheessa heidän omissa kotimaissaan. Välitysmaksujen lisäksi hyväksikäytetyt
työntekijät ovat joutuneet ottamaan velkaa maksaakseen matkakustannuksia.

2.3 Ulkomaiden lainsäädäntö

2.3.1 Ihmiskauppa- ja paritusrangaistussäännökset eräissä valtioissa

Ihmiskauppa

Ruotsissa ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön kannalta merkitystä on ihmisryöstön
tunnusmerkistöllä. Ihmisryöstö säädetään rangaistavaksi rikoskaaren (brottsbalk) 4 lu-
vun 1 §:ssä. Mainitusta rikoksesta tuomitaan se, joka ottaa valtaansa ja kuljettaa pois tai
telkeää lapsen tai jonkun muun tarkoituksenaan vahingoittaa hänen henkeään tai ter-
veyttään, pakottaa hänet palvelukseen tai kiristääkseen häntä. Ihmisryöstöstä tuomitaan
vankeuteen vähintään neljäksi ja enintään 18 vuodeksi tai elinkaudeksi. Jos rikos on vä-
hemmän törkeä, tuomitaan rikoksentekijä enintään kuuden vuoden vankeuteen.

Ruotsin rikoskaaren 4 luvun 1 a §:n 1 momentissa todetaan, että se, joka muissa kuin 1
§:ssä tarkoitetuissa tapauksissa laittomasti pakottamalla, harhaan johtamalla, käyttämäl-
lä hyväkseen toisen suojatonta asemaa tai muulla tällaisella epäasiallisella tavalla vär-
vää, kuljettaa, siirtää, majoittaa tai vastaanottaa toisen tarkoituksessa hyväksikäyttää
häntä seksuaalisiin tarkoituksiin, elimen poistamiseksi, sotapalvelukseen, pakkotyöhön
tai muuhun toimintaan tilanteessa, joka aiheuttaa ahdinkoa uhrille, tuomitaan ihmiskau-
pasta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Pykälän 2 mo-
mentin mukaan se, joka tekee 1 momentissa tarkoitettun teon alle 18-vuotiaalle henkilöl-
le, tuomitaan ihmiskaupasta, vaikka mitään siinä mainittua epäasiallista keinoa ei ole
käytetty. Jos 1 tai 2 momentissa tarkoitettu teko on vähemmän törkeä, tuomitaan rikok-
sentekijä enintään neljän vuoden vankeuteen.

Norjan ihmiskauppasäännökset ovat rikoslain (straffelov) 224 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan ihmiskaupasta rangaistaan sitä, joka väkivalloin, uhkauksilla, väärinkäyttämällä toisen haavoittuvaa asemaa tai muuten epäasiallisesti käyttäytymällä käyttää hyväkseen henkilöä a) prostituutioon tai muihin seksuaalisiin tarkoituksiin, b) pakkotyöhön tai pakolliseen palvelukseen, kerjääminen mukaan lukien, c) sotapalvelukseen vierassa maassa tai d) elinten poistamiseen taikka joka harhaanjohtaa toisen käytettäväksi sellaiseen tarkoitukseen. Rangaistukseksi tuomitaan vankeutta enintään viisi vuotta. Samalla tavalla rangaistaan pykälän 2 momentin mukaan sitä, joka a) järjestää olosuhteet 1 momentissa mainitulle hyväksikäytölle tai harhaanjohtamiselle hankkimalla, kuljettamalla tai ottamalla vastaan henkilön, b) muulla tavalla myötävaikuttaa hyväksikäyttöön tai harhaanjohtamiseen tai c) antaa maksun tai muun edun saadakseen suostumuksen hyväksikäyttöön henkilöltä, jonka päätösvallan alaisena uhri on, tai joka ottaa vastaan sellaisen maksun tai muun edun. Pykälän 4 momentin mukaan törkeän ihmiskaupan enimmäisrangaistus on kymmenen vuotta vankeutta. Kun arvioidaan, onko teko katsottava törkeäksi ihmiskaupaksi, on erityistä painoa pantava sille, onko teon kohde ollut alle 18-vuotias, onko käytetty törkeää väkivaltaa tai pakkoa tai onko toiminta tuottanut merkittävää voittoa.

Tanskassa ihmiskauppa säädetään rangaistavaksi rikoslain (straffelov) 262 a §:ssä. Sen 1 momentin mukaan ihmiskaupasta rangaistaan sitä, joka värvää, kuljettaa, siirtää, majoittaa tai ottaa vastaan henkilön, jota kohtaan käytetään tai on käytetty 1) 260 §:n mukaista laitonta pakkoa, 2) 261 §:n mukaista vapaudenriistoa, 3) 266 §:n mukaisia uhkauksia, 4) oikeudenvastaista kutsumista, vahvistamista tai erehdyksen käyttämistä taikka 5) muuta sopimatonta menettelytapaa tarkoituksessa käyttää hyväksi asianomaista sukupuolisessa siveettömyydessä, pakkotyössä, orjuudessa tai orjuudenkaltaisissa olosuhteissa, rangaistavassa toiminnassa tai elinten poistamisessa. Rangaistukseksi tuomitaan enintään kymmenen vuotta vankeutta. Pykälän 2 momentin mukaan samalla tavalla rangaistaan sitä, joka edellä todetussa tarkoituksessa 1) värvää, kuljettaa, siirtää, majoittaa tai ottaa vastaan alle 18-vuotiaan henkilön tai 2) antaa maksun tai muun edun saadakseen suostumuksen hyväksikäyttöön henkilöltä, jolla on päätösvalta uhriin nähden, ja sitä, joka ottaa vastaan sellaisen maksun tai muun edun.

Saksassa ihmiskauppapykälät on jaettu kolmeen rikoslain (Strafgesetzbuch) pykälään. Niistä ensimmäinen eli 232 § koskee ihmiskauppaa *seksuaalisen hyväksikäytön* tarkoituksessa. Pykälän 1 momentin mukaan vähintään kuuden kuukauden ja enintään kymmenen vuoden vankeusrangaistukseen on tuomittava se, joka käyttää hyväksi vierassa valtiossa olemisesta johtuvaa toisen henkilön ahdinkoa tai avuttomuutta tarkoituksessa saada hänet osallistumaan prostituutioon tai jatkamaan prostituutiosta, osallistumaan seksuaalisen toiminnan hyväksikäyttöön rikoksenteijän tai kolmannen henkilön läsnä ollessa taikka kärsimään omista seksuaalisista teoistaan rikoksenteijän tai kolmannen henkilön toimesta. Samalla tavalla rangaistaan sitä, joka saa alle 21-vuotiaan henkilön osallistumaan prostituutioon tai jatkamaan prostituutiosta tai taikka osallistumaan muihin momentin ensimmäisessä virkkeessä mainittuun seksuaaliseen toimintaan tai jatkamaan siinä.

Saksan rikoslain 232 §:n 3 momentin mukaan seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksessa tehtävästä ihmiskaupasta on tuomittava vähintään yhden vuoden ja enintään 10 vuoden vankeusrangaistus, jos 1) uhri on lapsi, 2) rikoksenteijä rikoksella vakavasti fyysisesti pahoinpitelee uhria tai saattaa tämän kuoleman vaaraan tai 3) rikos tehdään taloudellisessa tarkoituksessa tai sellaisen ryhmän jäsenenä, jonka tarkoituksena on jatkaa sellaisten rikosten tekemistä. Pykälän 4 momentissa säädetään, että rangaistus tuomitaan 3 momentin mukaan, jos rikoksenteijä 1) saa toisen henkilön väkivallalla, vakavalla seurauksella uhkaamalla tai erehdyttämällä osallistumaan prostituutioon tai jatkamaan prostituutiossa taikka osallistumaan muuhun 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä mainittuun seksuaaliseen toimintaan tai jatkamaan siinä tai 2) ottaa toisen henkilön fyysisen kontrolliin väkivallalla, vakavalla seurauksella uhkaamalla tai erehdyttämällä saadakseen hänet osallistumaan prostituutioon tai jatkamaan siinä taikka osallistumaan muuhun 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä mainittuun seksuaaliseen toimintaan tai jatkamaan siinä. Pykälän 5 momentin mukaan vähemmän vakavissa 1 momentin mukaisissa tapauksissa tuomitaan vankeutta vähintään kolme kuukautta ja enintään viisi vuotta sekä vähemmän vakavissa 3 ja 4 momentin mukaisissa tapauksissa tuomitaan vankeutta vähintään kuusi kuukautta ja enintään viisi vuotta.

Saksan rikoslain 233 §:ssä säädetään rangaistavaksi *työperäistä hyväksikäyttöä* koskeva ihmiskauppa. Pykälän 1 momentin mukaan kyseisestä rikoksesta tuomitaan vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi se, joka käyttää hyväksi vieraassa valtiossa olemisesta johtuvaa toisen henkilön ahdinkoa tai avuttomuutta saattaakseen hänet orjuuteen, maaorjuuteen tai velkaorjuuteen, tai saa hänet työskentelemään itselleen tai kolmannelle henkilölle työskentelyolosuhteissa, jotka ovat selvässä epäsuhteessa samassa tai samanlaisessa työssä työskentelevien olosuhteisiin. Samalla tavalla rangaistetaan sitä, joka saattaa alle 21-vuotiaan henkilön orjuuteen, maaorjuuteen tai velkaorjuuteen tai saa hänet työskentelemään ensimmäisessä virkkeessä mainitulla tavalla. Pykälän 3 momentin mukaan 232 §:n 5 momentti tulee sovellettavaksi näissä tapauksissa.

Saksan rikoslain 233 a §:ssä ovat säännökset *ihmiskaupassa avustamisesta*. Pykälän 1 momentin mukaan se, joka avustaa 232 tai 233 §:n mukaisessa ihmiskaupassa toisen henkilön värväämistä, kuljettamista, luovuttamista, majoittamista tai vastaanottamista, on tuomittava vankeuteen vähintään kolmeksi kuukaudeksi ja enintään viideksi vuodeksi. Rangaistukseksi on pykälän 2 momentin mukaan tuomittava vankeutta vähintään kuusi kuukautta ja enintään kymmenen vuotta, jos 1) uhri on lapsi, 2) rikoksenteijä rikoksella vakavasti fyysisesti pahoinpitelee uhria tai saattaa tämän kuoleman vaaraan tai 3) rikos tehdään taloudellisessa tarkoituksessa tai sellaisen ryhmän jäsenenä, jonka tarkoituksena on jatkaa sellaisten rikosten tekemistä.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa ovat *seksuaalista hyväksikäyttöä* koskevat ihmiskauppasäännökset vuoden 2003 seksuaalirikoslaissa (Sexual Offences Act 2003). Lain 57–59 § koskevat tämän ihmiskaupan eri muotoa. Pykälissä erotellaan tilanteet, joissa henkilö tulee Yhdistyneeseen kuningaskuntaan, matkustaa siellä tai matkustaa sieltä pois. Rangaistavaa on näissä tilanteissa henkilön saapumisen, matkustamisen tai pois-matkustamisen järjestäminen tai sen edistäminen. Syyllistyminen rikokseen edellyttää, että tekijän tarkoituksena on tehdä kyseiseen henkilöön kohdistuva merkityksellinen

rikos tai että tekijä uskoo toisen henkilön todennäköisesti tekevän sellaisen kyseiseen henkilöön kohdistuvan rikoksen. Merkitykselliset rikokset määritetään 60 §:ssä. Niihin kuuluvat muun ohessa kaikki kyseisessä laissa rangaistavaksi säädettyt seksuaalirikokset sekä eräät lasten suojelemiseen liittyvät rikokset. Kysymyksessä olevasta ihmiskaupasta tuomitaan summaarisessa menettelyssä enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus tai sakko taikka molemmat sekä syytemenettelyssä enintään neljäntoista vuoden vankeusrangaistus.

Yhdistyneen kuningaskunnan lainsäädännössä *muuta kuin seksuaalista hyväksikäyttöä* koskevat ihmiskauppasäännökset ovat turvapaikkaa ja maahanmuuttoa koskevassa laissa (Asylum and Immigration (Treatment of Claimants, etc.) Act 2004). Lain 4 § koskee ihmiskauppaa hyväksikäyttöä varten. Myös tässä pykälässä erotellaan tilanteet, joissa henkilö tulee Yhdistyneeseen kuningaskuntaan, matkustaa siellä tai matkustaa sieltä pois, ja rangaistavaa on saapumisen, matkustamisen tai poismatkustamisen järjestäminen tai edistäminen. Rangaistavuuden edellytyksenä on, että rikoksentekijän tarkoituksena on käyttää matkustajaa hyväkseen tai että hän uskoo toisen henkilön todennäköisesti käyttävän matkustajaa hyväkseen. Hyväksikäytöstä on kysymys, jos a) kohdehenkilö on sellaisen käyttäytymisen uhri, joka on ristiriidassa Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 4 artiklan kanssa (orjuus ja pakkotyö), b) kohdehenkilöä rohkaitaan toimimaan, häntä vaaditaan toimimaan tai hänen edellytetään toimivan vastoin eräitä elinsiirtosäädöksiä, c) kohdehenkilöön kohdistetaan väkivaltaa, uhkauksia tai petos hänen saamiseen tarjoamaan palveluksia, antamaan etuja tai mahdollistamaan toisen henkilön etujen hankkiminen tai d) kohdehenkilöä vaaditaan tai häntä suostutellaan toimintaan, johon vaatiminen tai suostuttelu perustuu siihen, että hän on henkisesti tai fyysisesti sairas tai vajaakykyinen, hän on nuori, tai hän on perhesuhteessa rikoksentekijän kanssa ja henkilö ilman sairautta, vajaakykyisyyttä, nuoruutta tai perhesuhdetta todennäköisesti kieltäytyisi vaatimuksesta tai vastustaisi suostuttelua. Kysymyksessä olevasta ihmiskaupasta tuomitaan summaarisessa menettelyssä enintään yhden vuoden vankeusrangaistus tai sakko taikka molemmat sekä syytemenettelyssä enintään 14 vuoden vankeusrangaistus tai sakko taikka molemmat.

Unkarissa ihmiskauppaa koskee rikoslain 175/B §. Pykälän 1 momentin mukaan enintään kolmen vuoden vankeusrangaistukseen tuomitaan se, joka myy, ostaa, kuljettaa tai ottaa vastaan toisen henkilön tai vaihtaa henkilön toiseen henkilöön, myös henkilö, joka värvää, kuljettaa, majoittaa, piilottaa tai anastaa ihmisiä sellaisiin tarkoituksiin toisen puolesta. Pykälän 2 momentin mukaan vankeutta on tuomittava vähintään yksi vuosi ja enintään viisi vuotta, jos rikos on tehty a) alle 18-vuotiaan henkilön vahingoksi, b) vapautensa menettäneen henkilön vahingoksi, c) henkilön saattamiseksi pakkotyöhön, d) henkilön saattamiseksi sodomian tai seksuaalisen tunkeutumisen kohteeksi, e) ihmisruumiin luvattomaksi käyttämiseksi, f) rikollisessa salaliitossa tai rikollisen hyödyn saamiseksi. Pykälän 3 momentin mukaan vankeutta on tuomittava vähintään kaksi ja enintään kahdeksan vuotta, jos rikos on tehty a) sellaisen henkilön vahingoksi, joka on rikoksentekijän huollossa, valvonnassa tai hoidossa tai b) 2 momentin c–e kohdan tapauksissa käyttämällä väkivaltaa tai sen uhkaa, petosta tai kiduttamalla loukkaantunutta henkilöä. Pykälän 4 momentin mukaan vankeusrangaistus on vähintään viiden vuoden ja enintään kymmenen vuoden mittainen, jos teko tehdään a) 2 momentin a tai b kohdassa tai 3 momentin a kohdassa tarkoitettun henkilön vahingoksi ja jossakin

2 momentin c–e kohdan mukaisessa tarkoituksessa ja/tai 3 kappaleen b kohdassa tarkoitettulla tavalla tai b) laittoman pornografisen materiaalin valmistamiseksi. Pykälän 5 momentin mukaan rangaistus on vähintään viisi vuotta ja enintään viisitoista vuotta vankeutta tai elinkautinen vankeusrangaistus, jos rikos on tehty alle 12-vuotiaan henkilön vahingoksi a) johonkin 2 kappaleen c–e kohdan mukaiseen tarkoitukseen, b) 3 momentin b kohdan mukaisella tavalla tai c) laittoman pornografisen materiaalin valmistamiseksi.

Italiassa ihmiskaupparangaistussäännösten sisällön kannalta merkitystä on rikoslain (Codice Penale) 600 ja 601 artiklalla. Niistä ensimmäinen koskee henkilön sijoittamista orjuuden tai orjuudenkaltaisen pakkotyön olosuhteisiin tai pitämiseen sellaisissa olosuhteissa. Mainittuun rikokseen syyllistyy artiklan 1 kappaleen mukaan se, joka käyttää toiseen henkilöön nähden omistusoikeutta vastaavia valtaa ja oikeuksia ja saattaa hänet olosuhteisiin tai pitää hänet olosuhteissa, joissa on kysymys jatkuvasta orjuudesta, seksuaalisesta hyväksikäytöstä, pakkotyöstä tai pakottamisesta kerjäämiseen taikka hyväksikäytöstä jollakin muulla tavalla. Rangaistukseksi tuomitaan vankeutta vähintään kahdeksan ja enintään kaksikymmentä vuotta. Pykälän 2 momentin mukaan orjuuteen sijoittamisesta tai siinä pysyttämisestä on kysymys, jos teossa käytetään väkivaltaa, uhkusta, petosta tai vallan väärinkäyttöä tai jos käytetään hyväksi fyysistä tai henkistä alemmuustilaa tai köyhyyttä taikka jos rahaa tai muita etuja luvataan tai maksuja suoritetaan sille, joka on vastuussa kysymyksessä olevasta henkilöstä. Pykälän 3 momentin mukaan rangaistus on vähintään kolmanneksen ja enintään puolet ankarampi niissä tilanteissa, joissa teko kohdistuu alle 18-vuotiaaseen seksuaalisen hyväksikäytön, prostituution tai elinten poistamisen tarkoituksessa.

Varsinaisesti ihmiskaupaksi on nimetty Italian rikoslain 601 artiklan mukainen rikos. Artiklan mukaisesta teosta tuomitaan ensinnäkin se, joka käy kauppaa henkilöillä, jotka ovat 600 artiklan mukaisissa olosuhteissa, tarkoituksessa tehdä mainitun artiklan 1 kappaleessa viitattuja rikoksia. Tekoon syyllistyy myös se, joka käyttämällä kyseiseen henkilöön kohdistuvaa petosta, pakottamalla henkilön väkivallalla, uhkauksilla tai vallan väärinkäytöllä, käyttämällä hyväksi fyysistä tai psyykkistä alemmuustilaa tai köyhyyttä taikka rahaa tai muita etuja lupaamalla tai maksun suorittamalla sille, joka on vastuussa kysymyksessä olevasta henkilöstä, saa henkilön tulemaan valtion alueelle, pysymään alueella, lähtemään alueelta tai muuttamaan alueelle. Rangaistukseksi tuomitaan tässäkin tapauksessa vankeutta vähintään kahdeksan ja enintään kaksikymmentä vuotta. Myös tässä pykälässä on alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien rikosten ankarampaa rangaistusta koskeva säännös.

Alankomaiden rikoslain 273 f § koskee ihmiskauppaa. Pykälän 1 momentin mukaan enintään kahdeksan vuoden vankeusrangaistus ja viidennen luokan sakko tai jompikumpi näistä rangaistuksista tuomitaan sille, joka

- a voimalla, väkivallalla tai muulla teolla, väkivallalla tai muulla teolla uhkaamisella, kiristämällä, petoksella tai määräysvallan väärinkäytöllä, haavoittuvan aseman hyväksikäytöllä taikka antamalla tai ottamalla vastaan korvausta tai etuja tarkoituksella saada suostumus toista vallassaan pitävältä henkilöltä, värvää, kuljettaa, siirtää, majoittaa tai antaa suojan toiselle henkilölle tarkoituksella hyväksikäyttää tätä toista henkilöä tai poistaa hänen elimensä,
- b värvää, kuljettaa, siirtää, majoittaa tai antaa suojan henkilölle tarkoituksessa hyväksikäyttää tätä toista henkilöä tai poistaa hänen elimensä, kun tämä henkilö ei ole vielä täyttänyt 18 vuotta,
- c värvää, ottaa mukaansa tai kaappaa henkilön tarkoituksessa saattaa hänet suorittamaan seksuaalisia tekoja kolmannen tahon kanssa tai puolesta korvausta vastaan toisessa valtiossa,
- d pakottaa tai saattaa toisen henkilön a kohdassa mainituilla keinoilla tekemään työtä tai palvelusta taikka asettamaan elimensä käytettäväksi tai ryhtyy mihinkään tekoon a kohdassa mainituissa olosuhteissa, joiden hän tietää tai joiden hänen pitäisi tietää johtavan siihen, että toinen henkilö joutuu tekemään työtä tai palvelusta tai asettamaan elimensä käytettäväksi,
- e saattaa toisen henkilön suorittamaan seksuaalisia tekoja kolmannen tahon kanssa tai puolesta korvausta vastaan tai asettamaan elimensä saataville korvausta vastaan tai ryhtyy toista henkilöä kohtaan mihinkään toimenpiteeseen, jonka tietää tai jonka hänen pitäisi tietää johtavan siihen, että toinen henkilö joutuu suorittamaan tällaisia tekoja tai asettamaan elimensä käytettäväksi, kun tämä toinen henkilö ei ole vielä täyttänyt 18 vuotta,
- f tahallisesti hyötyy toisen henkilön hyväksikäytöstä,
- g tahallisesti hyötyy toisen henkilön elinten poistamisesta, jos hän tietää tai hänen pitäisi tietää, että tämän henkilön elimet on poistettu a kohdan mukaisissa olosuhteissa,
- h tahallisesti hyötyy toisen henkilön harjoittamista seksuaalista teoista kolmannen tahon kanssa tai puolesta korvausta vastaan tai tämän henkilön elinten poistamisesta korvausta vastaan, kun tämä toinen henkilö ei ole vielä täyttänyt 18 vuotta,
- i pakottaa tai saattaa toisen henkilön a kohdassa mainituilla keinoilla antamaan hänelle tuottoja tämän henkilön seksuaalisista teoista kolmannen tahon kanssa tai hyväksi tai tämän henkilön elinten poistamisesta.

Alankomaiden rikoslain 273 f §:n 2 momentin mukaan hyväksikäyttö sisältää ainakin toisen hyväksikäytön prostituutiossa, muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakko-työn tai pakollisen työn tai palvelut, orjuuden, orjuudenkaltaiset käytännöt tai orjuudenkaltaisen pakkotyön. Pykälän 3 momentissa todetaan, että enintään 12 vuoden vankeusrangaistuksella ja viidennen luokan sakolla tai jommallakummalla näistä rangaistuksista rangaistaan a) 1 momentin mukaisesta rikoksesta, jonka on tehnyt kaksi tai useampi yhdessä toimien ja b) 1 momentin mukaisesta alle 16-vuotiaaseen kohdistuneesta rikoksesta. Pykälän 4 momentin mukaan, jos 1 momentin mukaiset rikokset aiheuttavat vakavan fyysisen loukkaantumisen tai uhkaavat toisen henkilön henkeä, rangaistuksena tulee kysymykseen enintään viidentoista vuoden vankeusrangaistus ja viidennen luokan sakko tai jompikumpi näistä rangaistuksista. Kuoleman aiheuttavissa tapauksissa 5 momentin mukaan seuraamuksena on enintään kahdeksantoista vuoden vankeusrangaistus ja viidennen luokan sakko tai jompikumpi näistä rangaistuksista.

Paritus

Ruotsissa paritus säädetään rangaistavaksi rikoskaaren 6 luvun 12 §:ssä. Kyseisestä rikoksesta tuomitaan pykälän 1 momentin mukaan enintään neljän vuoden vankeusrangaistukseen se, joka edistää sitä tai epäasiallisella tavalla taloudellisesti hyötyy siitä, että henkilöllä on satunnaisia seksuaalisia suhteita korvausta vastaan. Pykälän 2 momentissa säädetään, että jos henkilö, joka on antanut käyttöoikeuden huoneistoon, saa tietää, että huoneistoa käytetään kokonaan tai oleellisin osin satunnaisiin seksuaalisiin suhteisiin korvausta vastaan, ei toimi niin kuin kohtuudella voidaan vaatia, jotta saisi luovutuksen lakkaamaan, katsotaan hänen, mikäli toimintaa huoneistossa jatketaan tai toistetaan, edistäneen kyseistä toimintaa ja hänet tuomitaan ensimmäisen momentin mukaisesti. Jos 1 tai 2 momentin mukainen rikos on törkeä, tuomitaan rikosentekijä pykälän 3 momentin mukaan törkeästä parituksesta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksaksi vuodeksi. Sen arvioimisessa, onko rikos törkeä, tulee erityisesti tarkastella sitä, onko rikos tullut harjoitetuksi isossa laajuudessa, tuottanut merkittävää voittoa tai sisältänyt toisen vastuutonta hyväksikäyttöä.

Norjassa paritus säädetään rangaistavaksi rikoslain 202 §:ssä. Rikoksesta tuomitaan pykälän 1 momentin mukaan se, joka a) edistää toisen harjoittamaa prostituutiota taikka b) vuokraa huoneistoja ja käsittää, että huoneistoja käytetään prostituutioon tai osoittaa törkeää huolimattomuutta siinä suhteessa. Rangaistukseksi tuomitaan sakkoa tai vankeutta enintään viisi vuotta. Pykälän 2 momentin mukaan se, joka julkisesti tarjoaa, välittää tai tiedustelee prostituutiota, rangaistaan sakolla tai enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistuksella. Prostituutiolla tarkoitetaan pykälän 3 momentin mukaan tässä yhteydessä sitä, että henkilö on seksuaalisessa kanssakäymisessä tai toiminnassa toisen kanssa korvausta vastaan.

Tanskassa paritus säädetään rangaistavaksi rikoslain 228 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan parituksesta tuomitaan enintään neljän vuoden vankeusrangaistukseen se, joka 1) viettelee jonkun hankkimaan tuloja sukupuolisessa siveettömyydessä toisen kanssa, 2) voiton saamisen vuoksi viettelee jonkun sukupuoliseen siveettömyyteen toisen kanssa tai estää jotakin, joka harjoittaa ammattinaan sukupuolista siveettömyyttä, luopumaan

siitä, taikka 3) pitää ilotaloa. Pykälän 2 momentin mukaan samalla tavalla rangaistaan sitä, joka kehottaa tai auttaa alle 21-vuotiasta henkilöä harjoittamaan ammattinaan sukupuolista siveettömyyttä, samoin kuin sitä, joka myötävaikuttaa henkilön kuljettamiseen ulos valtakunnasta, jotta tämä ulkomailla harjoittaisi ammattinaan sukupuolista siveettömyyttä tai tätä käytettäisiin sellaisessa siveettömyydessä, jos kyseinen henkilö on alle 21-vuotias tai tietämätön sellaisesta tarkoituksesta.

Saksan rikoslain 180 a §:ssä säädetään rangaistavaksi prostituoitujen hyväksikäyttö. Pykälän 1 momentin sakkoon tai enintään kolmen vuoden vankeusrangaistukseen on tuomittava se, joka taloudellisella pohjalla pitää tai järjestää toimintaa, jossa henkilöt osallistuvat prostituutioon ja jossa heitä pidetään henkilökohtaisessa tai taloudellisessa riippuvuussuhteessa. Pykälän 2 momentin mukaan samalla tavalla rangaistaan sitä, joka 1) antaa alle 18-vuotiaalle henkilölle prostituution harjoittamista varten asunnon, ammatinharjoittamista varten majapaikan tai ammatinharjoittamista varten oleskelupaikan tai 2) kehottaa toista henkilöä, jolle hän on antanut asunnon prostituution harjoittamista varten, harjoittamaan prostituutiota, tai käyttää hyväksi henkilöä tässä suhteessa.

Saksan rikoslain 181 a §:ssä säädetään rangaistavaksi paritus. Pykälän 1 momentin mukaan tästä rikoksesta on tuomittavaa vähintään kuuden kuukauden ja enintään viiden vuoden vankeusrangaistukseen se, joka 1) käyttää hyväksi toisen henkilön osallistumista prostituutioon tai 2) omaksi aineelliseksi hyödykseen valvoo toisen henkilön osallistumista prostituutioon, määrää paikan, ajan, laajuuden tai muut prostituutioon osallistumisen olosuhteet tai ryhtyy toimenpiteisiin estääkseen henkilön luopumasta prostituutiosta, ja tässä tarkoituksessa ylläpitää yleistä suhdetta henkilön kanssa. Pykälän 2 momentin mukaan rangaistusasteikko ulottuu sakosta enintään kolmen vuoden vankeusrangaistukseen, jos rikoksenteikijä heikentää toisen henkilön henkilökohtaista tai taloudellista riippumattomuutta edistämällä kyseisen henkilön osallistumista prostituutioon, hankkimalla seksuaalisia suhteita taloudellisella perusteella, ja tässä tarkoituksessa ylläpitää yleistä suhdetta henkilön kanssa.

Yhdistyneen kuningaskunnan vuoden 2003 seksuaalirikoslain 52 § koskee toisen prostituutiosta hyötymisen aiheuttamista tai siihen kehottamista. Henkilö syyllistyy tähän rikokseen, jos hän tahallaan aiheuttaa henkilön tulemisen prostituoiduksi tai kehottaa siihen ja jos hän menettelee näin tarkoituksessa saada hyötyä itselleen tai kolmannelle henkilölle. Rangaistukseksi tuomitaan summaarisessa menettelyssä enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus tai sakko taikka molemmat sekä syytemenettelyssä enintään seitsemän vuoden vankeusrangaistus.

Yhdistyneen kuningaskunnan vuoden 2003 seksuaalirikoslain 53 §:ssä ovat säännökset prostituution kontrolloimisesta. Rikokseen syyllistyy se, joka tahallaan kontrolloi toisen henkilön prostituutioon liittyvää toimintaa ja menettelee näin tarkoituksessa saada hyötyä itselleen tai kolmannelle henkilölle. Rangaistusasteikot ovat samat kuin 52 §:n mukaisessa teossa.

Unkarin rikoslain 205 §:ssä säädetään rangaistavaksi prostituution edistäminen. Pykälän 1 momentin mukaan enintään kolmen vuoden vankeusrangaistuksella rangaistaan sitä, joka asettaa saataville rakennuksen tai muun paikan toisen henkilön harjoittamaa prostituutiota varten. Pykälän 2 momentin mukaan enintään viiden vuoden vankeusrangaistuksella rangaistaan sitä, joka ylläpitää tai johtaa ilotaloa taikka asettaa saataville taloudelliset edellytykset sen toimimiselle. Pykälän 3 momentin mukaan vankeutta on tuomittava vähintään kaksi ja enintään kahdeksan vuotta, jos ilotalossa prostituutiota harjoittaa alle 18-vuotias henkilö. Unkarin rikoslain 206 §:n mukaan prostituution tuloilla elämisestä rangaistaan enintään kolmen vuoden vankeusrangaistuksella sitä, joka osittain tai kokonaan elää toisen henkilön harjoittamasta prostituutiosta saaduilla tuloilla.

Unkarin rikoslain 207 § koskee paritusta. Pykälän 1 momentin mukaan siitä on tuomittava enintään kolmen vuoden vankeusrangaistukseen se, joka houkuttelee toisen henkilön sukupuoliyhteyteen tai haureuden harjoittamiseen. Jos kysymys on liiketoiminnan omaisesta toiminnasta, rangaistusasteikko ulottuu yhden vuoden vankeudesta viiden vuoden vankeuteen. Vankeutta on tuomittava vähintään kaksi ja enintään kahdeksan vuotta, jos rikos on tehty a) rikoksenteikijän sukulaisen tai rikoksenteikijän koulutuksen, valvonnan tai hoidon alaisena olevan taikka alle 18-vuotiaan henkilön vahingoksi tai b) petoksella, väkivallalla tai suoralla henkeen tai terveyteen kohdistuvalla uhalla.

Italiassa vuodelta 1958 olevan lain (75/1958) 3 artiklassa säädetään rangaistavaksi useita tekoja, jotka koskevat toisen henkilön harjoittaman prostituution hyväksikäyttöä. Artiklassa mainittuja tekoja ovat ilotalon tai muun prostituution harjoittamispaikan omistaminen, prostituutioon värvääminen tai sen edistäminen, prostituutioon johdattaminen, johdattaminen toiseen maahan toimimaan prostituoituna ja prostituutioon värväämiseen liittyvät teot. Rangaistukseksi tuomitaan vankeutta vähintään kaksi ja enintään kuusi vuotta. Alle 18-vuotiaan prostituutiosta hyötymisestä rangaistaan ankarammin. Rikoslain 600 bis artiklan mukaan tällaisesta teosta tuomitaan vankeutta vähintään kuusi ja enintään 12 vuotta ja sakko.

2.4 Nykytilan arviointi

2.4.1 Ihmiskaupparangaistussäännöksen suhde direktiivin kriminalisointivelvoitteisiin

Ihmiskaupan tekotavat

Puitepäättöksen 1 artiklan 1 kohdan ja rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin tavoin direktiivin 2 artiklan 1 ja 3 kohdassa ihmiskaupparikos jakaantuu kolmeen osaan eli keinoihin, tekotapoihin ja tarkoitukseen. Puitepäättöksessä ja direktiivissä keinot ja tekotavat on määritelty käytännössä toisiaan vastaavasti, kun tarkastellaan puitepäättöksen kohtaa ja direktiivin kohtia niin asiakirjojen englanninkielisten tekstien kuin suomenkielisen käännöksenkin valossa. Puitepäättöksen tultua kansallisesti voimaansaattetuksi vuonna 2004 tarkastelun lähtökohtana on, että rikoslain mainittu momentti tältä osin vastaa myös direktiivin asettamia vaatimuksia.

Direktiivin 2 artiklan 1 kohdassa ihmiskaupan tekotavat määritellään puitepäättöksen 1 artiklan 1 kohtaa vastaavalla tavalla. Direktiivin mukaan rangaistavaa on oltava hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuva henkilöiden värväminen (recruitment), kuljettaminen (transportation), siirtäminen (transfer), kätkeminen (harbouring) tai vastaanottaminen (reception), mukaan lukien näihin henkilöihin kohdistuvan määräysvallan vaihtaminen tai siirtäminen (including the exchange or transfer of control over those persons). Puitepäättöksen lisäksi Suomen ihmiskauppatunnusmerkistön sisältöön myös tältä osin ovat olleet vaikuttamassa kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ihmiskauppaa koskeva lisäpöytäkirja (3 artiklan a kohta) ja ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus (4 artiklan a kohta), joiden kyseiset kohdat vastaavat direktiivin kohtaa kuitenkin niin, että ihmiskaupan tekotapojen kohdalla lisäpöytäkirjassa ja yleissopimuksessa ei mainita henkilöön kohdistuvan kontrollin vaihtamista tai siirtämistä.

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa ihmiskaupan tekotavat määritellään ilmaisulla ”... ottaa toisen valtaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi ...”. Vaikka momentissa käytetyt ilmaisut joiltakin osin sanamuodoltaan poikkeavat kansainvälisistä velvoitteista, ilmaisujen on velvoitteiden täytäntöönpanovaiheessa katsottu vastaavan kriminalisointivelvoitteissa käytettyjä. Epäselväksi on kuitenkin jäänyt se, miten momentissa käytetty tekotapa ”ottaa toisen valtaansa” suhtautuu kansainvälisiin velvoitteisiin, varsinkaan momentin perusteissa käytetyn rajauksen mukaan. Hallituksen esityksen HE 34/2004 vp mukaan (s. 95/II) mukaan toisen ottamisella valtaan tarkoitetaan sitä, että henkilö menettää vapautensa ja joutuu valtaanottajan määräämisvallan alaiseksi niin, että kysymys on pidemmälle menevästä toiminnasta kuin pelkästä vapaudenriistosta. Hallituksen

esityksessä tätä tekotapaa ei nimenomaisesti yhdistetä mihinkään kansainvälisissä velvoitteissa käytettävään ilmaisuun. Näin rajatulle tekotavalle ei näytä löytyvän vastinetta myöskään kansainvälisten velvoitteiden selitysteksteistä, joita ovat lisäpöytäkirjan tulkinta-ohjeet (interpretative notes), puitepäätöksen ja direktiivin johdantokappaleet ja yleissopimuksen selitysmuistio (explanatory report).

Toisen valtaan ottamista koskevan tekotavan kynnys on sen perustelujen mukaan hyvin korkea. Kysyä voi ensinnäkin, missä määrin näin korkeaa kynnystä voidaan pitää perusteltuna verrattuna muihin rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainittuihin tekotapoihin. Kansainväliset velvoitteet eivät myös näytä lähtevän näin tiukasta ihmiskaupan kohteena olevan henkilön vallassa pitämisestä. Eräiden velvoitteiden tekotapoja koskevassa osassa käytetään, joskin tietyssä yhteydessä, ilmaisua ”control over those persons”, jonka ensimmäisen sanan ei voi katsoa välttämättä viittaavan pelkästään hallituksen esityksen perustelujen mukaisiin tilanteisiin.

Teon vakavuuden ja paheksuttavuuden kannalta ei ole ratkaisevaa merkitystä sillä, onko uhri menettänyt vapautensa vai ei. Olennaista on se, että hän on ihmiskaupan keinojen käyttämisen vuoksi menettänyt mahdollisuuden toimia haluamallaan tavalla. Hallituksen esityksen perusteluissa määritellyllä tavalla toisen valtaan ottaminen saattaa lisäksi olla ainakin osittain päällekkäinen momentissa mainitun ”majoittamisen” kanssa. Kyseistä tekotapaa koskevan ilmaisun muuttamisella voidaan korostaa tekotapaan liittyvän katsantokannan muuttumista. Riittävää tulisi olla, että rikoksentekijä käyttää uhriinsa nähden *määräysvaltaa*, joka puolestaan yleensä syntyy momentissa mainittujen keinojen käytöstä (esimerkiksi riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttäminen) tai törkeän ihmiskaupan osalta rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin 1 kohdassa mainittujen keinojen käytöstä (esimerkiksi uhkauksen käyttäminen). Tällaisessa tilanteessa ihmiskaupan uhri voi esimerkiksi asua omassa asunnossaan, jos hänen kuitenkin voidaan katsoa olevan rikoksentekijän määräysvallan alainen.

Ihmiskaupan tarkoitukset

Direktiivin 2 artiklassa on *ihmiskaupparikoksen tarkoitusta* tarkennettu ja täydennetty siitä, mikä se oli puitepäättöksen 1 artiklan mukaan. Seuraavassa ovat rinnakkain ihmiskaupan tarkoitusta koskevat puitepäättöksen 1 artiklan 1 kohta ja direktiivin 2 artiklan 3 kohta, ensin englanniksi ja sitten suomeksi:

Puitepäättös

”... for the purpose of exploitation of that person’s labour or services, including at least forced or compulsory labour or services, slavery or practices similar to slavery or servitude, or for the purpose of the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, including pornography.”

”... kyseisen henkilön tekemän työn tai tarjoamisen palvelujen hyväksikäyttämiseksi, mukaan lukien ainakin pakkotyö tai muu pakollinen työ tai pakottamalla saadut palvelut, orjuus tai orjana tai epävakana pitämisen kaltaiset käytännöt, tai kun tarkoituksena on hänen hyväksikäyttönsä prostituutiossa tai muu seksuaalinen hyväksikäyttö, pornografia mukaan lukien.”

Direktiivi

”Exploitation shall include, as a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, including begging, slavery or practices similar to slavery, servitude, or the exploitation of criminal activities, or the removal of organs.”

”Hyväksikäytöksi katsotaan ainakin hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa ja muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu (mukaan lukien kerjääminen), orjuus ja muut orjuuden kaltaiset käytännöt, orjuuden kaltaiset olot, rikollisen toiminnan hyväksikäyttö ja elinten poistaminen.”

Seksuaalista riistoa koskevista hyväksikäyttömuodoista on poistettu aikaisemmin erikseen mainittu pornografia, jonka voidaan katsoa sisältyvän kyseiseen riiston muotoon. Pakkotyötä, pakollista työtä ja pakollista palvelua koskevat osat ovat muuttuneet niin, että englanninkielisessä tekstissä ei enää käytetä sanaa ”compulsory”. Lisäksi direktiivissä pakkotyön tai pakollisen palvelun esimerkkinä mainitaan kerjääminen ja hyväksikäyttötapana myös rikollisen toiminnan hyväksikäyttö. Direktiivissä mainitaan puitepäättöstä täydentäen ihmiskaupan tarkoituksena myös elinten poistaminen.

Direktiivin johdantokappaleessa 11 käsitellään sitä, miten direktiivi aikaisempaan puitepäättökseen verrattuna kattaa uusia hyväksikäytön muotoja. Aluksi kappaleessa todetaan, että ihmiskaupan viimeaikaisen kehityksen huomioon ottamiseksi direktiivissä omaksuttu ihmiskaupan käsite on laajempi kuin puitepäättöksessä 2002/629/YOS. Direktiiviä sovellettaessa kerjäämiseen pakottaminen olisi johdantokappaleen perusteella katsottava pakollisen työn tai palveluksen muodoksi pakollista työtä koskevan vuonna 1930 tehtyyn ILO:n sopimukseen sisältyvän määritelmän mukaisesti. Tästä syystä kerjäämisen hyväksikäyttö, mukaan lukien riippuvuussuhteessa olevan ihmiskaupan uhriksi joutuneen henkilön käyttö kerjäämiseen, kuuluu ihmiskaupan määritelmän soveltamisalaan

vain siinä tapauksessa, että siinä täyttyvät kaikki pakollisen työn tai palveluksen tunnusmerkit. Alan oikeuskäytännön perusteella olisi arvioitava tapauskohtaisesti, onko mahdollinen suostuminen tällaisen työn tekemiseen tai palveluksen suorittamiseen pätevä. Direktiivin johdantokappaleessa 11 todetaan myös, että kun on kyse lapsesta, lähtökohtana olisi kuitenkin pidettävä aina sitä, ettei mahdollinen suostumus ole pätevä.

Käsite ”rikollisen toiminnan hyväksikäyttö” olisi ymmärrettävä toiminnaksi, jossa henkilöä käytetään hyväksi muun muassa taskuvarkauksiin, myymälävarkauksiin, huumausaineiden laittomaan kauppaan ja muuhun vastaavaan toimintaan, joka on rangaistavaa ja josta saadaan taloudellista hyötyä. Johdantokappaleessa todetaan vielä, että määritelmä kattaa myös ihmiskaupan elintenpoistamistarkoituksessa, joka loukkaa vakavasti ihmisarvoa ja ruumiillista koskemattomuutta, sekä muut teot kuten laittoman lapseksittämisen tai avioliittoon pakottamisen siltä osin kuin ne täyttävät ihmiskaupan tunnusmerkistön.

Mitä tulee *kerjäämiseen ja rikolliseen toimintaan*, rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainitaan eräänä ihmiskaupan tarkoituksena henkilön saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Aikaisemmin mainitun mukaisesti hallituksen esityksessä HE 34/2004 vp todetaan (s. 97/II), että ihmisarvoa loukkaavina olosuhteina voidaan pitää ainakin sitä, kun teon tarkoituksena on, että henkilö joutuisi elättämään itsensä kerjäämällä tai rikollisin keinoin. Kansainvälisten määritelmienkin perusteella ihmiskaupassa on kysymys siitä, että sen kohteena olevaa henkilöä käytetään tai on ainakin tarkoitus käyttää hyväksi. Kysymys ei ole yleensä kerjäämisen tai rikollisen toiminnankaan osalta siitä, että henkilö elättää niillä itsensä, vaan siitä, että niistä hyötyy joku muu taho.

Edellä todettu ei kuitenkaan tarkoita sitä, että rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momenttia olisi kerjäämisen tai rikollisen toiminnan hyväksikäytön osalta täydennettävä. Sitä eivät edellytä myöskään direktiivin rajaukset, joissa kerjääminen on kytketty pakkotyöhön ja pakolliseen palveluun ja joissa rikollinen toiminta on esitetty itsenäisenä ihmiskaupan tarkoituksena. Momentissa ei erotella pakkotyötä ja pakollista palvelua, vaan jälkimmäisen piirteitä voi sisältyä ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Kansainvälisten velvoitteiden kansallisessa voimaansaattamisessa riittää, että velvoitteen mukainen toiminta on kriminalisoitu. Toteuttamisessa on kansallista joustovaraa. Hyväksikäytön muotojen lisäämisessä rangaistussäännökseen on oltava varovainen sen vuoksi, että yksityiskohtaisia hyväksikäyttötapoja on lukuisia, eikä niitä kaikkia ja mahdollisia tulevaisuudessa ilmaantuvia uusia tapoja voida tyhjentävästi mainita pykälässä. Ei ole myöskään ilmennyt käytännön tarvetta, jonka vuoksi kerjääminen ja rikollisen toiminnan hyväksikäyttö tulisi esimerkiksi käytännön toimijoita ohjaavista, lainsäädäntöä selventävistä syistä nimenomaisesti mainita kyseisessä momentissa.

Suomessa rikollisen toiminnan hyväksikäytönkin voi katsoa menevän ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden alle. Kerjääminen voi toisaalta olla yleisesti ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden alle kuuluvaa, mutta kerjäämisen organisoinnista ja käytännön järjestämisestä riippuen siinä voi olla myös momentissa erikseen mainitun pakkotyön tyyppiä piirteitä. Pakkotyö jäljempänä todetuin tavoin säilyisi rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa esimerkkinä ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista. Kerjäämistä ja rikollisen toiminnan hyväksikäyttöä koskevat täsmennykset ja selvennykset voidaan tehdä rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin perusteluihin.

Direktiivin 2 artiklan 3 kohdassa mainitaan siis ihmiskaupan tarkoituksena myös *elinten poistaminen*, jota puitepäätöksessä ei mainittu. Tämä tarkoitus on jo kuitenkin todettu lisäpöytäkirjan 3 artiklan a kohdassa ja yleissopimuksen 4 artiklan a kohdassa, ja se onkin otettu myös rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momenttiin kuitenkin niin, että momentissa mainitaan myös kudoksien poistaminen ja että molempien poistamisen osalta rangaistavuuden lisäedellytyksenä on poistamisen tapahtuminen *taloudellisessa hyötymistarkoituksessa*. Kuten aikaisemmin on todettu, hallituksen esityksessä HE 34/2004 vp taloudellisen hyötymistarkoituksen sisällyttämistä on perusteltu sillä, että ”on ilmeistä, että kansainväliset velvoitteet eivät koske muuta kuin taloudellisessa hyötymistarkoituksessa tapahtuvaa ihmiskauppaa elimien tai kudoksien poistamiseksi”.

Laiton elimien tai kudoksien poistaminen on toimintaa, josta ei tarkempia tietoja ole. Tämä koskee niin toiminnan laajuutta kuin yksittäisten tapausten ominaispiirteitä. Joka tapauksessa voidaan olettaa, että ihmiskaupparikoksen mukaisten keinojen ja tekotapojen yhteydessä poistamista tapahtuu pääosin taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Tämä on tyypillistä myös muille ihmiskaupan tarkoituksille. Yleissopimuksen selitysmuistion kappaleessa 96 elinten poistaminen sinällään liitetään taloudellisen edun (financial gain) hankkimiseen, kuitenkin yleisellä ja jossakin määrin epäselvällä tavalla. Mainittu edellytys ei ilmene yleissopimuksen artiklatekstistä sen enempää kuin muistakaan ihmiskaupan kriminalisoimiseen velvoittavista muiden kansainvälisten asiakirjojen artikloista. Poissuljettua ei ole, että elinten poistamista tapahtuu muutenkin kuin taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa ihmiskaupparikokseen syyllistytään tarkoituksessa saada elinsiirto tehdyksi rikosentekijän läheiselle henkilölle. Kansainvälisten velvoitteiden täysimittaisen toteuttamisen varmistamiseksi rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentista tulisi poistaa taloudellista hyötymistarkoitusta koskeva kohta.

2.4.2 Rajanveto ihmiskaupan ja parituksen välillä

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksen johtopäätöksissä ja suosituksissa todetaan seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan osalta (s. 125 ja 126), etteivät ihmiskauppasäännökset tässä vaiheessa edellytä muutoksia, koska ne periaatteessa mahdollistavat kansainvälisten ja eurooppalaisten velvoitteiden mukaisen tulkinnan. Sitä vastoin kertomuksen mukaan tulisi harkita, edellyttäisivätkö parituspykälät muutoksia. Muutoksia valmisteltaessa tulisi varmistaa, etteivät parituspykälät olisi päällekkäisiä ihmiskauppaa koskevien rangaistussäännösten kanssa. Parituspykälästä tulisi kertomuksen suosituksen mukaan poistaa sellaiset tunnusmerkistökäsitteet, jotka viittaavat ihmiskauppaa tarkoittavaan pakottamiseen ja painostamiseen.

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksesta antamassaan lausumassa eduskunta edellyttää valtioneuvoston ryhtyvän toimenpiteisiin ihmiskauppaa ja paritusta koskevien rangaistussäännösten päällekkäisyyksien poistamiseksi (EK 43/2010 vp). Lausuma perustuu eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan mietintöön TyVM 13/2010 vp.

Valiokunnan mietinnössä (s. 5) toistetaan lakivaliokunnan lausunnossaan (LaVL 16/2010 vp) esittämiä näkökohtia, joihin työelämä- ja tasa-arvovaliokunta yhtyy. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan näkemykset voidaan tiivistää seuraavin lainauksin:

”... Jo ihmiskaupan rangaistussäännöksiä säädettäessä oltiin tietoisia niiden osittaisesta päällekkäisyydestä paritusrikosäännösten kanssa. Rangaistussäännösten päällekkäisyys voi osaltaan aiheuttaa käytännön tulkinta- ja soveltamisongelmia. Lakivaliokunta pitääkin aiheellisena selvittää, voidaanko lainsäädännön nykytilaa selkeyttää esimerkiksi paritusrikoksen tunnusmerkistöä tarkistamalla.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta yhtyy lakivaliokunnan näkemyksiin ja edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin ihmiskauppaa ja paritusta koskevien rangaistussäännösten päällekkäisyyden poistamiseksi esimerkiksi paritusrikoksen tunnusmerkistöä tarkistamalla.”

Ohjausryhmän loppuraportin suosituksen mukaan on selvitettävä ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten välistä rajanvetoa lainsäädännössä ja tästä seuraavia mahdollisia lainsäädännön muutostarpeita (raportin s. 52). Suosituksen perusteluissa (raportin s. 48) todetaan tältä osin muun ohessa seuraava:

”Ihmiskauppa- ja paritusrikosten välisessä rajanvedossa vaikeutena on se, ettei ihmiskaupan tunnusmerkistötekijöitä useimmiten selvitetä esitutkinnassa vaan valitaan tutkinnan kohteeksi parituksen tai törkeän parituksen tunnusmerkistö. Tekijöiden rikosvastuun toteutumisen kannalta rikosnimikkeen valinnalla ei ole kovin suurta merkitystä, koska myös ihmiskauppaa lähellä olevien rikosten rangaistusarvo on suuri. Uhrin kannalta on kuitenkin olennainen merkitys sillä, mikä rikosnimike esitutkinnassa valitaan ja millä rikosnimikkeellä syyttäjä syytteen nostaa. Paritusrikoksissa hyväksikäytetty on yleensä todistajan asemassa, kun taas ihmiskaupparikoksissa uhri saa asianomistajan aseman ja paremmat mahdollisuudet vahingonkorvauksiin. Jos uhri on ulkomaalainen, rikosnimikkeellä on merkitystä myös oleskeluluvan saamisen kannalta, koska ihmiskaupan uhrille voidaan muiden rikosten uhreista poiketen myöntää erityinen oleskelulupa.”

Kun seksuaalirikoksia koskeva rikoslain 20 luku aikanaan uudistettiin, parituksen todettiin olevan seksuaalisen hyväksikäytön muoto. Lisäksi paritukseen liittyy vaara toisen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rajoittumisesta. Perusteluissa todettiin, että rangaistavuus on kohdistettava niihin parituksen muotoihin, jotka loukkaavat prostituoidun omaa päätösvaltaa. Tulee pyrkiä tehokkaasti ehkäisemään mahdollisuuksia käyttää toisen prostituutiota taloudellisen hyödyn hankkimiseksi, koska tämä mahdollisuus on omiaan lisäämään prostituoitua kohdistuvaa painostusta. (HE 6/1997 vp, s. 168)

Paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten välisen rajanvedon kannalta merkityksellisiä ovat kaksi tuomioistuimissa käsiteltyä ihmiskauppa-asiaa. Helsingin käräjäoikeus antoi 20.7.2006 Suomessa ensimmäisen ihmiskaupparikoksia koskevan tuomion. Siinä törkeäksi ihmiskaupaksi katsottiin ainoastaan kehitysvammaiseen uhriin kohdistuneet teot. Muihin asianomistajiin kohdistuneet teot katsottiin heidän heikosta asemastaan huolimatta törkeäksi paritukseksi. Näin siitakin huolimatta, että tuomiosta esimerkiksi ilmenee, että asianomistajille oli esimerkiksi asetettu työajat, heidän liikkumistaan ulkona oli rajoitettu ja heidän työskentelylleen oli asetettu tavoitteita. Asetettujen sääntöjen

noudattamista oli valvottu ja sääntöjen rikkomisesta oli asetettu sakkoja. Ainakin joitakin kysymyksessä olevista naisista oli myös uhattu väkivallalla. Tuomioistuin antoi merkitystä myös sille, että naiset olivat ryhtyneet prostituutioon vapaaehtoisesti tai ainakin ymmärtäneet joutuvansa tarjoamaan ”intiimipalvelua” ja että naiset ovat ansainneet toiminnallaan rahaa. Tuomioistuin viittasi perusteluissaan eduskunnan lakivaliokunnan mietintöön LaVM 4/2004 vp, jossa kehoitetaan tulkitsemaan tunnusmerkistön avoimia käsitteitä ”riippuvainen asema” ja ”turvaton tila” suppeasti ja katsotaan, että ihmiskaupassa tekijän ja teon kohteen välinen alistussuhde on intensiivisempi ja kokonaisvaltaisempi kuin parituksessa. Syyttäjät tai asianomistajat eivät näiltä osin valittaneet hovioikeuteen, jossa asia tuli käsiteltäväksi vastaajien valitusten vuoksi. Ensimmäiseen ihmiskauppatuomioon on kohdistettu kritiikkiä (esimerkiksi kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksen sivut 108 ja 109) ”turvattoman tilan” käsitteen suppeasta tulkinnasta sekä huomion kiinnittämisestä rekrytointivaiheen vapaaehtoisuuteen. Tuomiossa valitettiin hovioikeuteen, jossa tältä osin käräjäoikeuden tuomioon ei tullut muutosta.

Kolmas Suomessa tuomioistuimeen saatettu ihmiskauppa-asia koski myös rajanvetoa paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten välillä. Siinä asian lopputulos poikkesi aikaisemman asian ratkaisusta. Syyttäjät vaati kahdelle vastaajalle rangaistusta ihmiskaupasta, mutta Helsingin käräjäoikeus tuomitsi 28.11.2008 antamallaan tuomiolla heidät parituksesta. Syyttäjän valitettua tuomiosta hovioikeus tuomitsi vastaajat 29.12.2009 antamallaan tuomiolla ihmiskaupasta. Vaikka myös tässä tapauksessa hovioikeus viittasi samoihin lakivaliokunnan kannanottoihin kuin Helsingin käräjäoikeus aikaisemmassa asiassa, hovioikeus mainitsemillaan perusteluilla päätyi toiseen lopputulokseen kuin aikaisemmassa asiassa oli päädytty. Hovioikeus toteaa perusteluissaan, että asianomistajalla ei ole puutteellisen kielitaitonsa, häneltä Suomessa puuttuneiden tukihenkilöiden, Virossa tapahtuneesta velkaantumisesta aiheutuneen heikon taloudellisen asemansa ja hänen psyykkisistä ominaisuuksistaan aiheutuneen keinottomuuden vuoksi ollut muuta todellista ja varteenotettavaa vaihtoehtoa kuin alistua jatkamaan seksipalvelujen myymistä. Hovioikeus toteaa asianomistajan olleen siten rikoslain 25 luvun 3 §:ssä tarkoitettuihin tavoin Suomessa seksipalveluja myydessään turvattomassa tilassa ja käräjäoikeudessa parituksesta rangaistukseen tuomituista riippuvainen. Tapauskohtaisista eroista huolimatta voidaan päätellä, että hovioikeuden tulkinta ihmiskaupparikoksen ulottuvuudesta on jälkimmäisessä tapauksessa ollut laajempi kuin käräjäoikeuden tulkinta ensimmäisessä tapauksessa.

Tuomioistuimissa käsitellyistä seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvistä ihmiskauppatapauksista (vastaajaa tai vastaajia on syytetty ihmiskaupparikoksesta; vuoden 2011 loppuun mennessä viisi tapausta) nämä kaksi ovat sellaisia, joilla on erityistä merkitystä arvioitaessa sitä, miten parituksen ja ihmiskaupan välistä rajaa on vedetty tuomioistuinkäytännössä.

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksessa ja HEUNI:n vuoden 2009 vuoden tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat olleet myös paritusrikoksina tuomioistuimiin päätyneet asiat. Kertomuksessa ja tutkimuksessa läpikäydyistä tapauksista sekä kertomuksen ja tutkimuksen johtopäätöksistä ilmenee, että rikosprosessissa on paritustapauksina käsitelty rikoksia, joissa prostituoituja voimakkaastikin kontrolloidaan esimerkiksi väkivallan käytöllä ja sillä uhkaamisella, liikkumavapauden rajoittamisella, erilaisten sääntöjen asettamisella sekä saattamalla prostituoituja velkasuhteisiin.

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksen ja HEUNI:n vuoden 2009 tutkimuksen tulokset eivät sinällään sulje pois sitä mahdollisuutta, että näkemys paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten välisestä rajasta ja sitä myötä myös oikeuskäytäntö ovat muuttumassa. Kertomuksessa ja tutkimuksessa tarkastellut tapaukset ovat ajalta ennen Helsingin hovioikeuden 29.12.2009 antamaa rajanvedon kannalta merkittävää tuomiota. Vuonna 2010 rikosprosessissa käsiteltyjen paritusrikosten määrä on vielä merkittävästi ylittänyt yksittäisten ihmiskaupparikosten määrän. Poliisissa ja rajavartiolaitoksessa vuonna 2011 kirjattujen ilmoitusten perusteella tilanne on muuttumassa. Esimerkiksi ihmiskaupasta on vuonna 2011 kirjattu 28 ilmoitusta, kun neljänä edellisenä vuonna ilmoituksia on yhteenlaskettunakin ollut vähemmän. Suuntausta ei voida kuitenkaan tulkita niin, että kysymys olisi pelkästään siirtymästä paritusrikosten puolelta ihmiskaupparikosten puolelle. Myös parituksesta on vuonna 2011 kirjattu selvästi enemmän rikosilmoituksia edellisiin vuosiin verrattuna. Syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä ei ihmiskaupparikosten lisääntyminen ole vielä vuonna 2011 ehtinyt näkymään samalla tavalla kuin esitutkinnaissa. Paritus- ja ihmiskaupparikosten käsittelyssä käytännön tasolla mukana olevien käsityksen mukaan valmiudet tunnistaa ihmiskauppaa ovat vähitellen kehittyneet, mikä osittain liittyy viranomaisten saamaan koulutukseen ja karttuneeseen tutkintakokemukseen. Kysymyksessä olevien rikosten tutkiminen myös edellyttää riittäviä resursseja.

Havainnot rangaistussäännösten soveltamiskäytännöistä eivät välttämättä osoita säännösten muuttamistarpeita. Tutkittavan rikoksen valintaan voivat vaikuttaa monenlaiset käytännön näkökohdat. Näytön hankkiminen ihmiskaupparikoksista on aikaa vievää ja voimavaroja kysyvää. Näyttöä on saatava kerättyä teon kolmesta tasosta (keino, tekotapa ja tarkoitus). Ihmiskaupparikosten selvittämisen kannalta yhteydenpito ihmiskaupan uhri kotimaahan saattaa olla tarpeen, mikä puolestaan voi aiheuttaa selvittämisen suhteen lisävaikeuksia. Näytön hankintaan liittyvät vaikeudet väistämättä vaikuttavat mahdollisuuksiin saattaa ihmiskauppaan syyllistyneet vastuuseen riippumatta siitä, mikä rangaistussäännöksen tarkka sanamuoto on.

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksen ja HEUNI:n vuoden 2009 tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että paritussäännökset saatetaan kokea helpommin sovellettavaksi, mikä voi joissakin tapauksissa vaikuttaa siihen, mitä rikosta lähdetään tutkimaan. Tämä näkemys ei ole kuitenkaan mikään yleisesti hyväksytty näkemys, ei varsinkaan esitutkintaa suorittavien viranomaisten keskuudessa. Esitutkintaviranomaisten toiminnassa on tapahtunut panostusta ihmiskaupparikosten tutkintaan sillä perusteella, että vuonna 2011 ihmiskauppana kirjattujen ilmoitusten määrä on lisääntynyt merkittävästi. Kysymys tuskin on ainakaan pelkästään siitä, että mahdollisesti ihmiskauppatausten lukumäärä olisi äkkiä merkittävästi lisääntynyt.

Ihmiskaupparikosten tutkintaan panostamisesta kertoo se, että Poliisihallitus on antanut ohjeen (2020/2011/3768) ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttumisesta sekä ihmiskaupan uhrien auttamisesta. Ohje on voimassa 1.5.2012–30.4.2017. Ohjeen tarkoituksena on yhdenmukaistaa ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin (törkeä laittoman maahantulon järjestäminen, törkeä paritus ja kiskonnan tapainen työsyRJintä) puuttumista ja niihin liittyvää esitutkintaa sekä menettelyä ihmiskaupan uhrien auttamisessa.

Ohjeen tarkoituksena on myös edistää mahdollisten ihmiskaupan uhrien tasavertaista kohtelua ja lisätä poliisin tietoisuutta ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä. Poliisihallitus on toimittanut ohjeen myös Rajavartiolaitokselle tiedoksi.

Poliisihallituksen ohjeessa kiinnitetään huomiota poliisikoulutukseen ja tarpeellisten voimavarojen suuntaamiseen kysymyksessä olevien rikosten torjuntaan, paljastamiseen ja esitutkintaan. Ohjeessa käsitellään viitteitä, jotka voivat osoittaa henkilön olevan ihmiskaupan uhri, ja korostetaan sitä, että jos ihmiskaupasta on viitteitä, tekoa tulee lähtökohtaisesti tutkia ihmiskaupparikoksen nimikkeellä. Ohjeen mukaan syyttäjän kanssa tehtävä yhteistyö on ensiarvoisen tärkeää, jotta tapauksien esitutkinta pystytään suuntaamaan oikein.

Rikosten välisen rajanvedon kannalta merkitystä on esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välisellä esitutkintayhteistyöllä. Tämä ei koske pelkästään rajanvetoa parituksen ja ihmiskaupan välillä, vaan myös rajanvetoa ihmiskaupan ja muiden sitä lähellä olevien rikosten (esimerkiksi kiskonnantapainen työsyRJintä) välillä. Syyttäjän kanssa tehtävään yhteistyöhön ja sitä kautta tapahtuvaan esitutkinnan oikeaan suuntaamiseen onkin kiinnitetty huomiota edellä todetun mukaisesti Poliisihallituksen ohjeessa. Esitutkintayhteistyön merkitystä korostaa vuoden 2014 alussa voimaan tuleva uusi esitutkintalaki (805/2011), jonka 5 luvussa ovat esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä koskevat säännökset. Luvun 3 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen tulee asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla ilmoittaa syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten. Jos esitutkintaviranomainen on ilmoittanut tutkittavaksi tulleesta rikoksesta syyttäjälle, tutkinnanjohtajan on saman momentin mukaan ennen esitutkinnan päättämistä kuultava syyttäjää siitä, onko asia selvitetty riittävästi, jos asian laatu tai laajuus edellyttää kuulemista. Syyttäjän on puolestaan pykälän 2 momentin mukaan osallistuttava esitutkintaan asian riittävän selvittämisen varmistamiseksi. Ihmiskaupparikokset ovat laadultaan ja laajuudeltaan rikoksia, joiden osalta voi olla tutkinnanvaraisia oikeudellisia kysymyksiä esimerkiksi rikosnimikkeeseen liittyen.

Mitenkään poikkeuksellista ei ole, että uusien rangaistussäännösten, tässä tapauksessa ihmiskauppaa koskevien, soveltaminen hakee uomaansa ensimmäisten voimassaolovuosiensa aikana. Säännösten tulkintaa ohjaa oikeuskäytännön muodostuminen, mikä ihmiskaupparikosten kohdalla on ollut poikkeuksellisen hidasta. Tietoisuus rangaistussäännösten sisällöstä lisääntyy ja käsitys niiden ulottuvuudesta kehittyy vähitellen esimerkiksi koulutuksen ja oikeuskirjallisuudessa esitettyjen näkemysten perusteella.

Paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten osittainen päällekkäisyys, joka aikaisemmin todetun mukaisesti myös tuotiin esiin törkeän parituksen ja ihmiskaupparikosten rangaistavaksi säätämisen yhteydessä, on joka tapauksessa omiaan aiheuttamaan epäselvyyttä. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksen ja eduskunnan lausuman pohjana olevan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan mietinnön TyVM 13/2010 vp perusteella tarkastelun tarpeessa ovat nimenomaan paritusta koskevat rangaistussäännökset. Tätä lähtökohtaa voidaan pitää perusteltuna sillä perusteella, että rikostunnusmerkistön osalta ihmiskaupparangaistussäännökset melkoisen sanatarkasti perustuvat kansainvälisiin velvoitteisiin. Parituksen osalta kansallista joustonvaraa on enemmän, mitä onkin sitä koskevien säännösten säätämisen yhteydessä käytetty.

Paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten päällekkäisyyden voidaan katsoa koskevan kahta paritusrikoksen tekotapaa. Rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan parituksesta on tuomittava se, joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä *painostaa* toisen ryhtymään korvausta vastaan tapahtuvaan sukupuoliyhteyteen tai siihen rinnastettavaan seksuaaliseen tekoon tai kahdeksaatoista vuotta nuoremman lapsen tekemään, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaan tekoon. Rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan kysymyksessä on törkeä paritus, jos parituksessa *aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä*.

Painostaminen lisättiin tekotapana parituksen tunnusmerkistöön rikoslain kokonaisuudistuksen kolmannessa vaiheessa eli rikoslain nykyisen 20 luvun säätämisen yhteydessä. Hallituksen esityksen yleisperusteluissa (HE 6/1997 vp, s. 168) paritusta koskevia muutoksia perusteltiin vähänlaisesti. Niissä todetaan ainoastaan, että paritusta voidaan pitää seksuaalisen hyväksikäytön muotona ja että paritukseen liittyy vaara toisen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rajoittumisesta, minkä vuoksi rangaistavuus on kohdistettava niihin parituksen muotoihin, jotka loukkaavat prostituoidun omaa päätösvaltaa. Ihmiskaupparikosten rangaistavaksi säätämisen yhteydessä paritusta koskevan rikoslain 20 luvun 9 §:n perusteluissa (HE 34/2004 vp, s. 89/II ja 90/I) todettiin painostamisessa olevan useimmiten kysymys vähintään toisen aseman hyväksikäyttämisestä, johon sovelletaan ihmiskauppaa koskevaa säännöstä.

Törkeä paritus säädettiin rangaistavaksi vuonna 2004 ihmiskaupparikosten rangaistavaksi säätämisen yhteydessä. Rikoslain 20 luvun 9 a §:n säätämiseen vaikuttivat niin kansainväliset velvoitteet kuin kansallisetkin näkökohdat. Viimeksi mainitut ovat olleet pykälän 1 momentin 3 kohdan säätämisen taustalla. Kuten edellä on jo todettu, kohdan säätäminen liittyy paritusta ja ihmiskauppaa koskevien säännösten yhdenmukaisuuteen ja kattavuuteen (HE 34/2004 vp, s. 90/II). Rikoslain 25 luvun 3 a §:ssä törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistössä on vastaava kvalifiointiperuste (1 momentin 2 kohta). Törkeää paritusta koskevan kvalifiointiperusteen perusteluissa (HE 34/2004 vp, s. 90/II) todetaan, että tällaiset vahingot liittyvät tyypillisesti pikemminkin ihmiskauppaan kuin paritukseen.

Kuten hallituksen esityksestä HE 6/1997 vp ilmenee, paritusrikosten rankaisemisen lähötkohta on ihmisten kaupan ja toisten prostituutiosta hyötymisen tukahduttamista koskeva, Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen vuonna 1949 hyväksymä yleissopimus (SopS 33/1972). Yleissopimuksen 1 ja 2 artiklassa määritellään ne rikokset, jotka sopimusvaltioiden on kriminalisoitava. Yleissopimuksen sopimuspuolet sitoutuvat ensinnäkin rankaisemaan jokaista henkilöä, joka toisen henkilön intohimojen tyydyttämiseksi: 1) hankkii, viekottelee tai houkuttelee mukaansa prostituutiota varten toisen henkilön, vaikkapa tämän suostumuksellakin; 2) käyttää toisen henkilön prostituutiota hyödykseen, vaikkapa tämän suostumuksellakin. Lisäksi yleissopimuksen sopimuspuolet sitoutuvat edelleen rankaisemaan jokaista henkilöä, joka 1) pitää tai hoitaa tai tietoisesti rahoittaa bordellia tai osallistuu sellaisen rahoittamiseen; 2) tietoisesti antaa vuokralle tai vuokraa talon tai muun paikan tai osan siitä toisten prostituutiota varten.

Vuoden 1949 yleissopimuksessa määriteltävissä tekotavoissa ei siis mainita painostamista tai muuta siihen rinnastettavaa tekotapaa. Tästä ei luonnollisesti voida tehdä sitä johtopäätöstä, että tällaisia esimerkiksi houkuttelua vakavampia tekotapoja ei tarvitsisi säätää rangaistaviksi. Kysymys on pikemminkin siitä, säädetäänkö tällaiset rikokset rangaistaviksi paritusrikoksina vai muina rikoksina, tässä tapauksessa lähinnä ihmiskaupparikoksina. Rikoslain kokonaisuudistuksen kolmannessa vaiheessa luonteva paikka tällaisia tekoja koskevalle kriminalisoinnille löytyi paritussäännöksestä, mutta ihmiskaupparangaistussäännösten tuleminen sen jälkeen on muuttanut tilanteen. Ihmiskaupparangaistussäännösten taustalla on se, että vakavimmat ja paheksuttavimmat toisen henkilön harjoittamaa prostituutiota koskevat teot tulee katsoa nimenomaan ihmiskaupparikoksiksi. Painostuksen mainitseminen parituksen tekotavoissa ei heijasta tätä näkemystä.

Jaksossa 2.3 on kansainvälisen vertailun tietoja siitä, minkälaisia tekoja muissa valtioissa katsotaan paritusrikoksiksi. Tiedoista ilmenee, että mitään yhdenmukaista paritusrikoksen sääntelyä ei ole. Esimerkiksi Ruotsin ja Norjan säännöksissä kuvataan tekotapoja, joissa prostituoidun ei voida katsoa olevan alisteisessa asemassa parittajaan nähden. Tanskassa ja Saksassa parituksen piiriin kuuluvat esimerkiksi teot, joissa estetään prostituoitua luopumaan toiminnasta. Unkarissa ankarammin rangaistavan parituksen piiriin kuuluvat teot, joissa rikosta tehdessä hyödynnetään petosta, väkivaltaa tai suoraa henkeen tai terveyteen kohdistuvaa uhkaa.

Kuten paritusrikossäännösten uudistamista ja ihmiskaupparikosten rangaistavaksi säätämistä koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, painostaminen voi ilmetä toisen aseman hyväksikäyttämisenä. Tällöin puhutaan tilanteista, joissa teon kohde on rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisessa riippuvaisessa asemassa tai turvattomassa tilassa. Painostusta voidaan olettaa lähinnä käytettävän ja painostuksella voidaan olettaa lähinnä olevan vaikutusta nimenomaan tilanteissa, joissa kohdehenkilö on riippuvaisessa asemassa tai turvattomassa tilassa. Painostuksen sekä tilan tai aseman hyväksikäytön rajanvetoa vaikeuttaa kuitenkin se, että ”painostaminen” voidaan ymmärtää monella tavalla. Parituspykälän perustelujen mukaan sen pykälän tulkinnassa ”painostamisella” näytetään tarkoitettavan lähinnä sitä, että rikosentekijä nimenomaisesti vetoaa johonkin seikkaan. Toisaalta ”painostaminen” voi ilmetä parituksen kohteelle tilanteen olosuhteista ilman tällaista vetoamista, jolloin ollaan taas lähellä tilan tai aseman hyväksikäyttöä. Lisäksi ”painostamisen” erottaminen törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistössä mainitusta ”uhkauksesta” (rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin 1 kohta) saattaa olla vaikeaa varsinkin, kun viimeksi mainitun käsitteen osalta pykälän perusteluissa ainoastaan todetaan ”uhkauksen tulkinnan olevan suhteellisen vakiintunutta”.

Painostamisen poistamiselle parituksen tunnusmerkistöstä on siis perusteita. Toisaalta lainmuutos ei saa johtaa sellaiseen lopputulokseen, että nyt kysymyksessä olevat painostamiset jäävät myös ihmiskaupparangaistussäännöksen soveltamisen ulkopuolelle. Sinällään jonkin tekotavan poistaminen rikoksen tunnusmerkistöstä on harvinaista. Kun niin tehdään ja kun tekotapaa ei samalla lisätä toisen rikoksen tunnusmerkistöön, tarkoituksena on yleensä muuttaa jokin tekotapa rankaisemattomaksi, mistä tässä tapauksessa ei ole kuitenkaan kysymys. Lisäksi on mahdollista, että ”riippuvaista asemaa tai turvattonta tilaa” jatkossakin tulkitaan sen verran suppeasti, että tällaisen aseman tai tilan

hyväksikäyttöön rinnastettavat painostustilanteet jäävät rankaisematta ihmiskaupparikoksina, jos painostusta ei mainita ihmiskaupan tunnusmerkistössä. Kansallisten tarpeiden ilmetessä rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohtaa voidaan täydentää, vaikka kansainväliset velvoitteet eivät edellytä sen tekemistä.

Samassa paritusta koskevan rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin kohdassa, jossa mainitaan tekotapana ”painostaa”, mainitaan aikaisemmin todetun mukaisesti myös ”viettee”. Pykälän perustelujen (HE 6/1997 vp, s. 188) mukaan vietteleminen tyypillisimmillään on sitä, että tekijä taloudellisilla eduilla houkuttelee toista prostituutioon. Kohdan perustelujen mukaan ”vietteleminen” ei tässä yhteydessä tarkoita tilannetta, jossa paritusrikokseen syyllistyvän ja rikoksen kohteen välillä on alistussuhde tai muu vastaava olosuhde, jossa kohde ryhtyy prostituutioon vastoin omaa tahtoaan. Paritusrikosten rankaisemiseen liittyvän vuoden 1949 yleissopimuksen perusteella ”viekoittelu” ja ”houkuttelu” kuuluvat sellaisten tekotapojen joukkoon, jotka on rangaistava toisen prostituutiosta hyötymisen yhteydessä. Tällaiset tekotavat näyttävät kansainvälisen vertailun tietojen mukaan kuuluvan myös muissa valtioissa parituksen tunnusmerkistöön. Parituksen tapahtuminen paritusrikokseen syyllistyvän aloitteesta ei tarkoita prostituution tapahtumista vastoin parituksen kohteen tahtoa. Jos kohteen tahdonmuodostukseen vaikutetaan tällaisessa tilanteessa epäasiallisesti, ollaan jo edellä käsitellyn painostuksen puolella. Selvää perustetta ei olekaan löydettävissä sille, että ”viettee” poistettaisiin rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 5 kohdasta.

Mitä tulee rikoslain 20 luvun törkeää paritusta koskevan 9 a §:n 1 momentin 3 kohtaan, vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan taikka erityisen tuntevan kärsimyksen aiheuttamisen voi katsoa nimenomaan tapahtuvan ihmiskaupparikoksissa, jos verrataan niiden rikosten tunnusmerkistöissä mainittuja tekotapoja paritusrikosten tunnusmerkistöissä mainittuihin tekotapoihin. Ihmiskaupan tunnusmerkistössä mainitun riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttäminen voi johtaa uhrin fyysisen tai henkisen terveyden vahingoittumiseen. Ihmiskauppaa voidaan myös harjoittaa pakkotyössä tai muissa ihmisarvoa loukkaavissa olosuhteissa, jotka erityisesti voivat olla omiaan aiheuttamaan nyt kysymyksessä olevia seurauksia. Törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistössä mainitaan väkivallan käyttö. Vastaavanlaisia kysymyksessä olevien seurausten aiheuttamiseen johtavia tekotapoja ei mainita paritusrikosten tunnusmerkistöissä. Rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 kohtaa koskee myös paljolti se, mitä edellä todettiin painostamista paritusrikosten kohdalla. Kohdassa mainittuja seurauksia voi aiheutua nimenomaan tilanteissa, joissa parituksen kohdetta taivutetaan toimimaan prostituutiossa vastoin tahtoaan. Kohdan säilyttäminen törkeää paritusta koskevassa säännöksessä voi aiheuttaa vääristymää paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten välille.

Rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 kohdan ottamiselle törkeän parituksen tunnusmerkistöön mainitun rikoksen säätämisen yhteydessä ei ole myöskään esitetty vahvoja perusteita, ainoastaan paritusta ja ihmiskauppaa koskevien säännösten yhdenmukaisuus ja kattavuus. Kohdan kumoamisesta ei voi tässä yhteydessä aiheutua epäselvyyksiä tai tulkinnanvaraisuuksia, koska vastaava kvalifointiperuste on jo törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistössä (rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin 3 kohta). Tältä osin tilanne siis poikkeaa siitä, että ”painostaminen” poistetaan parituksen tunnusmerkistöstä.

Ihmiskaupan ja parituksen väliseen rajanvetoon liittyy näiden rikosten rajanveto tilanteessa, jossa teko kohdistuu lapseen eli alle 18-vuotiaaseen henkilöön. Huomiota on kiinnitetty näiden rikosten suhteeseen ja niiden tunnusmerkistöjen päällekkäisyyteen. On jopa katsottu, että kaikki alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat paritukset tulisi katsoa ihmiskaupparikoksiksi.

Rikoslain 25 luvun 3 §:n mukaan tekijä syyllistyy ihmiskauppaan, jos hän ottaa valtaansa, värvää taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön hänen saattamiseksi 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi.

Rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan kysymys on parituksesta, jos tekijä hankiäkseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä

1. järjestää huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa varten tai kahdeksaatoista vuotta nuoremman lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaa tekoa varten,
2. vakiintuneena osana liiketoimintaansa majoittaa sellaiseen tekoon ryhtyvää ja siten olennaisesti edistää tekoa,
3. yhteystietoja välittämällä tai muuten markkinoi toisen sellaiseen tekoon ryhtymistä tietäen, että hänen toimintansa olennaisesti edistää teon toteutumista,
4. muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai
5. viettelee tai painostaa toisen sellaiseen tekoon.

Rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 2–5 kohdassa ”sellaisella teolla” tarkoitetaan 1 kohdassa mainittua tekoa. Kohdassa 1 tarkoitettuja lapsen tekemiä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavia tekoja ovat lain valmistelutöiden (HE 34/2004 vp, s. 85/II) mukaan osallistuminen pornografisiin elokuviin tai esityksiin tai toimiminen mallina pornografisia kuvia valmistettaessa. Kun kysymys on lapsesta, sukupuolisiveellisyyttä loukkaava teko kattaa seksuaalisia tekoja, joiden ei tarvitse olla sukupuoliyhteys tai siihen rinnastettava seksuaalinen teko. Seksuaalinen teko on rikoslain 20 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan teko, joka tekijä ja kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen on seksuaalisesti olennainen.

Rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan parituksen voi tehdä törkeäksi paritukseksi sen kohdistuminen kahdeksaatoista vuotta nuorempaan lapseen. Edellytyksenä teon törkeäksi arvioimiselle on, että teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin ja 25 luvun 3 §:n vertailun perusteella voidaan todeta, että alle 18-vuotiaisiin kohdistuneiden tekojen osalta säännöksissä ei ole sellaista päällekkäisyyttä, joka tekisi paritussäännökset täysin tarpeettomiksi ikäryhmään kuuluihin henkilöihin kohdistuvien tekojen osalta. Tekotapojen kuvaukset ovat pykälissä

erilaisia samoin kuin säännöksissä käytetyt ilmaukset. Useat ihmiskaupan tunnusmerkistössä mainitut tekotavat eivät samalla tavoilla muotoiltuina sisälly parituksen tunnusmerkistöön ja päinvastoin. Jäljempänä todetuin tavoin erilaisista ilmauksista huolimatta säännöksissä on merkittävää päällekkäisyyttä.

Jos paritussäännösten soveltamisalaa rajattaisiin siten, että ne eivät enää koske alle 18-vuotiaisiin kohdistuvia tekoja, ilmeisenä vaarana on rangaistavuuden alan kaventuminen tilanteissa, joissa ihmiskaupan tunnusmerkistö ei kuitenkaan täyty. Tällöin vastaavasti ihmiskauppasäännöksiä pitäisi täydentää niin, että alle 18-vuotiaaseen kohdistuva paritusrikos säädettäisiin sellaisenaan ihmiskaupparikokseksi. Erityisiä esimerkiksi oikeuskäytännöstä johdettavissa olevia perusteluita ei ole kuitenkaan esitettävissä sille, että tältä osin luovuttaisiin kansainvälisissä velvoitteissa omaksutusta ihmiskaupan määritelmästä, johon myös rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentti lapseen kohdistuvien ihmiskaupparikosten osalta perustuu. Edellä aiheelliseksi katsotut paritus- ja ihmiskaupparikoksia koskevat lainsäädäntömuutokset (painostamisen poistaminen paritussäännöksestä ja lisääminen keinoksi ihmiskauppasäännökseen, ”toisen valtaan ottamisen” korvaaminen ”toisen määräysvaltaan ottamisella” ihmiskauppasäännöksessä sekä vaikeaa ruumiinvammaa, vakavaa sairautta ja hengenvaarallista tilaa koskevan kvalifiointiperusteen poistaminen törkeää paritusta koskevasta säännöksestä) koskisivat kaikenikäisiä rikoksen kohteena olevia henkilöitä, myös siis lapsia. Vaikka paritusrikokset ovat ihmiskaupparikoksia lievemmin rangaistavia rikoksia, säädetty ankarin rangaistus esimerkiksi törkeästä parituksesta on kuusi vuotta vankeutta.

Huomioon asian arvioinnissa on otettava myös Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet, joiden täyttymisestä on huolehditava myös jatkossa. Siitä huolimatta, että kansainvälisissä asiakirjoissa velvoitetaan tietyin edellytyksin kriminalisoimaan ihmiskauppana alle 18-vuotiaaseen kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat teot, toisissa myöhemmin ja samojen organisaatioiden (Euroopan neuvosto ja Euroopan unioni) toimesta laadituissa asiakirjoissa erikseen velvoitetaan kriminalisoimaan lasten prostituutioon liittyvät ja muut vastaavat, esimerkiksi pornografisiin esityksiin liittyvät rikokset. Näitä asiakirjoja ovat Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (19 ja 21 artikla) sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/92/EU lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisten riiston sekä lapsipornografian torjumisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2004/68/YOS korvaamisesta (4 artikla).

Syytä on joka tapauksessa korostaa sitä, että ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten tunnusmerkistöissä on runsaasti yhteisiä piirteitä. Tunnusmerkistön valintatilanteissa onkin oltava erityisen tarkkana silloin, kun teko kohdistuu alle 18-vuotiaaseen henkilöön, koska ikäryhmään kuuluviin kohdistuvien ihmiskaupparikosten osalta ei edellytetä minkään rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin numeroidussa luettelossa mainitun keinon käyttämistä. Lainvalmistelutöissä todetun mukaisesti ihmiskauppasäännökset ovat ensisijaisesti sovellettavia paritussäännöksiin nähden.

Ihmiskauppasäännökset myös pitkälti tulevat sovellettaviksi kysymyksessä olevissa tilanteissa. Ihmiskaupparikoksen piiriin kuuluu esimerkiksi lapsen värväminen prostituutioon, pornografian valmistamiseen tai sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaan

esitykseen, parituksen tunnusmerkistössä värväämistä käytännössä vastaa ”vietteleminen”. Ihmiskaupan piiriin kuuluu myös tilan järjestäminen tällaiseen toimintaan. Näiltä osin ei edellytetä mitään epäasiallista vaikuttamista kohteena olevan henkilön tahdonmuodostukseen tai teon tapahtumista ilman kohdehenkilön suostumusta. Toisaalta lapseen saatetaan tässä yhteydessä vaikuttaa esimerkiksi määräysvaltaan ottamisella, jota koskeva tekotapa ehdotetaan otettavaksi ihmiskaupan tunnusmerkistöön. Lapseen kohdistuvalta ihmiskaupparikokselta, sen enempää kuin muihinkaan kohdistuvalta ihmis-kaupparikokselta, ei edellytetä teon tapahtumista taloudellisessa hyötymistarkoituksessa, joskin tavallisesti ihmiskaupparikoksiin syyllistytään tällaisessa tarkoituksessa. Tunnusmerkistöjen vertailujen perusteella voidaan päätellä, että lähinnä yhteystietojen välittäminen on selkeästi sellainen parituksen tekotapa, joka ei sellaisenaan sisälly ihmiskaupan tunnusmerkistöön. Tämä tekotapa ei kuitenkaan myöskään välttämättä vakavuudeltaan rinnastu niihin tekoihin, joilla ihmiskauppaa toteutetaan. Toisaalta tällainenkin paritus voi tulla rangaistavaksi törkeänä parituksena parituksen kohteen ollessa lapsi.

2.4.3 Rajanveto ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välillä sekä työperäistä ihmiskauppaa koskeva pakkotyön käsite

Ihmiskauppaan syyllistyneiden vastuuseen asettamiseen liittyen ohjausryhmän loppuraportin suosituksen mukaan on selvitettävä yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välinen rajanveto lainsäädännössä ja tästä mahdollisesti seuraavat lainsäädännön muutostarpeet (raportin s. 53). Tältä osin raportin perusteluissa todetaan, että HEUNI on tutkimuksessaan (vuoden 2011 tutkimus) kiinnittänyt huomiota ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän väliseen rajanvetoon (raportin s. 49).

Ohjausryhmän loppuraportissa suositetaan selvittämään pakkotyön käsite ja asema suomalaisessa kontekstissa ja lainsäädännössä (raportin s. 49). Tältä osin raportissa todetaan seuraava (raportin s. 50):

”Ohjausryhmän huomion mukaan pakkotyön käsite on Suomessa epäselvä. Suomen rikoslaissa tai Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjassa ei ole määritelty tarkasti, mitä pakkotyö tarkoittaa. Ainoa kansainvälinen oikeudellinen määritelmä löytyy ILO:n vuoden 1930 pakkotyötä koskevasta yleissopimuksesta. ILO:n kehittämiä pakkotyötä koskevia osoittimia voitaisiin mahdollisesti käyttää tapausten tunnistamisen apuna.”

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainitaan yhtenä vaihtoehtoisista ihmiskaupan tarkoituksista sen kohteena olevan henkilön saattaminen pakkotyöhön. ”Pakkotyötä” ei mainitussa lainkohdassa tai muuallakaan lainsäädännössä määritellä. Kuten aikaisemmin on todettu, momentin perusteluissa viitataan vuonna 1930 hyväksytyyn ILO:n pakollista työtä koskevan yleissopimuksen sisältämään ”pakollisen työn” määritelmään. Yleissopimuksen 2 artiklan 1 kappaleen mukaan kyseistä sopimusta sovellettaessa on nimityksellä ”pakollinen työ” ymmärrettävä kaikenlaista työtä tai palvelusta, jota jonkin

rangaistuksen uhalla vaaditaan joltakin henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut. Artiklan 2 kappaleessa todetaan se, mitä ”pakollisella työllä” ei tarkoiteta. Ulkopuolelle rajautuvat esimerkiksi sotapalvelukseen, eräisiin tuomioistuinnratkaisuihin ja force majeure -tapauksiin liittyvät työt ja palvelukset. Yleissopimusviittausta lukuun ottamatta hallituksen esityksen perustelut ovat tältä osin suhteellisen lyhyet.

Ennen ihmiskaupparikosten rangaistavaksi säätämistä rikoslain 25 luvun 3 §:ssä (578/1995) säädettiin rangaistavaksi ihmisryöstö. Pykälän tunnusmerkistö sisälsi teko- tapoja, jotka nykyisin sisältyvät törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistöön, minkä vuoksi pykälä vuonna 2004 korvautui mainittua rikosta koskevalla rikoslain 25 luvun 3 a §:llä. Ihmisryöstön eräänä tarkoituksena aikaisemmassa pykälässä mainittiin sen kohteena olevan henkilön saattaminen pakkotyöhön. Pakkotyön käsitettä pohdittiin rikoslain 25 luvun aikaisemman 3 §:n perusteluissa (HE 94/1993 vp, s. 108/II). Niiden mukaan pak- kotyöllä tarkoitetaan sellaista pysyvää tilaa, jossa työntekijällä ei ole tavallisia oikeuksia kieltäytyä tehtävistä, irtisanoutua ja saada palkkaa. Perusteluissa viitataan tulkinnan osalta myöhemmän hallituksen esityksen HE 34/2004 vp perustelujen (s. 97) tavoin kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 8/1976) 8 artiklaan sekä Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen (SopS 19/1990) 4 artiklaan. Mainituissa artikloissa kuitenkin todetaan ILO:n vuoden 1930 yleissopimuksen 2 artiklan 2 kappaleen tavoin, mitä pakkotyöllä *ei* tarkoiteta. Ulko- puolelle rajautuvat esimerkiksi laillisesti tapahtuvat vapaudenriistot, asepalvelus ja pal- velus vaaran tai onnettomuuden torjumiseksi. Tärkeä Euroopan neuvoston ihmisoikeus- sopimuksen 4 artiklaa koskeva ratkaisu annettiin vuonna 2005:

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 4 artiklan mukaista orjuuden, orjuuden- kaltaisen pakkotyön ja pakkotyön kieltoa koskee Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu *Siliadin v. Ranska* 26.7.2005. Siliadin oli saattanut asian tuomioistuimen käsi- teltäväksi, koska katsoi, että Ranskan rikoslaki ei ollut tarjonnut hänelle riittävää ja tehokasta suojaa orjuudelta, jossa häntä oli pidetty, tai ainakin pakkotyöltä, jota hänet oli vaadittu suorittamaan.

Siwa-Akofa Siliadin on vuonna 1978 syntynyt Ranskan kansalainen, joka on alun perin kotoisin Togosta ja joka saapui tammikuussa 1994 Ranskaan. Siliadin aloitti tuolloin kotiapulaisen työt maksaakseen takaisin työnantajansa maksaman lentolipun. Tuossa yhteydessä hänen passinsa takavarikoitiin. Lokakuussa 1994 työnantajapariskunta ”lainasi” tytön palvelut ystäväperheelleen.

Ihmisoikeustuomioistuin toteaa ratkaisunsa perusteluissa, että Siliadin oli työskennellyt kotiapulaisena tauotta, vastoin tahtoaan ja saamatta palkkaa. Merkityksellisen ajan ala- ikäisenä ollut Siliadin oli luvattomasti maassa ja pelkäsi tulevansa poliisin pidättämäksi. Hänen isäntäpariskuntansa ruokki tätä pelkoa ja antoi hänen ymmärtää, että hänen ase- mansa tullaan laillistamaan. Näissä olosuhteissa ihmisoikeustuomioistuin katsoi Siliadi- nin joutuneen ainakin pakkotyön (englanniksi ”forced labour”) kohteeksi ihmisoikeus- sopimuksen 4 artiklan mukaisessa merkityksessä.

Tämän lisäksi tuomioistuimien arvioi sen, onko Siliadinia myös pidetty orjuudessa. Vaikka Siliadinilta oli riistetty hänen henkilökohtainen itsemääräämisoikeutensa, ihmisoikeustuomioistuimien katsoi, että kysymyksessä ei ole orjuus (englanniksi ”slavery”) käsitteen perinteisessä merkityksessä. Orjuuden käsitteeseen kuitenkin liittyy velvollisuus antaa palveluja pakon alaisena eli orjuuden kaltainen pakkotyö (englanniksi ”servitude”). Tältä osin ihmisoikeustuomioistuimien laitto merkille, että pakkotyö kesti lähes 15 tuntia päivässä, 7 päivää viikossa. Alaikäisenä hänellä ei ollut voimavaroja ja hän oli haavoittuvainen ja erityksessä. Hänellä ei myöskään ollut muita toimeentulon edellytyksiä kuin isäntäpariskunnan koti, jossa hän jakoi lasten makuuhuoneen. Siliadin oli täysin isäntäpariskunnan armoilla, koska hänen paperinsa oli takavarikoitu ja hänelle oli luvattu, että hänen siirtolaisasemansa laillistetaan. Poliisin pidättämistä pelkäävällä Siliadinilla ei ollut liikkumisvapautta eikä vapaa-aikaa. Häntä ei lupauksista huolimatta lähetetty kouluun. Nämä olosuhteet huomioon ottaen ihmisoikeustuomioistuimien katsoi, että Siliadinia oli pidetty orjuuden kaltaisessa pakkotyössä.

Kansallinen ihmiskaupparaportoiija näkee ongelmia olevan siinä, minkälainen hyväksikäyttö tulisi katsoa niin vakavaksi, että se täyttäisi ihmiskaupan tunnusmerkistön. Epätietoisuus liittyy nimenomaan pakkotyön käsitteen tulkintaan. Kertomuksessa nostetaan esiin (s. 142) ILO:n piirissä laaditut pakkotyötä määrittävät osoittimet (Human Trafficking and Forced Labour Exploitation (2005), s. 19–21). Työperäisen ihmiskaupan osalta kansallisen ihmiskaupparaportoiijan johtopäätöksissä (s. 146) todetaan alustavan selvityksen perusteella näyttävän siltä, että kiskonnantapaista työsyrijintää koskevan tunnusmerkistön soveltamisala on laaja ja vastaavasti ihmiskauppaa koskevia tunnusmerkistöjä sovelletaan varsin harvoissa tapauksissa, vaikka niiden soveltamiseen voisi olla edellytyksiä. Tältä osin suosituksissa ei ole nimenomaista rikoslainsäädännön muuttamista koskevaa suositusta. Suosituksissa kiinnitetään huomiota muun ohessa esimerkiksi viranomaisten kouluttamiseen ja viranomaisyhteistyöhön.

HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksen mukaan (s. 195 ja 200) nykyinen lainsäädäntö on riittävä työperäisen ihmiskaupan osalta, mutta ongelmana on tulkintaohjeiden puute. Tutkimuksessa ehdotetaan, että työperäisen ihmiskaupan ja erityisesti pakkotyön elementtien havainnollistamiseksi esitutkintaviranomaisille ja oikeusviranomaisille (esimerkiksi tuomarit) laaditaan tulkintaohjeet. Tulkintaohjeet voisivat perustua ILO:n pakkotyötä ja ihmiskauppaa kuvaileviin osoittimiin. Niillä voitaisiin kuvailla konkreettisten tapausesimerkkien perustella, minkälainen erehdyttäminen, kontrolli ja hyväksikäyttö voivat täyttää työperäisen ihmiskaupan tunnusmerkit.

Sekä kansallisen ihmiskaupparaportoiijan kertomuksessa että HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota ILO:n vuonna 2005 kehittämiin pakkotyötä osoittaviin indikaattoreihin, joita ovat seuraavat:

1. fyysinen tai seksuaalinen väkivalta taikka sillä uhkaaminen,
2. työntekijän liikkumisen rajoittaminen,
3. työn perustuminen velkasuhteeseen,
4. palkkojen pidättäminen tai kieltäytyminen maksamasta palkkaa ollenkaan,
5. passin tai muun henkilöllisyyttä osoittavan asiakirjan poisottaminen,
6. uhkaus ilmiantaa työntekijä viranomaisille.

ILO on sittemmin kehittänyt vieläkin yksityiskohtaisemmat työperäisen ihmiskaupan osoittimet (Operational indicators of trafficking in human beings. Results from a Delphi survey implemented by the ILO and the European Commission. Revised version of September 2009). Osoittimet on jaettu eri ryhmiin kuuluviin:

- rekrytointiin liittyvä erehdyttäminen,
- rekrytointiin liittyvä pakottaminen,
- rekrytointiin liittyvä haavoittuvan aseman hyväksikäyttäminen,
- hyväksikäyttö työpaikalla,
- pakottaminen kohdemaassa ja
- haavoittuvan aseman hyväksikäyttö kohdemassa.

Kunkin ryhmän sisällä on erikseen eroteltu vahvoja, keskivahvoja ja heikkoja osoittimia. Samassa tapauksessa havaittavien osoittimien lukumäärästä ja vahvuudesta riippuu, onko syytä epäillä, että kysymyksessä on ihmiskaupan uhri.

Ihmiskaupan tunnusmerkistössä ja kiskonnantapaisten työsyryjinnän tunnusmerkistössä kuvataan rikoksen kohteena olevan henkilön *hyväksikäyttökeinoja* siten, että näiden keinojen osalta rikokset saattavat rinnastua toisiinsa ja keinot olla osin päällekkäisiä. Rikoslain 25 luvun ihmiskauppaa koskevan 3 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdassa käytetään tiettyjen keinojen osalta ilmaisua ”käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa”. Kiskonnantapaista työsyryjintää koskevassa rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä todetaan keinojen osalta ”käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelelemattomuutta tai tietämättömyyttä”. Kun otetaan huomioon pykälien perusteluissa ja kiskonnantapaista työsyryjintää koskien lisäksi oikeuskirjallisuudessa esitetty, keinoissa on päällekkäisyyttä, joka koskee kiskonnantapaisten työsyryjinnän osalta ennen muuta ahdinon ja riippuvaisen aseman hyväksikäyttöä.

Ihmiskauppaa ja kiskonnantapaista työsyryjintää koskevat säännökset kuitenkin myös selkeästi eroavat toisistaan ennen muuta sen suhteen, minkälaiseen asemaan työntekijät säännöksen mukaan päätyvät keinon käyttämisen perusteella. Ihmiskaupparangaistus-säännöksen mukaan kysymys on ”pakkotyöstä tai muista ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista”, kiskonnantapaisten työsyryjinnän osalta ”huomattavan epäedulliseen asemaan asettamisesta”. Vaikka kiskonnantapaisten työsyryjinnän osalta pykälän perustelut ovat niukat, rikoslain 47 luvun 3 a § on tarkoitettu ilmeisesti sovellettavaksi lähinnä palkanmaksua ja työaikojen noudattamista koskevissa tilanteissa.

Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan kertomuksessa ja HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksessa on tarkasteltu rikosprosessissa ihmiskauppana ja kiskonnantapaisten työsyryjintänä käsiteltyjä tapauksia. Tarkastelun kohteena oleva aineisto on pääosin vuosilta, jolloin kysymyksessä olevia rikoksia tuli tutkittavaksi suhteellisen vähän. HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksessa oikeuskäytäntöä on seurattu kuitenkin vuoden 2010 loppuun. Rikosprosessissa käsiteltyjen kiskonnantapaisten työsyryjintöjen lukumäärä on ollut voimakkaassa kasvussa. Vuosina 2010 ja 2011 kiskonnantapaisten työsyryjintöjä tuli tutkittaviksi jo 42 ja 37 ja ihmiskaupparikoksia tuli vuonna 2011 tutkittaviksi jo 35 (28 ihmiskauppaa ja 7 törkeää ihmiskauppaa). Joka tapauksessa kertomuksen ja tutkimuksen tiedoilla on merkitystä arvioitaessa sitä, onko ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisten työsyryjinnän välillä rajanveto-ongelmia, ja jos on, mitä asialle pitäisi tehdä.

Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan kertomuksessa ja HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksessa on kuvattu kiskonnantapaisena työsyryntänä käsiteltyjä tapauksia, joissa on ollut ihmiskaupan piirteitä, varsinkin ILO:n kehittämien osoittimien valossa arvioituna. Käytännöstä löytyy esimerkiksi tapauksia, joissa työntekijöitä on peloteltu tai uhkailtu, työntekijät ovat asuneet huonoissa olosuhteissa, työntekijöiden liikkumavapautta tai toimintavapautta on rajoitettu, työntekijöiden matkustusasiakirjoja on otettu työnantajan haltuun taikka työ on perustettu varsinkin rekrytointivaiheessa työnantajan ja työntekijän välille syntyneeseen velkasuhteeseen. Vastaavanlaisista tapauksista ovat kertoneet myös työperäisten rikosten käsittelyssä mukana olevat asiantuntijat. Vuoden 2011 aikana annetuista edelleen lukumääräisesti vähäisistä kiskonnantapaisista työsyryntää koskevista tuomioista voidaan esimerkkinä nostaa esiin Pirkanmaan kärjäoikeuden 12.12.2011 antama tuomio, jossa kiskonnantapaiseksi työsyryntäksi on katsottu tapaus, jossa oli kysymys paitsi huomattavista laiminlyönneistä palkanmaksussa, myös siitä, että kielitaidottomat työntekijät oli katsottu riippuvaisiksi työnantajistaan sen vuoksi, että nämä asuivat työnantajan luona ja kulkivat sieltä ravintolaan työnantajan edustajan kuljettamina.

Pakkotyön käsitteen määrittelytarpeen kannalta kysymys ei ole pelkästään ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryntän rajanvedosta. Työntekijöiden oikeuksien merkittäviä loukkauksia koskevissa tapauksissa voi tulla sovellettavaksi törkeää kiskontaa koskeva rikoslain 36 luvun 7 §.

Tuomioistuimissa on vuoden 2011 loppuun mennessä käsitelty neljä tapausta, joissa yhtä tai useampaa vastaajaa on syytetty työperäisestä ihmiskaupasta. Näissä jutuissa syyte ihmiskaupasta hylättiin. Ensimmäinen työperäistä ihmiskauppaa (kynsistudiossa tehty työ) koskeva syyksi lukeva tuomio annettiin Helsingin kärjäoikeudessa maaliskuussa 2012. Kahden vastaajan katsottiin syyllistyneen kahteen rikoslain 25 luvun 3 §:n mukaiseen ihmiskauppaan. Molemmissa yksi henkilö oli tämän riippuvaista asemaa ja turvainta tilaa sekä tämän erehdystä hyväksikäyttämällä värvätty Suomeen pakkotyöhön. Asianomistajia yhdisti toisiinsa heidän yhteinen lapsensa. Pakkotyön käsitteen osalta kärjäoikeuden tuomiossa viitataan ILO:n piirissä tehtyihin määritelmiin sekä sen vuoden 2005 ja 2009 raporteihin.

Lapsen äidin osalta kärjäoikeus perusteli ratkaisuaan sillä, että asianomistajalle ei ollut maksettu palkkaa, hänen ja rikoksentekijöiden välillä oli Suomeen saapumisen kuluihin perustuva velkasuhde, asianomistaja oli vuoden verran tehnyt ennen ja jälkeen työpäivän vastaajien kotona kotitaloustyöt, asianomistaja oli ollut töissä arkisin kello 10–20 ja lauantaisin kello 12–18, asianomistaja oli ollut työ- ja sukulaissuhteessa vastaajiin ja asunut heidän luonaan, asianomistaja oli ollut vieraassa maassa osaamatta suomea tai englantia ja häntä oli erehdytetty lupaamalla palkkaa.

Toisen asianomistajan osalta tuomion perustelut ovat osittain samat. Myös hänen osaltaan oli kysymyksessä Suomeen saapumisen kuluihin perustuva velkasuhde, hänelle ei maksettu palkkaa, hänen saattamisekseen pakkotyöhön oli käytetty hyväksi hänen lähiomaisensa eli toisen asianomistajan riippuvaista asemaa, hän ei osannut suomea eikä englantia, hän oli riippuvainen vastaajien tarjoamasta asunnosta ja hänet oli erehdytetty uskomaan, että hänelle maksetaan palkkaa.

Samantapaisiin näkökohtiin kiinnitettiin huomiota myös järjestyksessään toisessa työperäistä ihmiskauppaa koskevassa syyksi lukevassa tuomiossa (Pirkanmaan käräjäoikeus 29.6.2012). Työntekijöiden turvaton tilanne ja riippuvainen asema syntyivät siitä, että he asuivat työnantajan luona, he olivat Suomessa täysin kielitaidottomia, heillä ei ollut täällä minkäänlaista sosiaalista turvaverkkoa ja heillä oli ollut lähes jatkuva velkasuhde työnantajiin. Työntekijät myös uskoivat työnantajan pystyvän lähettämään heidät takaisin Vietnamiin.

Valintaan ihmiskauppaa koskevien rangaistussäännösten ja muiden rangaistussäännösten välillä voivat vaikuttaa sellaiset käytännön näkökohdat, joita on jo käsitelty edellä ihmiskauppaa ja paritusta koskevan rajanvedon yhteydessä (esimerkiksi näytön hankkiminen ihmiskaupasta voi olla työlästä, rikosprosessissa käytettävillä voimavaroilla on merkitystä ja uusien rangaistussäännösten soveltaminen asettuu vähitellen esimerkiksi koulutuksen ja käytännön kokemusten myötä uomaansa). Vuonna 2011 tutkintaan tulleista ihmiskauppa-asioista valtaosa koskee työperäistä ihmiskauppaa. Ensimmäisistä työperäistä ihmiskauppaa koskevista tuomioista myös ilmenee, että tuomioistuimilla on valmiudet tällaisten asioiden käsittelyyn. Nämä näkökohdat eivät välttämättä puhu säännösten muuttamisen puolesta.

Oikeuskäytännöstä esiin nousevia työrikoksiin liittyviä ihmiskaupan piirteitä ei voida kuitenkaan sivuuttaa. Ohjausryhmän loppuraportin suosituksessa, kansallisen ihmiskaupparaportoijan kertomuksen johtopäätöksissä ja HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksen johtopäätöksissä korostetaan tarvetta selventää rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa käytettävän ”pakkotyön” käsitteen sisältöä ja tulkintaa. Laissa ei ole ”pakkotyön” määritelmää. ”Pakkotyön” käsitettä selostetaan momentin perusteluissa suhteellisen vähän, rangaistussäännöksen säätämisen jälkeen esimerkiksi ILO:n piirissä tapahtunutta työtä ei ole myöskään ehditty ottamaan huomioon. ”Pakkotyön” käsitteen selventäminen on omiaan edistämään sitä, että rajanveto ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välillä tapahtuu asianmukaisesti. Kysymyksessä olevien rikosten selvittämisessä ja muussa käsittelyssä mukana olevien näkemysten mukaan ”pakkotyön” määrittelyongelma on ongelma, joka vaikeuttaa ihmiskauppasäännösten soveltamista.

Ohjausryhmän loppuraportti ja kansallinen ihmiskaupparaportoija eivät suosita lainsäädäntömuutoksia ”pakkotyön” käsitteen selventämisen yhteydessä. Myös HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksessa ehdotetaan tulkintaohjeiden laatimista eikä lainsäädännöllisiä toimenpiteitä. Tällaisia tulkintaohjeita voidaan hyödyntää esimerkiksi viranomaiskoulutuksessa. Selvää ei kuitenkaan ole, että ”pakkotyön” käsitteen selventäminen oikeuskäytäntöön vaikuttavasti niin, että selvennykset tehokkaasti välittyvät lainsoveltajille, onnistuu pelkästään tulkintaohjeiden laatimisella. Epäselvää on sekin, mikä tällaiset tulkintaohjeet antaisi ja mikä luonne ohjeet sisältävällä asiakirjalla olisi. Käytännön toimijat myös vaikuttavat kaipaavan pakkotyölle lainsäädännöllistä määritelmää.

Esimerkiksi hallituksen esityksen HE 94/1993 vp ja ILO:n piirissä kehitettyjen pakkotyön osoittimien perusteella pakkotyötä osoittavat seikat ovat pitkälti tiivistettävissä, kuitenkin ainoastaan yleistävästi ja esimerkkejä sisältävästi. Kysymys on pysyvästä tilasta, jossa työntekijällä ei ole tavanomaisia oikeuksia kieltäytyä tehtävistä tai lopettaa

niiden suorittamista, jonka ylläpitämiseksi käytetään henkeen, terveyteen tai seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvaa tai muuta varteenotettavaa uhkausta (esimerkiksi uhkaus ”ilmiantaa” työntekijä viranomaisille), työntekijän liikkumavapauden rajoittamista, työntekijän ja työnantajan välillä olevaa velkasuhdetta taikka passin tai muun henkilöllisyyden osoittavan asiakirjan poisottamista. Lisäksi tyypillistä on, että työstä ei makseta palkkaa tai palkka olennaisesti alittaa kyseisestä työstä tavallisesti maksettavan palkan.

”Pakkotyön” määritelmän lisääminen lakiin eli käytännössä ihmiskauppaa koskeviin rangaistussäännöksiin ei kuitenkaan vaikuta toteutettavissa olevalta vaihtoehdolta. Rikoslain määritelmiltä on tunnusmerkistöjen sisältöihin vaikuttavina tekijöinä edellytettävä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen mukaisesti tarkkarajaisuutta ja täsmällisyyttä. Nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa lainsäädännöllisen kattavan ja tarkan määritelmän kehittäminen on ongelmallista. Kaikista pakkotyötä osoittavista seikoista ei pykälässä voida säätää tyhjentävästi laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla. Lisäksi uusia asiaan vaikuttavia seikkoja voi ilmetä rikoksen tekotapojen kehittyessä ja pakkotyön ulottuvuutta koskevien näkemysten vastaavasti muuttuessa.

Vaihtoehtona on myös termin ”pakkotyö” korvaaminen jollakin muulla termillä, joka kuvastaa paremmin kyseistä hyväksikäyttömuotoa. Ongelmana on kuitenkin sopivan ilmauksen löytäminen. Ilmauksen pitäisi lisäksi olla sellainen, että se korostaa ihmiskaupan eroavuutta kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, joka sekin on työvoiman hyväksikäyttöä. Tässä mielessä ”pakkotyö” on omiaan tekemään eroa rikosten välille. Lisäksi kyseistä termiä kuitenkin käytetään kansainvälisissä ihmiskaupan kriminalisointivelvoitteissa, minkä vuoksi se on omaksuttu myös muiden valtioiden lainsäädäntöihin.

Vaihtoehtoihin kuuluu myös pykälän sanamuodon jättäminen pakkotyön osalta nykyiselleen. Tällöin ”pakkotyön” käsitteen selventäminen vuoden 2004 hallituksen esitystä paremmin tapahtuisi pykälän perusteluissa. Aikaisemmasta ilmenevällä tavalla rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momenttia ehdotetaan muilta osin muutettavaksi, mikä tarkoittaa myös kyseisen momentin perusteluihin puuttumista. Ongelmana tässä vaihtoehdossa on se, että ”pakkotyön” sisällön tarkentumiseen ei välttämättä kiinnitetä lainsoveltajien taholta riittävästi huomiota, jos myös pykälätekstiä ei tältä osin muuteta. Olisi myös jossakin määrin poikkeuksellista täydentää aikaisemman hallituksen esityksen perusteluja koskien lainkohtaa, jota ei myöhemmässä hallituksen esityksessä kuitenkaan muuteta.

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa todetaan ihmiskaupan tarkoitus niin, että kysymys on rikoksen kohteen saattamisesta 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Kirjoitustavasta voi saada sanan ”muihin” käytämisen perusteella sen kuvan, että seksuaalinen hyväksikäyttö ja pakkotyö ovat esimerkkejä ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista. Kuitenkin esimerkiksi pykälän perusteluissa (HE 34/2004 vp, s. 97) ei tältä osin kiinnitetä huomiota kyseiseen sanaan, vaan todetaan kolmantena teon tarkoituksena olevan henkilön saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin.

Pakkotyön kohdalla kytkeä ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin on sikäli perusteltu, että kysymys on kokonaisvaltaisesta tilanteen arvioinnista eikä pelkästään huomion kiinnittämisestä työskentelyolosuhteisiin. Tämä ajattelutapa myös vastaa termin ”pakkotyö” sisältöä sellaisena kuin millaiseksi termin sisältö on rikoslain 25 luvun 3 §:n sääntämisen jälkeen erityisesti ILO:n toiminnassa määrittynyt. Ratkaisevan merkityksen antaminen työn suorittamisolosuhteille johtaa ”pakkotyön” käsitteen kapeaan tulkintaan. Seksuaalisen hyväksikäytön kohdalla tilanne on toinen, kun hyväksikäytön osalta pykälän 1 momentissa täsmentävästi viitataan rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohtaan.

”Pakkotyön” käsitteen ihmisarvoa loukkaavaa luonnetta voitaisiin korostaa rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin sanamuotoa muuttamalla niin, että seksuaalisen hyväksikäytön jälkeen mainittaisiin ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet, joista esimerkkinä sitten mainittaisiin pakkotyö: ”... seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tai ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin, kuten pakkotyöhön, taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi ...” Lainsäädäntömuutoksella lainsoveltajien huomiota voitaisiin kiinnittää pakkotyön sisällön tarkentumiseen vuoden 2004 jälkeen. Lisäksi tällä lainsäädäntöratkaisulla korostettaisiin ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden merkitystä ihmiskaupan eräänä tarkoituksena, joka kattaa ihmiskaupan muiden tunnusmerkistökäytöiden täytyessä esimerkiksi kerjäämisen, rikollisen toiminnan hyväksikäytön, laittoman lapseksiottamisen ja avioliittoon pakottamisen. Kaikkiin kansainvälisiin kriminalisointivelvoitteisiin sisältyvä pakkotyö olisi kuitenkin sen erityisen merkityksen vuoksi syytä edelleen mainita pykälässä erikseen.

2.4.4 Ihmiskaupan uhrin suostumuksen merkitys

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksessa ei ole nimenomaista suostumuksen merkitystä koskevaa suositusta. Paritus- ja ihmiskaupparikosten oikeuskäytännön perusteella tehtyjen havaintojen pohjalta suostumukseen kuitenkin kiinnitetään huomiota prostituutioon liittyvää ihmiskauppaa koskevan jakson johtopäätöksissä (s. 125). Niiden mukaan vaikuttaa siltä, että rikosprosessissa kiinnitetään tarpeettoman paljon huomiota vain niin sanottuun rekrytointivaiheeseen. Jos ihmiskaupan keinoja käytetään myöhemmässä vaiheessa prostituoitujen kontrolloimiseksi, tulkitaan toiminta usein paritukseksi. Ihmiskaupparaportoinnin mukaan näyttää siltä, että kiinnitetään tarpeettomasti huomiota uhrin alkuperäiseen suostumukseen lähteä prostituutioon ja tämän suostumuksen avulla muodostetaan eroa paritus- ja ihmiskaupparikosten välille. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksessa palataan työperäistä ihmiskauppaa käsiteltäessä uhrin suostumuksen tai alkuperäisen vapaaehtoisuuden merkitykseen ihmiskauppaa koskevia rangaistussäännöksiä sovellettaessa ja tulkittaessa (s. 132). Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että uhrin tyytyväisyydelle tai suostumukselle työn tekemiseen tietyin ehdoin tai tietyissä olosuhteissa ei tulisi antaa merkitystä, vaikka uhri olisi asiasta toista mieltä.

Ihmiskaupan uhrin suostumukseen on kiinnitetty huomiota kansallisen ihmiskauppa-raportin kertomuksesta annetussa eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan mietinnössä (TyVM 13/2010 vp), jossa yhdytään lakivaliokunnan lausunnossaan (LaVL 16/2010 vp) esittämiin näkökohtiin. Mietinnössä todetaan tältä osin seuraava (s. 5):

”Jos ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö täyttyy, uhrin suostumus ei vapauta rikoksentehtäjästä vastuusta. Uhrin suostumuksen oikeudellisesta merkityksestä ei kuitenkaan ole säädetty ihmiskaupan eikä muidenkaan rikosten rangaistussäännöksissä. Lakivaliokunta katsoo, että nykyisen lainsäädännön selkeyttämistä arvioitaessa on tarpeen tarkastella myös uhrin suostumukseen liittyviä oikeudellisia kysymyksiä.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta yhtyy lakivaliokunnan näkemyksiin ja edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin lainsäädännön kehittämiseksi siten, että parituksen kohteena olevan henkilön oikeusasemaa vahvistetaan ja uhrin suostumuksen merkitystä selkeytetään.”

Myös ohjausryhmän loppuraportin mukaan tarkastelun kohteeksi on otettava myös mahdollisuus selkeyttää lainsäädännöllä (alkuperäisen) suostumuksen oikeudellista merkitystä (raportin s. 52). Raportin perusteluissa todetaan seuraava (raportin s. 50):

”Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että asianomistaja voi antaa suostumuksen vähäisiin itseensä kohdistuviin rikoksiin, mutta ihmiskaupparikokset eivät ole tällaisia rikoksia. Ihmiskaupparikoksissa uhrin suostumus ei vapauta rikoksentehtäjästä vastuusta, jos tunnusmerkistön mukaiset teon elementit ovat olemassa. Tästä ei erikseen säädetä ihmiskaupparikossäännöksissä sen enempää kuin muidenkaan rikosten rangaistussäännöksissä.

Ihmiskaupparikosten tunnusmerkistön täytyminen edellyttää kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti, että uhrin tahdonmuodostukseen vaikutetaan epäasiallisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että käytetään hyväksi uhrin riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa, erehdytetään uhria tai käytetään hyväksi uhrin erehdystä taikka käytetään uhriin kohdistuvaa väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta. Kuten ihmiskaupparangaistussäännösten perusteluista ilmenee, toiminta voi sen kestäessä (esimerkiksi uhrin Suomeen saapumisen jälkeen) ja alkuperäisen suostumuksen antamisen jälkeen muuttua ihmiskaupaksi. Suostumuksen merkitys on syytä ottaa tarkastelun kohteeksi paritus- ja ihmiskaupparangaistusten selvittämisen yhteydessä.”

Kuten aikaisemmin on jo todettu, ihmiskauppaa koskevassa rikoslain 25 luvun 3 §:ssä ei mainita asianomistajan suostumuksen merkityksettömyydestä tilanteissa, joissa pykälän 1 momentissa mainittuja keinoja on käytetty. Keinoiksi on tässä yhteydessä katsottava myös törkeää ihmiskauppaa koskevan rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin 1 kohdassa mainitut väkivalta, uhkaus ja kataluus. Vaikka tiettyjen keinojen käyttämiseen liittyvän suostumuksen merkityksettömyys mainitaan ihmiskaupan kriminalisoimiseen velvoittavissa kansainvälisissä asiakirjoissa, ihmiskaupparangaistussäännösten säätämisen yhteydessä todettiin, että rikoslaisissa ei muutenkaan ole yksittäisiä rikoslajeja koskevia säännöksiä suostumuksen merkityksestä ja että suostumuksen merkityksettömyyttä näihin rikoksiin liittyen on muutenkin pidettävä meillä lähtökohtana. Ihmiskaupparikokset ovat ylipäänsä niin vakavia rikoksia, että niihin ei oikeustieteessä kehitetyn suostumuso-pin mukaan voi antaa suostumusta. Hallituksen esityksessä HE 34/2004 vp kiinnitettiin huomiota alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien rikosten osalta siihen, että ihmiskaupasta tuomitseminen ei edellytä tiettyjen keinojen käyttöä, joten tällaisten tilanteiden osalta kansainvälisissä velvoitteissa oleva sääntely on aukollinen.

Suomessa lähtökohta on hallituksen esityksen perustelujen mukaan selvä: uhrin suostumus ei poista ihmiskaupparikoksen oikeudenvastaisuutta tai tee tekoa muuten rankaisemattomaksi, jos rikoksen tunnusmerkistötekijät täyttyvät. Hallituksen esityksessä myös katsotaan, että kansainvälisten velvoitteiden aukollisuudesta huolimatta suostumus ei poista teon rangaistavuutta myöskään niissä tapauksissa, joissa teko on kohdistunut alle 18-vuotiaaseen.

Aikaisempaa hallituksen esitystä täydentäen on syytä todeta se, että ihmiskaupparikokset ovat erityisesti niissä käytettyjen keinojen perusteella jo sellaisia, että mistään pätevästä suostumuksesta ei yleensä edes voida puhua, vaikka teon kohteena oleva henkilö tietäisi, minkälaisen hyväksikäytön kohteeksi hän tulee joutumaan ja siitä huolimatta alistuisi siihen. Rikosoikeudellisesti pätevän suostumuksen edellytykset voidaan tiivistää seuraavasti (Vilja Hahto: ”Uhrin myötävaikutus ja rikosentekijän vastuu”, s. 247 ja 248 (Edita. Helsinki 2004)):

1. Suostumuksen antajan on oltava oikeushyvän haltija.
2. Suostumuksen antajalla on oltava määräysvalta oikeushyvään nähden ja teon on oltava hyväksyttävä.
3. Suostumuksen antajan on oltava suostumuskelpoinen eli ymmärrettävä suostumuksen merkitys ja sisältö ottaen huomioon hänen ikänsä ja terveytensä.
4. Suostumuksen on oltava vapaaehtoinen ja annettu vakavasti tarkoittaen tietoisena kaikista asiaan olennaisesti vaikuttavista seikoista kuten loukkauksen luonteesta, laajuudesta ja seurauksista.
5. Suostumus on annettava ennen tekoa, ja sen on oltava voimassa myös rikoksen tekemisen aikaan. Suostumuksen voimassaoloon rikoksen tekemisen aikana liittyy se, että suostumuksen antaja voi peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa, myös teon kestäessä, mikäli teko on mahdollista vielä keskeyttää.
6. Suostumuksen on oltava täsmällinen eli siinä on määriteltävä selkeästi suostumuksen kohteena oleva oikeushyvä.

Vaikka useiden edellä olevien kohtien mukaisten edellytysten on vaikeaa katsoa täyttyvän ihmiskaupparikosten kohdalla, syytä on erityisesti kiinnittää huomiota siihen, että rikosoikeudellisesti pätevä suostumus edellyttää siis suostumuksen antamista vapaaehtoisesti ja sitä, että suostumus on annettu vakavasti tarkoittaen tietoisena kaikista asiaan olennaisesti vaikuttavista seikoista. Ihmiskaupassa käytettävien keinojen perusteella tämä edellytys ei voi käytännössä täyttyä. Keinona voi olla esimerkiksi toisen turvattoman tilan hyväksikäyttäminen, toisen erehdyttäminen taikka väkivallan tai uhkauksen käyttäminen.

Huomiota on kuitenkin edelleen syytä kiinnittää siihen, että kysymys suostumuksen merkityksestä on ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön kolmitasoisuuden (keino, tekotapa ja tarkoitus) vuoksi normaalia monitasoisempi. Ihmiskaupparikos voi edetä vaiheittain siten, että alkuvaiheessa erehdytetylle uhrille vasta teon edetessä ilmenee, minkälaisiin olosuhteisiin ja minkälaisen hyväksikäytön kohteeksi hän loppujen lopuksi joutuu. Toisaalta esimerkiksi parituksena alkanut toiminta voi ihmiskaupan keinojen käytön myötä muuttua ihmiskaupaksi, vaikka teon alkuvaiheessa ei uhria ole erehdytetty tulevan toiminnan luonteesta. Tähän liittyen on syytä painottaa, että sen enempää värväysvaiheessa kuin teon myöhemmissäkään vaiheissa annettu suostumus ei tee tekoa rankaisemattomaksi.

Edelleenkin ei ole kuitenkaan tarvetta erikseen ja poikkeuksellisesti säätää yhtä rikosta eli ihmiskaupparikosta koskevan suostumuksen merkityksettömyydestä. Oikeustieteessä kehitetty suostumusoppi on linjassa kansainvälisten velvoitteiden kanssa, varsinkin aikaisemman hallituksen esityksen perustelut lisäksi huomioon ottaen.

2.4.5 Parituksen kohteena olevan henkilön asema rikosprosessissa

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksessa todetaan (s. 119), että koska uhrien oikeuksien toteutuminen riippuu pitkälti heidän tunnistamisestaan ja esitutkinnassa käytetystä rikosnimikkeestä, ei uhrin näkökulmasta ole yhdentekevää, määritelläänkö hänet ihmiskaupan uhriksi vai paritetuksi prostituoiduksi. Paitsi auttamisjärjestelmä myös rikosprosessi näyttää uhrin kannalta erilaiselta käytetystä rikosnimikkeestä riippuen. Kansallinen ihmiskaupparaportoinnin suosittelija (s. 127), että törkeän parituksen kohteille myönnettäisiin asianomistaja-asema esitutkinnassa ja rikosprosessissa.

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksen johdosta eduskunta edellytti valtioneuvoston ryhtyvän toimenpiteisiin parituksen kohteena olevan henkilön oikeusaseman vahvistamiseksi myöntämällä hänelle asianomistajan asema rikosprosessissa (EK 43/2010 vp). Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta antoi kertomuksesta mietinnön (TyVM 13/2010 vp), johon eduskunnan lausuma perustui. Valiokunnan mietinnössä (s. 5) toistetaan lakivaliokunnan lausunnossaan (LaVL 16/2010 vp) esittämiä näkökohtia, joihin työelämä- ja tasa-arvovaliokunta yhtyy:

”Lakivaliokunnan lausunnon mukaan paritusrikoksen kohteella voi nykyisin olla asianomistaja-asema, jos on kyse painostamisesta taikka ruumiinvamman, sairauden, hengenvaarallisen tilan tai kärsimyksen aiheuttamisesta taikka jos rikoksentehtyjä syyllistyy paritusrikoksen yhteydessä muuhun rikokseen, jonka asianomistaja parituksen kohde on. Sen sijaan muiden parituksen tekemuotojen osalta asianomistaja-asema ei luontevasti täyty. Asianomistaja-aseman myöntäminen nykyistä laajemmin parantaisi paritusrikoksen kohteen asemaa rikosprosessissa. Lakivaliokunta pitääkin aiheellisena, että jatkossa selvitetään parituksen kohteena olevan henkilön rikosprosessuaaliseen asemaan liittyviä kysymyksiä ja mahdollisia lainsäädännön muutostarpeita.”

Ohjausryhmän loppuraportissa todetaan, että voidaan selvittää mahdollisuutta selkeyttää lainsäädännöllä parituksen kohteen asianomistajuuteen liittyvää problematiikkaa (suositus raportin s. 52). Suositusta on perusteltu seuraavasti, kappaleista ensimmäinen liittyi aikaisemmin todetun mukaisesti myös ihmiskauppa- ja paritusrikosten välisen rajanvedon selvittämiseen (raportin s. 48 ja 49):

”Ihmiskauppa- ja paritusrikosten välisessä rajanvedossa vaikeutena on se, ettei ihmiskaupan tunnusmerkistökiteijöitä useimmiten selvitetä esitutkinnassa vaan valitaan tutkinnan kohteeksi parituksen tai törkeän parituksen tunnusmerkistö. Tekijöiden rikosvastuun toteutumisen kannalta rikosnimikkeen valinnalla ei ole kovin suurta merkitystä, koska myös ihmiskauppaa lähellä olevien rikosten rangaistusarvo on suuri. Uhrin kannalta on kuitenkin olennainen merkitys sillä, mikä rikosnimike esitutkinnassa valitaan ja millä rikosnimikkeellä syyttäjä syytteen nostaa. Paritusrikoksissa hyväksikäytetty on yleensä todistajan asemassa, kun taas ihmiskaupparikoksissa uhri saa asianomistajan aseman ja paremmat mahdollisuudet vahingonkorvauksiin. Jos uhri on ulkomaalainen, rikosnimikkeellä on merkitystä myös oleskeluluvan saamisen kannalta, koska ihmiskaupan uhrille voidaan muiden rikosten uhreista poiketen myöntää erityinen oleskelulupa.

Uhrin asianomistajuuden kannalta kysymys on nimenomaan parituksen kohteen rikosprosessuaalisen asianomistaja-aseman selvittämisestä. Tähtäkään osin kysymys ei ole yksioikoinen eikä välttämättä lainsäädäntömuutoksia edellyttävä. Suomessa ei minkään rikoksen osalta säädetä siitä, kuka tai missä asemassa oleva henkilö on sen rikoksen osalta asianomistaja. Asianomistajan käsite on määrittynyt oikeustieteen kautta.

Asianomistaja on henkilö, jonka oikeudellisesti suojattua etua rikos välittömästi loukkaa tai vaarantaa. Tämä määritelmä johtaa yleensä siihen, että asianomistajaksi katsotaan henkilö, jolle rikoksella on aiheutettu vahinkoa ja jolla on rangaistusvaatimuksen ohella siis oikeus vaatia rikosentekijän velvoittamista vahingonkorvaukseen. Kysymykseen tulee tällöin korvaus henkilövahingosta, esinevahingosta, taloudellisesta vahingosta tai henkisestä kärsimyksestä sen mukaan kuin vahingonkorvauslaissa (412/1974) tarkemmin säädetään.”

Parituksen kohteena olevan henkilön muodollinen asema rikosprosessissa voidaan erottaa hänen auttamisestaan rikosprosessin ulkopuolella. Jälkimmäisen perusteena voi olla muukin kuin rikoksen kohteen katsominen rikosprosessin asianomistajaksi. Kysymys ylipäänsä prostituutiossa toimiviin kohdistuvista rikosprosessin ulkopuolisista auttamis- ja tukitoimista nousi esiin jo silloin, kun säädettiin rikoslain 20 luvun 8 §:ssä rangaistavaksi seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö. Mainittuun rikokseen syyllistyy se, joka ostaa tietynlaisia seksuaalipalveluja parituksen tai ihmiskaupan kohteelta. Tuolloin eduskunta hyväksyi lausuman (EV 93/2006 vp), jonka mukaan eduskunta edellyttää, että prostituoitujen käytettäväksi järjestetään riittävästi sellaisia tukitoimia, joilla edistetään heidän mahdollisuuksiaan irtautua prostituutiosta ja siirtyä työelämän piiriin. Lausuman antamisen jälkeen uhrien palvelujen on katsottu toteutuvan tavanomaisina sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmään kuuluvina palveluina, joita kolmannen sektorin toiminta voi tukea. Parituksen kohteena olleiden tai olevien henkilöiden auttamista koskevaa erillistä lainsäädäntöä ei ole. Vastaanottolain 4 luvussa ovat säännökset ihmiskaupan uhrin auttamisesta. Ihmiskaupan uhreja koskevaa lainsäädäntöä ollaan uudistamassa.

Kuten jaksosta 2.1 ilmenee, parituksen kohteena olevilla henkilöillä on jo nykyisin tiettyissä tilanteissa asianomistajan asema rikosprosessissa. Tämä johtuu siitä, että eräillä parituksen tekotavoilla rikoksen kohteen oikeudellisesti suojattua etua loukataan tai vaarannetaan siten, että hänelle syntyy oikeus vaatia rikosentekijän velvoittamista vahingonkorvaukseen. Asianomistajan asema ei synnytä oikeutta vahingonkorvaukseen, vaan asian arviointi suoritetaan rikoksesta lähtien: jos rikoksella on aiheutettu tai ainakin saatettu aiheuttaa sen kohteena olevalle henkilölle vahingonkorvauslain nojalla korvattavaa vahinkoa, häntä pidetään rikoksen asianomistajana. Samalla hän voi asianomistajana vaatia rangaistusta. Parituksen kohteena olevan henkilön omilla näkemyksillä ja hänen puolestaan esitetyillä vaatimuksilla sekä viranomaisten toiminnalla (minkälaisena paritusrikoksena rikosta käsitellään ja millä tavalla kohteen näkemyksiä selvitetään) on merkitystä sen suhteen, missä määrin rikosprosessissa käsitellään paritusjuttuja, joilla on asianomistaja. Nyt kysymys on siitä, pitäisikö asianomistaja-asema liittää kaikkiin paritusrikoksiin tai ainakin törkeisiin parituksiin. Jaksosta 2.1 ilmenee, että lainsäädännössä on eräitä harvoja täsmentäviä säännöksiä siitä, kuka on tietyn rikoksen asianomistaja tai kuka käyttää asianomistajan puhevaltaa tietyn rikoksen osalta. Muuten asianomistajan käsite määrittyy oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden kautta.

Aikaisemmin todetun mukaisesti tässä esityksessä ehdotetaan ihmiskauppa- ja paritus-säännöksiä muutettavaksi niin, että paritus muuttuu rikokseksi, jossa parituksen kohteena oleva henkilö ei ole alistussuhteessa rikosentekijään. Ehdotusten mukaan ensinnäkin paritusta koskevasta rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 5 kohdasta poistettaisiin tekotapana oleva painostaminen ja siirrettäisiin se ihmiskaupan keinoja koskevaan 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohtaan. Törkeän parituksen tunnusmerkistöstä (rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 kohta) poistettaisiin kvalifiointiperuste, joka koskee vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan taikka niihin rinnastettavan erityisen tuntevan kärsimyksen aiheuttamista. Vastaava kvalifiointiperuste on jo törkeää ihmiskauppaa koskevassa rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin 2 kohdassa. Rajanvetoon parituksen ja ihmiskaupan välillä vaikuttaisi myös se, että rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa nykyisin oleva ilmaisu ”ottaa toisen valtaansa” korvattaisiin ilmauksella ”ottaa toisen määräysvaltaansa”, joka ei nykyisen ilmauksen mukaisesti edellyttäisi sitä, että kohde menettää vapautensa. Lainsäädäntömuutosten myötä ihmiskaupparikoksen piiriin tulisivat sellaiset kohdehenkilön kontrolloimista osoittavat teot, joiden nykyisin katsotaan kuuluvan paritukseen. Parituksen tunnusmerkistöön ei jäisi tekotapoja, jotka ilmentävät alistussuhdetta rikosentekijän ja kohdehenkilön välillä. Koska ihmiskaupparikoksen kohteena oleva henkilö on kyseisen rikoksen asianomistaja, lainsäädäntömuutokset jo itsessään johtavat asianomistajien piirin laajentumiseen käytännössä ja sellaisten henkilöiden katsomiseksi asianomistajiksi, joiden oikeuspiiriä rikoksella loukataan. Nämä lainsäädäntömuutokset siis rajoittaisivat nykyiseen verrattuna tarvetta kiinnittää huomiota parituksen kohteena olevien henkilöiden oikeusasemaan.

Asianomistaja-aseman myöntämistä parituksen kohteelle on perusteltu sillä, että muutoksella hänen asemansa rikosprosessissa paranee. Tämä väite pitää paikkansa erityisesti siinä mielessä, että asianomistajalle voidaan antaa hänen varallisuusolojensa sitä edellyttäessä maksutonta oikeusapua sekä määrätä oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö

esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten. Näin ei voida menetellä todistajan kohdalla. Ratkaisevia johtopäätöksiä ei voida kuitenkaan tehdä yksinään tästä seikasta. Asianomistaja-aseman myöntäminen ei ole itseisarvo, vaan mahdollisille asemaan liittyville lainsäädäntömuutoksille on löydettävä käytännön tarpeisiin liittyviä perusteluja.

Voidaan kysyä, mikä oikeudellinen intressi parituksen kohteena olevalla henkilöllä on asianomistajana osallistua oikeudenkäyntiin, jos hänelle ei jo oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden kautta täsmentyneen määritelmän mukaisesti synny asianomistajan asemaa. Rikoksen kohteena olevan henkilön säätäminen kyseisen rikoksen asianomistajaksi ei luo oikeutta vahingonkorvaukseen, vaan oikeus vahingonkorvaukseen perustuu vahingonkorvauslain säännöksiin, joissa säädetään vahingonkorvausoikeuden syntymisen perusteista ja siitä, minkälaisista vahingoista ja minkä verran korvausta suoritetaan.

Kuten jaksossa 2.1 olevasta rikoksen asianomistajaa koskevasta jaksosta ilmenee, lainsäädännössä on harvoja selventäviä säännöksiä siitä, keitä henkilöitä on tiettyjen rikosten osalta pidettävä asianomistajina tai ketkä henkilöt tiettyjen rikosten osalta käyttävät asianomistajan puhevaltaa. Kaikkien parituksen tai ainakin kaikkien törkeän parituksen kohteena olevien henkilöiden säätämistä asianomistajaksi ei voi rinnastaa mainituissa säännöksissä olevaan selventävään sääntelyyn. Nyt kysymyksessä olisi kaikkien kysymyksessä olevien rikosten kohteena olevien henkilöiden yleinen määrittely sen rikoksen asianomistajaksi, jolloin asemanomistajan määritelmää laajennettaisiin oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa syntyneen määritelmän soveltamisalan ulkopuolelle.

Rikosprosessissa paritusrikoksen kohteena olevan henkilön oikeuksien turvaamisen kannalta olennaista on se, että hänellä on tarvittaessa avustaja ja tukihenkilö. Tämä koskee erityisesti tilanteita, joissa vasta arvioidaan sitä, onko rikos sellainen, että sen kohteena olevalle henkilölle on muodostunut asianomistajan asema, ja sitä, onko mahdollisella asianomistajalla vaatimuksia asiassa. Tällöin ollaan yleensä esitutkinnan alkuvaiheessa. Avustajan osallistuminen asian käsittelyyn mahdollisimman varhaisesta vaiheesta lähtien saattaa myös edistää rikoksen selvittämistä.

Asianomistajalle määrättävästä oikeudenkäyntiavustajasta säädetään oikeudenkäynnissä rikosasioissa annetun 2 luvun 1 a §:ssä. Pykälän 1 kohdan mukaan tuomioistuin voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja, silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten rikoslain 20 luvussa tarkoitettussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidettävä tarpeettomana. Paritusrikokset säädetään rangaistaviksi rikoslain 20 luvun 9 ja 9 a §:ssä, joten ne kuuluvat kohdassa olevan viittauksen piiriin. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 3 §:n mukaan sellaiselle 1 a §:ssä tarkoitettun rikoksen asianomistajalle, jota kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi sekä jonka voidaan katsoa tarvitsevan tukea esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä, voidaan 1 a §:ssä mainituin edellytyksin määrätä tehtävän hoitamiseen tukihenkilö, jolla on riittävä pätevyys. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a ja 3 §:ssä oikeudenkäynti-avustajan ja tukihenkilön määrääminen on siis sidottu asianomistajan asemaan.

Paritusrikoksia ja ihmiskaupparikoksia koskeviin rangaistussäännökseen tehtävistä, edellä todetun mukaisesti myös asianomistajan asemaan ulottuvista muutoksista huolimatta asianomistajan edun turvaamiseen ja asian selvittämisen edistämiseen liittyvistä syistä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain säännöksiä tulisi täydentää niin, että oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön määrääminen parituksen kohteelle on mahdollista riippumatta siitä, onko hänet katsottu asianomistajaksi ja onko hän esittänyt asiassa vaatimuksia. Tällä tavalla turvataan parituksen kohteeksi joutuneiden henkilöiden oikeuksien täysimääräinen toteutuminen rikosprosessissa. Tämä tarve koskee varsinkin prosessin alkuvaihetta, jossa vasta selvitetään, minkälaisesta ja millä tavalla kohteen oikeuksiin vaikuttavasta rikoksesta on kysymys. Toisaalta aikaisemmin todetut paritusrikoksia ja ihmiskaupparikoksia koskevat rangaistussäännösten muutokset johtaisivat siihen, että tällaista täydentävää sääntelyä ilmeisesti jouduttaisiin soveltamaan kohtuullisen harvoissa tapauksissa.

2.4.6 Ihmiskaupparikoksiin ja kiskonnantapaiseen työsyryjintään liittyvät oikeushenkilön rangaistusvastuu ja liiketoimintakielto

Ohjausryhmän loppuraportissa ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän väliseen rajanvetoon liittyen on todettu, että lainsäädännön muutostarpeet on selvitettävä myös oheisseuraamusten osalta (raportin s. 52). Tähän suositukseen liittyen raportissa todetaan (s. 50), että eduskunta on tarkastusvaliokunnan harmaan talouden torjumista koskevaa mietintöä (M 8/2010) käsitellessään edellyttänyt, että hallitus ottaa oikeushenkilön rangaistusvastuun arvioinnin kohteeksi.

Ohjausryhmän loppuraportin suosituksissa todetaan siis ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välisen rajanvedon yhteydessä oheisseuraamukset, joiden osalta perusteluissa nostetaan esiin oikeushenkilön rangaistusvastuu. Loppuraportissa nostetaan tältä osin esiin eduskunnan lausuma 11, joka sisältyy eduskunnan kirjelmään EK 42/2010 vp harmaan talouden katvealueista ja joka siis koskee yleisesti harmaata taloutta, ei nimenomaisesti ihmiskaupparikoksia ja niiden lähirikoksia. Oikeushenkilön rangaistusvastuu on jo kytketty ihmiskaupparikoksiin (rikoslain 25 luvun 10 §).

Kysymyksessä olevien rikosten merkittäväksi ”oheisseuraamukseksi” voidaan katsoa myös liiketoimintakielto. Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momentin mukaan liiketoimintakieltoon voidaan määrätä liiketoiminnassa ihmiskaupparikokseen syyllistynyt henkilö. Ohjausryhmän loppuraporttiin on otettu (s. 66) suositus, jonka mukaan tutkittaessa kiskonnantapaista työsyryjintää koskevia tapauksia selvitetään säännöllisesti mahdollisuus käyttää liiketoimintakieltoa. Lausuma liittyy siihen, että liiketoimintakieltoa voidaan tietyin edellytyksin käyttää kiskonnantapaisen työsyryjinnän yhteydessä.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun liittäminen kiskonnantapaiseen työsyryntään

Rikoslain 47 luvun 9 §:n mukaan luvun työrikoksista ainoastaan 1 §:n mukaiseen työturvallisuusrikokseen sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Oikeushenkilön rangaistusvastuun yhdistäminen työturvallisuusrikokseen liittyy laajempaan talousrikossäännösuudistukseen, jota koskevan hallituksen esityksen yleisperusteluissa käsitellään yhteisövastuun soveltuvuutta työrikoksiin (HE 53/2002 vp, s. 23/II–25). Yhteisövastuun ulottamista merkittävimpiin työrikoksiin puoltaa hallituksen esityksen mukaan näiden rikosten luonne. Ne tehdään tyypillisesti oikeushenkilön piirissä, niihin voi liittyä merkittäviä taloudellisia intressejä, rikokset perustuvat usein etujen ja haittojen punnintaan ja yksilöllisen rikosvastuun kantajien etsiminen oikeushenkilön piiristä on usein vaikeaa. Yleisperustelujen mukaan kaiken kaikkiaan oikeushenkilön rangaistusvastuulla olisi mahdollista tehostaa työoikeudellisten normien noudattamista oikeushenkilöiden toiminnassa.

Hallituksen esityksessä HE 53/2002 vp todetaan, että perusteita, joilla oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottamista työrikoksiin on vastustettu, on vaikeampi arvioida. Tämä liittyy siihen, että seuraamusta ei ole pohdittu juuri työrikosten kannalta. Hallituksen esityksessä nostetaan kuitenkin esiin joitakin vastustavia kannanottoja, jotka koskevat yritystoiminnan vaikeutumista, työturvallisuusrikosten liittymistä pääsääntöisesti huolimattomaan ja varomattomaan menettelyyn, vastuun kohdistumista käytännössä kuitenkin tehtävien ja toimivaltuuksien määrittelijään, työntekijän oman toiminnan ja riskinoton merkitystä sekä vastuun kohdistumista pääosin sijoittaneisiin henkilöihin toiminnasta vastuussa olevien henkilöiden asemesta.

Suhteellisen helposti hallituksen esityksen HE 53/2002 vp mukaan päädytään rikoslain 47 luvun 1 §:ssä säädetyn työturvallisuusrikoksen ottamiseen oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin. Se on käytännössä useimmin sovellettu työrikossäännös. Esityksessä todetaan, että kaikkiin työrikoksiin liittyy sellaisia yhteisiä piirteitä, jotka puoltavat yhteisövastuun käyttöön ottamista. Oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentamista muihin kuin työturvallisuusrikoksiin ei kuitenkaan esitetty, sillä muut työrikokset eivät luonteeltaan sovi yhteisövastuun piiriin parhaalla mahdollisella tavalla. Lisäksi muiden kuin työturvallisuusrikoksen ja työnvälitysrikoksen rangaistusasteikot ovat varsin lieviä. Kun oikeushenkilön rangaistusvastuu säädettiin ulottuvaksi työturvallisuusrikokseen, työsyryntä jo säädettiin rangaistavaksi rikoslain 47 luvun 3 §:ssä.

Talousrikossäännösuudistuksen jälkeen säädettiin uutena työrikoksena rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukainen kiskonnantapainen työsyryntä. Hallituksen esityksen HE 151/2003 vp perusteella oikeushenkilön rangaistusvastuun liittäminen tähän uuteen rikokseen ei näytetä pohditun sen rangaistavaksi säätämisen yhteydessä.

Erityisesti puitepäätöksen katsottiin aikanaan edellyttävän oikeushenkilön rangaistusvastuun liittäminen ihmiskaupparikoksiin. Kiskonnantapaisen työsyryntän osalta tällaisia kansainvälisiä velvoitteita ei ole. Kysymys on siis täysin kansallisen harkinnan varassa. Hallituksen esityksessä HE 53/2002 vp on varsin kattavasti pohdittu työrikosten soveltuvuutta oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin. Pohdinnan lopputulosta voidaan

luonnehtia myönteiseksi, vaikka esityksessä lopulta päädytään siihen, että työrikoksista ainoastaan työturvallisuusrikos on syytä saattaa oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin. Päätymistä muiden työrikosten jättämiseen oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin ulkopuolelle on perusteltu vain näiden muiden rikosten ”luonteella”.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun rajaamista on hallituksen esityksessä HE 53/2002 vp perusteltu sillä, että muiden työrikosten kuin työturvallisuusrikoksen ja työnvälitysrikoksen rangaistusasteikot ovat varsin lieviä. Tämä peruste ei kuitenkaan koske myöhemmin rangaistavaksi säädetyn kiskonnantapaisen työsyryjinnän rangaistusasteikkoa. Työturvallisuusrikoksesta ja työnvälitysrikoksesta on tuomittava sakkoa tai vankeutta enintään yksi vuosi, kiskonnantapaisen työsyryjinnän rangaistusasteikko ulottuu sakosta kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Viimeksi mainittu rikos on siis rangaistusasteikkonsa perusteella vakavin rikoslain 47 luvussa rangaistavaksi säädetty rikos. Kiskonnantapaisen työsyryjinnän voi katsoa täyttävän oikeushenkilön rangaistusvastuun säättämisen yhteydessä asetetun (HE 95/1993 vp) kriteerin, jonka mukaan yhteisösakkoa tulisi käyttää suhteellisen vakavien rikostyyppien seuraamuksena.

Kuten ohjausryhmän loppuraportista ilmenee, oikeushenkilön rangaistusvastuuseen on kiinnitetty huomiota eduskunnan käsitellessä harmaan talouden katvealueisiin liittyviä kysymyksiä (M 8/2010 vp). Tarkastusvaliokunnan mietinnön TrVM 9/2010 vp mukaan valiokunta edellyttää, että oikeushenkilön rangaistusvastuu nostetaan kriittisen arvioinnin kohteeksi talousrikollisuuden torjuntaa vahvistettaessa. Oikeustilan arvioinnissa on pantava merkille yhteisösakon tuomitsemisen edellytykset yhtä lailla kuin yhteisösakon suuruus. Valiokunnan mietinnössä todetaan tämän osalta, että vastuun kohdentaminen oikeushenkilön piirissä tehdystä rikoksesta on aiheuttanut ongelmia erityisesti talousrikoksissa. Mietinnön johdosta annetussa eduskunnan kirjelmässä EK 42/2010 vp olevassa lausumassa todetaan eduskunnan edellyttävän, että hallitus ottaa oikeushenkilön rangaistusvastuun arvioinnin kohteeksi. Lisäksi lausumassa on mietinnön tavoin yhteisösakon tuomitsemisen edellytyksiä ja yhteisösakon suuruutta koskeva virke.

Harmaan talouden katvealueiden tarkastelussa huomiota ei siis varsinaisesti kiinnitetty tarpeeseen arvioida sitä, minkä rikosten tulisi kuulua oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin. Tarkastelu ei myöskään varsinaisesti kohdistunut työrikoksiin. Näin ollen valiokuntamietintö ja eduskunnan lausuma eivät anna eväitä sen arviointiin, pitäisikö oikeushenkilön rangaistusvastuu liittää kiskonnantapaiseen työsyryjintään. Toisaalta myöskään mitään laajempaa arviointia ei ilmeisesti ole odotettavissa sen suhteen, mihin rikoksiin oikeushenkilön rangaistusvastuu tulisi liittää. Tämä puhuu sen puolesta, että yksittäistä rikosta koskeva arviointi voidaan ja on myös tarkoituksenmukaista tehdä tarpeen ilmeessä. Näin on aikaisemmin tehty esimerkiksi työrikosten osalta.

Kuten oikeushenkilön rangaistusvastuun säättämistä koskevasta hallituksen esityksestä HE 95/1993 vp ilmenee, yhteisösakko on erityisen perusteltu rangaistus sellaisesta toiminnasta, jota suunnitellaan suhteellisen huolellisesti, koska seuraamuksen rikoksia ennalta estävä teho on tällöin suurimmillaan. Lisäksi työrikosten osalta edellä todetun mukaisesti on kiinnitetty huomiota (HE 53/2002 vp) siihen, miten vaikeaa on yksilöllisen rikosvastuun kantajien löytäminen. Nämä perusteet eivät kiskonnantapaisen työsyryjinnän osalta ole välttämättä, ainakaan voimakkaasti, puoltamassa oikeushenkilön

rangaistusvastuun liittämistä kyseiseen rikokseen, koska kiskonnantapaisen työsyryjinnän tapaukset usein liittyvät pienimuotoiseen liiketoimintaan. Tällaisia piirteitä voi kuitenkin kytkeytyä myös kiskonnantapaisen työsyryjinnän tapauksiin. Joka tapauksessa kysymys on kokonaisarviointista, jossa on otettava huomioon muutkin asiaan vaikuttavat seikat. Niitä ovat erityisesti rikoksen tekeminen tyypillisesti oikeushenkilön piirissä, merkittävien taloudellisten intressien mahdollinen kytkeytyminen rikokseen sekä rikoksen perustuminen usein etujen ja haittojen punnintaan. Jo aikaisemmin lainvalmistelussa on päädytty siihen, että työrikoksiin yleisesti liittyy piirteitä, jotka puoltavat niitä koskevan yhteisövastuun käyttöön ottamista. Kiskonnantapainen työsyryjintä on edellä todetun mukaisesti vakavin rikoslain 47 luvussa rangaistavaksi säädetty rikos. Johtopäätöksenä näiden seikkojen perusteella päädytään esittämään, että oikeushenkilön rangaistusvastuu liitetään kiskonnantapaiseen työsyryjintään.

Liiketoimintakielto ja kiskonnantapainen työsyryjintä

Liiketoimintakiellon osalta tilanne on sama kuin oikeushenkilön rangaistusvastuun kohdalla: kansainväliset velvoitteet eivät edellytä liiketoimintakiellon liittämistä kiskonnantapaiseen työsyryjintään. Tilanne on kuitenkin myös erilainen siltä osin, että tietyin edellytyksin liiketoimintakielto voidaan jo nykyisin määrätä, kun henkilö on liiketoiminnassa syyllistynyt työrikokseen, kiskonnantapainen työsyryjintä mukaan lukien.

Liiketoimintakieltoon voidaan siitä annetun lain 3 §:n 1 momentin mukaan määrätä henkilö, joka 1) on liiketoiminnassa olennaisesti laiminlyönyt siihen liittyviä lakisääteisiä velvollisuuksia tai 2) on liiketoiminnassa syyllistynyt rikolliseen menettelyyn, jota ei voida pitää vähäisenä. Lisäedellytyksenä liiketoimintakiellon määräämiselle on, että toimintaa on kokonaisuutena arvioiden pidettävä velkojien, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena. Kuten aikaisemmin on jo todettu, momentin 2 kohta voi koskea esimerkiksi työrikoksia (HE 198/1996 vp), jolloin kuitenkin myös taloudellisen vahingon edellytyksen on täyttyvä.

Suomen liittyminen kahteen Euroopan neuvoston yleissopimukseen on ollut johtamassa siihen, että liiketoimintakiellon käyttöalaa on liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momentissa laajennettu sukupuoliseellisyttä loukkaavan kuvan levittämiseen (rikoslain 17 luvun 18 §), törkeään sukupuoliseellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämiseen (rikoslain 17 luvun 18 a §), sukupuoliseellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapitoon (rikoslain 17 luvun 19 §), kahdeksatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistuneeseen paritukseen ja törkeään paritukseen (rikoslain 20 luvun 9 ja 9 a §), ihmiskauppaan (rikoslain 25 luvun 3 §) ja törkeään ihmiskauppaan (rikoslain 25 luvun 3 a §), kun rikokseen on syyllistytty liiketoiminnassa. Näissä tapauksissa ei siis edellytetä pykälän 1 momentin minkään edellytyksen täyttymistä.

Yleissopimusten täytäntöönpanoa lukuun ottamatta liiketoimintakiellon käyttämisen edellytykset eivät ole liiemmästi olleet pohdittavina viimeisen 15 vuoden aikana. Tämä koskee myös sitä, pitäisikö liiketoimintakieltoa käyttää joidenkin rikosten yhteydessä rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi pelkästään sillä perusteella, että rikos on tehty liiketoiminnassa. Pikemminkin tästä olisi kysymys myös kiskonnantapaisen työsyryjinnän osalta eikä siitä, että liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 1 momenttiin tehtäisiin jonkinlainen kiskonnantapaista työsyryjintää koskeva muutos.

Harmaan talouden katvealueita koskevan asian käsittelyn yhteydessä on kiinnitetty huomiota myös liiketoimintakielloon. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan mietinnössä TrVM 9/2010 vp tarkastusvaliokunta edellyttää selvityksen käynnistämistä siitä, minkälaisia ongelmakohtia liiketoimintakiellosta annettuun lakiin ja sen soveltamiskäytäntöön sisältyy. Tämän jälkeen on valiokunnan mukaan ryhdyttävä toimenpiteisiin, jotta liiketoimintakiellosta muodostuu uskottava harmaan talouden torjuntakeino. Tarkastusvaliokunnan kannanottoa vastaava lausuma otettiin eduskunnan kirjelmään EK 42/2010 vp. Tarkastusvaliokunnan mietinnössä kiinnitetään huomiota liiketoimintakiellon kiertämiseen, tuomitsemiskynnyksen korkeuteen ja liiketoimintakieltorekisterin tietojen tavoitettavuuteen. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman mukaan on ryhdyttävä toimenpiteisiin liiketoimintakiellon tehostamiseksi ja selvittävää mahdollisuudet saattaa liiketoimintakiellossa olevat erilliseen julkiseen rekisteriin.

Liiketoimintakieltoa koskevat eduskunnan tarkasteluvaliokunnan kannanotot, eduskunnan lausuma ja hallitusohjelmakirjaus eivät näytä ainakaan suoranaisesti koskevan sitä, että arvioida tulisi tarvetta laajentaa niiden rikosten piiriä, joihin liiketoimintakielto voidaan liittää. Tietoa ei ole muutenkaan, että tällaista arviointia tulisi suorittamaan lähiaikoina. Tämän vuoksi sitä, pitäisikö liiketoiminnassa kiskonnantapaiseen työsyryjintään syyllistynyt voida määrätä liiketoimintakielloon pelkästään mainittuun rikokseen syyllistymisen perusteella, on pohdittava tässä yhteydessä. Toisaalta tietyn yksittäisen rikoksen asettaminen tällä tavalla poikkeusasemaan liiketoimintakiellon määräämisedellytysten suhteen edellyttää painavia perusteita.

Sen arvioiminen, pitäisikö yhden rikoksen kohdalla luopua liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 1 momentissa mainituista liiketoimintakiellon määräämisen edellytyksistä, poikkeaa oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevasta pohdinnasta. Toisin kuin oikeushenkilön rangaistusvastuun kohdalla, tällaista pohdintaa ei myöskään ole tähän mennessä tehty minkään rikoksen kohdalla kansallisista näkökohdista ja sääntelytarpeista lähtien. Kuten aikaisemmin todettiin, nykyinen tiettyjä rikoksia koskeva liiketoimintakielloon liittyvä poikkeussääntely on säädetty kahden yleissopimuksen velvoitteiden täyttämiseksi.

Liiketoimintakieltoa voidaan jo tietyin edellytyksin käyttää nykyisin kiskonnantapaisen työsyryjinnän tapauksissa toisin kuin oikeushenkilön rangaistusvastuuta. Tähän mahdollisuuteen ja sen edellytysten olemassaolon selvittämiseen tutkittaessa kiskonnantapaista työsyryjintää on kiinnitetty huomiota ohjausryhmän loppuraportissa. Edellytyksenä käytämiselle on kuitenkin se, että liiketoimintaa, jossa rikolliseen menettelyyn on syyllistytty, on kokonaisuutena arvioiden pidettävä velkojien, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena.

Tällainen vaikutus voi olla esimerkiksi rikollisella menettelyllä aiheutettu kilpailun vääristyminen ja saatu kilpailuetu, joita sinällään voidaan aiheuttaa ja saavuttaa myös kiskonnantapaisella työsyrrjinnällä. Vaikka laki ei aseta vahingolliselle vaikutukselle mitään sen kokoa tai laatua koskevia lisäedellytyksiä, tämä vahingollista vaikutusta koskeva edellytys ei välttämättä kuitenkaan täyty kaikissa kiskonnantapaisen työsyrrjinnän tapauksissa.

Asian arvioinnissa on merkitystä myös liiketoimintakiellon luonteella. Liiketoimintakielto ei ole oikeushenkilön rangaistusvastuun tavoin rangaistus, vaan kansainvälisten velvoitteiden vuoksi säädettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta elinkeino-oikeudellinen turvaamistoimenpide, jonka tarkoitus tulee liiketoimintakiellosta annetun lain 1 §:stä: sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estäminen sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitäminen. Arvioitavana on nyt liiketoimintakiellon käytön avaaminen muiden etujen eli tässä tapauksessa työntekijöiden oikeuksien suojaamiseen. Tosin myös liiketoiminnassa tarpeellisen luottamuksen kannalta merkitystä on sillä, että liiketoiminnassa syyllistytään tietynlaiseen rikokseen.

Rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukaan kiskonnantapaisessa työsyrrjinnässä työnhakija tai työntekijä asetetaan huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä. Epäedulliseen asemaan saattaminen käytännössä liittyy erityisesti palkkaukseen ja työaikoihin. Joka tapauksessa kysymys on työntekijän oikeuksia vakavasti loukkaavasta rikoksesta, joka tunnusmerkistöltään muistuttaa ihmiskaupan tunnusmerkistöä. Kiskonnantapainen työsyrrjintä onkin enimmäisrangaistuksensa perusteella vakavin rikoslain 47 luvussa rangaistavaksi säädetty rikos. Työsyrrjintää ja kiskonnantapaisista työsyrrjintää koskevat rangaistussäännökset ovat vain yksi ilmentymä pyrkimisestä työntekijöiden tasa-arvoiseen ja yhdenvertaiseen kohteluun, johon työsopimuslain (55/2001) 2 luvun 2 §:n lisäksi velvoittavat työoikeutta sekä perus- ja ihmisoikeuksia koskevat kansainväliset Suomea sitovat velvoitteet.

Liiketoimintakiellon käyttämisellä puututaan perustuslain 18 §:ssä säädettyyn elinkeinovapauteen. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä on määritelty perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Ehdotusta kiskonnantapaisen työsyrrjinnän lisäämiseksi liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momenttiin niiden rikosten joukkoon, joiden johdosta liiketoimintakielto voidaan määrätä, käsitellään lähemmin jäljempänä suhdetta perustuslakiin ja säätämisyjärjestystä koskevassa yksityiskohtaisten perustelujen jaksossa 3. Jakson johtopäätös on, että lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä. Tällä johtopäätöksellä on merkitystä, paitsi arvioitaessa lainsäätämisyjärjestystä, myös arvioitaessa sitä, onko liiketoimintakiellon käytön tällaiseen laajentamiseen ylipäänsä edellytyksiä.

Vaikka liiketoimintakiellon käyttöalaa ja käyttöalan laajentamista tulisi arvioida mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, tässä yhtä rikosta koskevassa tarkastelussa on löydettävissä perusteita sille, että kiskonnantapainen työsyrrjintä lisätään niiden rikosten joukkoon, joihin syyllistyminen liiketoiminnassa oikeuttaa liiketoimintakiellon määrittämiseen.

2.4.7 Rikosprosessiin osallistuvien henkilöiden suojeleminen

Ihmiskaupparikosten käsittelyyn osallistuvien henkilöiden, erityisesti uhrien ja todistajien, tarvittaessa myös heidän läheistensä turvallisuus on merkittävässä asemassa ihmiskaupparikosten torjunnassa ja selvittämisessä. Ihmiskauppatapausten tunnistamisessa sekä ihmiskaupparikosten tulemisessa viranomaisten tietoon ja rikosten selvittämisessä on tärkeää se, että erityisesti rikoksen uhri pystyy ja uskaltaa kertoa totuudenmukaisesti ja riittävästi olosuhteista, jotka mahdollisesti muodostavat ihmiskaupparikoksen. Uhkauksia ja kostotoimenpiteitä saatetaan kohdistaa myös esimerkiksi rikoksen käsittelyssä mukana oleviin virkamiehiin.

Valtioneuvoston 8.5.2008 hyväksymässä sisäisen turvallisuuden ohjelmassa asetetaan järjestäytyneen rikollisuuden osalta tavoitteeksi, että rikosprosessiin osallisia suojellaan perustamalla poliisihallinnon yhteyteen kansallinen keskus eli erityinen henkilöturvallisuusyksikkö todistajien ja todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden sekä rikosprosessiin osallistuvien viranomaistahojen suojelemiseksi. Suojelutoiminnan tueksi laaditaan poikkihallinnollinen toimintaohjelma. Lisäksi sisäisen turvallisuuden ohjelman mukaan käynnistetään henkilöturvallisuutta koskevan lain valmistelu, johon kootaan myös nykyisessä lainsäädännössä hajallaan olevat säännökset.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on kiinnittänyt mietinnössään TyVM 13/2010 vp huomiota myös uhrien ja todistajien suojelemiseen rikosprosessissa (mietinnön s. 5 ja 6):

”Lakivaliokunta korostaa lausunnossaan uhrin suojelemisen tärkeyttä ihmiskaupparikosten tutkinnan ja oikeudenkäynnin onnistumiseksi. Lainsäädäntöön sisältyviä keinoja suojata rikosasian asianomistajaa ja todistajaa tulee käyttää kattavasti ja järjestelmällisesti. Myös uhrin oikeuksista oikeudelliseen neuvontaan ja oikeusapuun tulee huolehtia. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta yhtyy lakivaliokunnan näkemyksiin uhrien suojelemisen ja oikeusavun antamisen välttämättömyydestä.”

Myös ohjausryhmän loppuraportissa on nostettu esiin todistajien ja asianomistajien sekä eräiden muiden henkilöiden suojeleminen. Loppuraportin sivulla 58 suositellaan ensinnäkin, että käytetään laajemmin ja systemaattisemmin hyödyksi lainsäädännön jo tällä hetkellä antamia mahdollisuuksia asianomistajien ja heidän läheistensä, todistajien ja viranomaisten suojelemiseksi ihmiskaupparikosten yhteydessä. Lisäksi samassa yhteydessä todetaan, että asianomistajien ja todistajien turvajärjestelyjä ihmiskaupparikosten oikeuskäsittelyn aikana tehostetaan ja turvajärjestelyihin liittyviä toimintatapoja yhtenäistetään eri tuomioistuimissa. Loppuraportin mukaan huomiota on kiinnitettävä asianomistajien ja heidän läheistensä, todistajien ja viranomaisten turvallisuuteen myös ennen oikeuskäsittelyä ja oikeuskäsittelyn jälkeen. Asianomistajien ja todistajien suojelemaan kiinnitetään huomiota tuomioistuinten henkilöstön koulutuksessa.

Ohjausryhmän loppuraportin suositukset lähtevät siitä, että lainsäädännön tarjoamia mahdollisuuksia uhrien, todistajien ja muiden henkilöiden suojelemiseksi on käytettävä nykyistä tehokkaammin. Ihmiskaupparikollisuus on useimmiten kytköksissä järjestäytyneeseen rikollisuuteen, mikä asettaa haasteita suojelulle. Kysymys on siitä, että tulee käyttää suunnitelmallisesti, systemaattisesti ja kokonaisvaltaisesti lain mahdollistamia todistajansuojelukeinoja. Tähän liittyy esimerkiksi riskiarvioinnin tekeminen näiden keinojen käyttämistarpeesta. Ihmiskaupan uhrien ja todistajien kattavaan ja järjestelmälliseen suojelemiseen on kiinnittänyt huomiota myös työelämä- ja tasa-arvovaliokunta (TyVM 13/2010 vp).

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa todetaan (s. 26) ihmiskaupan osalta muun ohessa, että lainsäädäntöä kehitetään ihmiskaupan torjumiseksi kaikissa muodoissaan, ihmiskaupan uhrien suojelemiseksi ja oikeusturvan parantamiseksi.

Ihmiskaupan uhrien suojeluun on kiinnitetty huomiota myös kansainvälisissä Suomea sitovissa asiakirjoissa. Lisäpöytäkirjan 6 artiklan 5 kappaleen mukaan sopimusvaltion on pyrittävä varmistamaan ihmiskaupan uhrien fyysinen turvallisuus, kun he ovat sen alueella. Yleissopimuksen 12 artiklan 2 kappaleen mukaan osapuolen on otettava asianmukaisesti huomioon uhrin turvan ja suojelun tarve. Direktiivin 12 artiklan 3 kohdan mukaan jäsenvaltion on varmistettava, että ihmiskaupan uhrit saavat yksilölliseen riskinarviointiin perustuvaa tarkoituksenmukaista suojelua esimerkiksi tarjoamalla heille mahdollisuuden osallistua todistajansuojeluohjelmaan tai hyödyntää muita vastaavia toimia edellyttäen, että se on tarkoituksenmukaista ja kansallisessa oikeudessa tai kansallisissa menettelyissä määritettyjen perusteiden mukaista.

Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota myös siihen, että eräissä kansainvälisissä velvoitteissa (lisäpöytäkirjan 8 artiklan 1 ja 2 kappale sekä yleissopimuksen 16 artiklan 1 ja 2 kappale) kiinnitetään huomiota uhrien turvalliseen kotiuttamiseen takaisin oleskelumaahansa ja turvalliseen palauttamiseen toiseen valtioon. Näissä tilanteissa ei sinällään ole kysymys ihmiskaupparikoksen käsittelyyn osallistuvien henkilöiden suojelemisesta Suomessa, jota tässä jaksossa tarkastellaan esityksen valmistelun taustalla olevan toimeksiannon mukaisesti. Yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvässä hallituksen esityksessä kysymystä turvallisesta paluusta on tarkasteltu erityisesti ulkomaalaislain (301/2004) käännyttämistä koskevan 146 §:n ja vastaanottolain 33 §:n valossa (HE 122/2011, vp, s. 49/II ja 50/I). Myös lisäpöytäkirjan voimaansaattamisen yhteydessä on katsottu, että 8 artiklan määräykset eivät edellytä lainsäädäntömuutoksia (HE 221/2005 vp, s. 40/I).

Kun henkilö otetaan ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään, vastaanottolain 33 §:n edellyttämällä tavalla arvioidaan sekä uhrin että palveluja ja tukitoimia järjestävän henkilöstön turvallisuus. Turvallisuusriskien arviointi tehdään erityisesti uhrin kertomukseen perustuen. Arvio tehdään lain 37 §:n mukaisessa moniammatillisessa arviointiryhmässä, jossa ovat muiden ohessa poliisin ja rajavartiolaitoksen edustajat. Uhrien määrän lisääntyessä ensi vaiheen arvioita on jouduttu tekemään myös vastaanottokeskuksessa, koska arviointiryhmää ei ole mahdollista saada aina riittävän nopeasti koolle. Uhka-arvioinnissa voidaan käyttää erityistä lomaketta, jonka poliisi täyttää omasta aloitteestaan tai vastaanottokeskuksen pyynnöstä. Valtaosalla auttamisjärjestelmän puitteissa

arvioitavilla ei arvioida olevan ainakaan välitöntä turvauhkaa. Tämä koskee varsinkin ulkomailla uhriutuneita, joihin ei Suomessa useinkaan kohdistu uhkaa järjestäytyneen rikollisuuden taholta. Tarvittaessa ryhdytään yhteistyössä poliisin kanssa turvallisuustoimenpiteisiin. Turvallisuudesta huolehditaan esimerkiksi hälytys- ja valmiusjärjestelyjen, vartiointipalvelujen ja poliisin kanssa sovittavien toimintatapojen avulla. Ulkomaalaisten maahanmuuttajien turvallisuudesta huolehtiminen saattaa olla vaikeasti toteutettavaa, koska maahanmuuttajapiirit ovat pienet ja henkilö saattaa esimerkiksi tarvita oman kielensä tulkkausta saadakseen asiansa selvitettyä.

Erityisesti vakavimpien turvauhkien käsittelyä varten keskusrikospoliisissa suoritetaan erityistä henkilönsuojaamistoimintaa. Kysymys on muidenkin rikosprosessiin osallistuvien kuin pelkästään uhrien suojaamisesta. Suojelun kohteena voi olla henkilö, joka on todistanut, todistaa tai häntä kuullaan todistelutarkoituksessa tai asiantuntijana vakavassa rikoksessa, ja johon kohdistuu tämän vuoksi vakava uhka. Perustellusta syystä suojelun kohteena voi olla myös muu kuin edellä mainittu henkilö. Henkilönsuojaamistoiminta voi liittyä kaikenlaiseen rikollisuuteen, siis muuhunkin kuin ihmiskauppaan. Sitä käytetään viimeisenä keinona, kun esimerkiksi paikallispoliisin suorittamia muita suojaamistoimia ei voida pitää riittävinä. Toimenpiteinä käytetään esimerkiksi henkilön siirtämistä paikasta toiseen ja henkilöllisyyden vaihtamista.

Lisäksi sisäasiainministeriö on 21 päivänä maaliskuuta 2012 asettanut erityistä henkilöturvallisuutta koskevan lainsäädäntöhankkeen, jota on edeltänyt esiselvitys. Hallituksen esitys on tarkoitus antaa kevätistuntokaudella 2014. Hankkeen tehtävänä on valmistella lainsäädäntömuutokset todistajansuojeluohjelman käyttöönottamiseksi. Hankkeen tavoitteen mukaisesti todistajansuojeluohjelmaan ottamisen tulisi olla aina viimeinen vaihtoehto, ensisijaisesti tulisi soveltaa muita todistajansuojelutoimenpiteitä kuten prosessioikeudellisia keinoja. Valmistelussa arvioidaan muun ohessa edellytykset ja periaatteet, joiden mukaisesti erityissuojelun tarpeesta päätetään, toimivalta- ja toimivaltuuskysymykset ja viranomaisyhteistyö sekä taloudelliset vaikutukset.

Yleisenä havaintona voidaan todeta ensinnäkin se, että edellä jaksossa 2.1 todetulla tavalla lainsäädäntö tarjoaa runsaasti keinoja rikosprosessissa mukana olevien henkilöiden suojelemiseksi. Lisäksi näiden henkilöiden suojelemiseksi on kehitetty käytännön menettelytapoja. Ihmiskaupan uhrien suojelun tarpeen arviointi on kytketty uhrien auttamisjärjestelmään ja arviointi myös tehdään järjestelmän puitteissa. Tarvittaessa suojelutoimenpiteitä suorittaa paikallispoliisi. Erityisesti vakavimmissa uhkatilanteissa rikosprosessissa mukana olevien henkilöiden suojelussa voidaan hyödyntää keskusrikospoliisin erityissuojelutoimenpiteitä. Henkilönsuojaamisen kannalta ihmiskaupparikokset ovat vain osa vakavaa, usein järjestäytyneen rikollisuuden puitteissa harjoitettua rikollisuutta, jonka osalta kokonaisuudessaan henkilöiden suojelemisen tulee olla asianmukaisella tasolla.

Lähtökohdat ihmiskaupparikosten käsittelyssä mukana olevien henkilöiden suojelemiselle ovat asianmukaiset. Asiantuntijoiden kuulemisen perusteella parantamisen varaa kuitenkin on. Esiin nousevat kysymykset ovat kuitenkin sellaisia, että ne soveltuvat tarkemmin pohdittaviksi sisäasiainministeriön erikseen asettamissa hankkeissa. Ihmiskaupan uhreja koskevan lainsäädännön kehittämistä selvittävän työryhmän tehtäviin

kuuluu ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää koskevan lainsäädännön muutostarpeiden selvittäminen. Muutostarpeita selvitetään tässä yhteydessä muun muassa uhrin ja uhrin auttamiseen osallistuvan henkilöstön turvallisuuden osalta. Hanke on asetettu 27 päivänä tammikuuta 2012 ja sen työtä täsmentävä työsuunnitelmaa koskeva päätös on annettu 14 päivänä kesäkuuta 2012. Hankkeen määräaika päättyy vuoden 2013 lopussa. Aikaisemmin mainittu sisäasiainministeriön asettama henkilöturvallisuutta koskeva lainsäädäntöhanke voi liittyä myös soveltuvilta osin ihmiskauppa-asioiden käsitteilyssä mukana olevien henkilöiden suojeluun.

Syytä on arvioida sitä, tulisiko ihmiskaupan uhrien auttamista koskevassa lainsäädännössä nykyistä *tarkemmin ja kattavammin säätää uhka-arvion tekemisestä*. Tämä koskee esimerkiksi arvion tekemisessä noudatettavaa menettelyä ja moniammatillisen arviointiryhmän jäsenten toimivallan ja tehtävien määrittelyä.

Ulkomaalaisten uhrien kohdalla suojelutoimintaa haittaa *epävarmuus siitä, saako uhri harkinta-ajan ja oleskeluluvan*. Esimerkiksi erityissuojelutoimenpiteiden piiriin ottaminen ei välttämättä vaikuta oleskeluluvan saamiseen. Lisäksi oleskelulupapäätösten tekemiseen menee aikaa. Suojelutoimenpiteiden ja maassaolo-oikeuden yhteensovittamista vaikuttaa olevan syytä pohtia.

Ihmiskaupparikoksen käsittelyn aikana uhriin tai muuhun prosessissa olevaan henkilön kohdistuva uhkatilanne saattaa muuttua niin, että uhka vasta tulee tietoon tai uhka muuttuu aikaisemmin arvioitua vakavammaksi. Tämän vuoksi on syytä kiinnittää huomiota niin auttamisjärjestelmän piirissä kuin sen ulkopuolellakin tehtävien *uhka-arvioiden seurantaan ja niiden päivittämiseen tarvittaessa*. Ainakin auttamisjärjestelmän osalta tämä saattaa olla lainsäädännöllinen asia.

Henkilösuojelunkin tehokkaan toteuttamisen kannalta on merkitystä siihen osallistuvan *henkilöstön koulutuksella*. Tämä koskee kaikkia niitä henkilöitä, joilla on rooli niin auttamisjärjestelmässä kuin sen ulkopuolella henkilönsuojaamisen liittyvien uhka-arvioiden tekemisessä ja arvioiden tekemisen käynnistämisessä sekä varsinaisten suojelutoimenpiteiden toteuttamisessa. Kysymys ei ole pelkästään lainsäädännön ja menettelytapojen hallitsemisesta vaan myös uhkatilanteiden tunnistamisesta.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Esityksen tavoitteet

Esityksessä ehdotetaan ihmiskauppaa ja paritusta koskeviin rangaistussäännöksiin tehtäväksi muutoksia, joiden myötä ihmiskauppaa koskeva rikoslain 25 luvun 3 § paremmin vastaa Suomea sitovissa kansainvälisissä asiakirjoissa (muiden ohessa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta) asetettuja ihmiskaupan kriminalisointivelvoitteita ja joilla selvennetään rajanvetoa toisaalta ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten ja toisaalta ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välillä. Viimeksi mainittujen rikosten väliseen rajanvetoon liittyy ”pakkotyön” käsitteen sisällön selventäminen.

Vaikka esitykseen ei sisälly lainsäädäntöehdotusta ihmiskaupan uhrin suostumuksen merkityksestä ihmiskaupparikokseen syyllistymisen kannalta, esityksessä korostetaan kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti rikoksen uhrin suostumuksen merkityksettömyyttä syyllistymistä arvioitaessa.

Esityksen lainsäädäntöehdotusten tarkoituksena on myös laajentaa rikosoikeudellista vastuuta kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä ja estää mainittuun rikokseen syyllistyneitä tietyinä aikana jatkamasta liiketoimintaansa. Parituksen kohteena olleen henkilön asemaa rikosprosessissa on tarkoitus parantaa oikeudenkäyntiavustajan määräämistä koskevalla lainsäädäntömuutoksella, jonka vaikutukset samalla ulottuvat tukihenkilön määräämiseen.

Esityksessä on nostettu esiin näkökohtia, jotka tulisi ottaa huomioon pyrittäessä edistämään ihmiskaupparikosten käsittelyyn osallistuvien henkilöiden suojelua.

3.2 Esityksen keskeiset ehdotukset

Paritusta koskevaa rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 5 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että siitä poistetaan tekotapana ”painostaa”, jota vastaava ”toista painostamalla” puolestaan lisättäisiin ihmiskauppaa koskevaan rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohtaan. Törkeää paritusta koskevasta rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentista poistettaisiin 3 kohta, jonka mukaan parituksen voi tehdä törkeäksi paritukseksi se, että teolla aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä ja jota vastaava kohta jo on törkeää ihmiskauppaa koskevassa rangaistussäännöksessä.

Ihmiskauppaa koskevaa rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi myös niin, että siihen sisältyvä tekotapa ”ottaa toisen valtaansa” korvattaisiin tekotavalla ”ottaa toisen määräysvaltaansa”. Ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamista korostettaisiin aiempaa selkeämmin yhtenä ihmiskaupan hyväksikäytön muodoista, ja pakkotyö mainittaisiin momentissa yhtenä esimerkkinä ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista. Lisäksi momentin mukaan elimien ja kudoksien poistamiselta ei enää edellytettäisi sen tapahtumista taloudellisessa hyötymistarkoituksessa.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:ään ehdotetaan lisättäväksi 2 momentti, jonka mukaan paritusrikoksen kohteena olleelle henkilölle voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten riippumatta siitä, onko hänet katsottu kyseisen rikoksen asianomistajaksi ja onko hänellä vaatimuksia asiassa, jos määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi. Paritusrikoksen kohteelle voitaisiin määrätä tukihenkilö kyseisen luvun 3 §:ssä säädettyin edellytyksin.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta työrikoksista koskevaan rikoslain 47 luvun 9 §:ään ehdotetaan lisättäväksi kiskonnantapainen työsyryntä. Tämän jälkeen mainittu rikos olisi niiden rikosten piirissä, joihin voidaan soveltaa oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevia rikoslain 9 luvun säännöksiä. Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi niin, että liiketoimintakieltoon voidaan määrätä, jos liiketoiminnassa on syyllistytty kiskonnantapaiseen työsyryntään.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:ään lisättäväksi ehdotetun 2 momentin mukaan paritusrikoksen kohteena olleelle voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja riippumatta siitä, onko hänet katsottu asianomistajaksi ja onko hän esittänyt asiassa vaatimuksia, jos määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi. Näiden rikosten osalta sovelletaan nykyisin pykälän 1 kohtaa, jonka mukaan asianomistajalle voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja esitutkintaa, ja silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten rikoslain 20 luvussa tarkoitettussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana. Kohta voisi jatkossakin tulla sovellettavaksi myös paritusrikoksia koskevissa asioissa uuden momentin toimiessa kuitenkin kohtaa täydentävänä säännöksenä. Koska uuden momentin mukaan kyseinen parituksen kohteena ollut henkilö rinnastuisi asianomistajaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännöksiä sovellettaessa, henkilölle voitaisiin myös määrätä tukihenkilö luvun 3 §:ssä säädetyin edellytyksin.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n 2 kohdan nojalla oikeudenkäyntiavustaja ja 3 §:ssä säädetyin edellytyksin myös tukihenkilö voidaan määrätä asianomistajalle myös ihmiskaupparikosta koskevassa asiassa. Tässä esityksessä ehdotettavat lainsäädäntömuutokset perusteluineen tarkoittaisivat sitä, että siirtymää tapahtuu paritusrikosten puolelta ihmiskaupparikosten puolelle. Toisin kuin paritusrikoksilla, ihmiskaupparikoksilla on aina asianomistaja. Tämä oletettavasti jossakin määrin lisää oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön määräämistä. Kysymys on kuitenkin pitkälti tapauksista, joissa rikoksen kohde tulisi jo nykyisin katsoa asianomistajaksi, vaikka rikos arvioidaankin paritusrikokseksi eikä ihmiskaupparikokseksi.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten mukaan oikeudenkäyntiavustajalle maksetaan valtion varoista palkkio ja korvaus. Myös tukihenkilölle maksetaan korvaus valtion varoista. Lisäksi oikeudenkäyntiavustajan saanut asianomistaja, johon avustajan saanut parituksen kohde siis rinnastettaisiin, vapautetaan velvollisuudesta suorittaa eräitä maksuja ja kustannuksia. Jos tuomioistuimien toteaa epäillyn syyllistyneen rikokseen, hänet on velvoitettava korvaamaan valtiolle sen varoista maksetut korvaukset.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain nojalla määrätyle oikeudenkäyntiavustajalle valtion varoista maksettavista määristä säädetään tarkemmin oikeusapulain (257/2002) 17 ja 18 §:ssä sekä oikeusavun palkkioperusteista annetussa valtioneuvoston asetuksessa (290/2008). Tukihenkilölle maksetaan korvaus noudattaen, mitä valtion

varoista maksettavista todistelukustannuksista annetussa laissa (666/1972) säädetään. Oikeudenkäyntiavustajan kohdalla valtion varoista maksettavat määrät riippuvat tapausten vaativuudesta ja muista tapauskohtaisista työn määrään vaikuttavista seikoista. Enimmillään oikeudenkäyntiavustajan palkkio voi käytännössä nousta joihinkin tuhansiin euroihin.

On vaikeaa tarkasti arvioida sitä, minkä verran ehdotettavat lainsäädäntömuutokset toteutuessaan lisäävät valtion varoista maksettavien palkkioiden ja korvausten määriä. Epävarmuustekijöitä liittyy niin juttujen lukumääriin kuin luonteeseenkin, etenkin niiden vaativuuteen. Rikosprosessiin tulleiden paritusrikosten vuosittaisissa lukumäärissä on ollut huomattavaakin vaihtelua. Huomion kiinnittäminen paritus- ja ihmiskaupparikollisuuteen saattaa johtaa niiden määrän lisääntymiseen tulevaisuudessa. Osa paritusrikoksista on myös sellaisia, että niiden osalta jo nykyisin olisi ollut perusteltua katsoa kohteena ollut henkilö asianomistajaksi, mikä olisi edesauttanut oikeudenkäyntiavustajan määräämistä. Suurista epävarmuustekijöistä huolimatta voidaan arvioida, että ehdotettavat lainsäädäntömuutokset aiheuttavat lisäyksen valtion varoista maksettaviin palkkioihin ja korvauksiin.

Muuten esityksellä ei voida olettaa olevan lainvalmistelussa huomioon otettavia taloudellisia vaikutuksia. Uusia viranomaisia ei ehdoteta perustettavaksi eikä viranomais-tehtäviä lisätä voimavarojen kasvattamista edellyttävällä tavalla.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Viranomaisten keskinäisiin suhteisiin esityksellä ei ole vaikutuksia. Tämä koskee niin niiden keskinäisiä tehtäviä kuin toimivaltasuhteitakin. Sama koskee viranomaisten menettelytapoja. Mainittavaa viranomaisten työmäärän lisääntymistä ei aiheudu oikeushenkilön rangaistusvastuun käyttöalan laajentamisesta kiskonnantapaiseen työsyryntään ja mainittua rikosta koskevasta liiketoimintakiellosta annetun lain muutoksesta. Kuitenkin käytettävissä olevia voimavaroja suunnattaessa ja käytettäessä on otettava huomioon se, että ihmiskaupparikokset ovat erittäin vakavia rikoksia. Tarvittavassa määrin on huolehdittava kysymyksessä olevia säännöksiä soveltavien virkamiesten, erityisesti esitutkintavirkamiesten, syyttäjien ja tuomareiden kouluttamisesta muutetun lainsäädännön soveltamiseen.

4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Ehdotetuilla lainsäädäntömuutoksilla edistetään rikosvastuun asianmukaista kohdentumista niin, että rangaistus tuomitaan teon vakavuutta, vahingollisuutta ja vaarallisuutta vastaavasta rikoksesta, ja parannetaan paritusrikoksen kohteena olleen asemaa rikosprosessissa.

5 Asian valmistelu

Oikeusministeriö asetti 16 päivänä marraskuuta 2011 työryhmän, jonka tehtävät olivat seuraavat:

1. Ihmiskaupakriminalisoinnin (rikoslain 25 luvun 3 §) tarkastelu direktiivin 2011/36/EU valossa ja tarvittavien muutosten valmistelu.
2. Ihmiskaupan ja parituksen välistä rajanvetoa koskeva lainsäädännön muutostarpeiden arviointi ja tarvittavien lainsäädäntömuutosten valmistelu.
3. Parituksen kohteena olevan henkilön asianomistajuuteen liittyvien kysymysten tarkastelu, mukaan lukien tarve lainsäädännölliseen selkeyttämiseen.
4. Ihmiskaupan uhrin suostumuksen oikeudellisen merkityksen tarkastelu, mukaan lukien tarve lainsäädännölliseen selkeyttämiseen.
5. Ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän rajanvetoa koskeva lainsäädännön muutostarpeiden arviointi ja tarvittavien lainsäädäntömuutosten valmistelu oheisseuraamukset (oikeushenkilön rangaistusvastuu ja liiketoimintakielto) mukaan lukien.
6. Pakkotyön käsitteen ja aseman tarkastelu ihmiskaupakontekstissa (käytäntö ja lainsäädäntö).
7. Ihmiskaupan uhrien ja heidän läheistensä, todistajien sekä muiden ihmiskaupparikosten käsittelyyn osallistuvien henkilöiden suojeluun liittyvien käytäntöjen tarkastelu sekä käytäntöjä koskevien tarvittavien kehittämissuositusten valmistelu.

Työryhmässä oli edustajat oikeusministeriön lisäksi sisäasiainministeriön maahanmuutto-osastosta, sisäasiainministeriön poliisiosastosta, sisäasiainministeriön rajavartiolaitos- ja terveysministeriön työsuojeluosastosta, työ- ja elinkeinoministeriöstä, Poliisihallituksesta, Helsingin syyttäjänvirastosta, vähemmistövaltuutetun toimistosta, Suomen Tuomariliitto ry:stä, Suomen Asianajajaliitosta, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:stä ja Pro-tukipiste ry:stä.

Työryhmän toimikausi oli 21.11.2011–28.9.2012.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

6 Lakiehdotusten perustelut

6.1 Rikoslaki

6.1.1 20 luku. Seksuaalirikoksista

9 §. Paritus. Pykälän 1 momentin 5 kohdan mukaan parituksesta tuomitaan se, joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä viettelee tai painostaa toisen momentin 1 kohdassa tarkoitettuun tekoon. Viitattu kohta koskee korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa tai kahdeksantoista vuotta nuoremman lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkavaa tekoa.

Momentin 5 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että siitä poistetaan painostaminen tekotapana. ”Toista painostamalla” lisättäisiin ihmiskaupparangaistussäännökseen eli 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohtaan ihmiskaupassa käytettäväksi keinoksi. Näillä muutoksilla korostettaisiin sitä, että vakavimmat ja paheksuttavimmat toisen henkilön harjoittamaa prostituutiota koskevat teot tulee katsoa nimenomaan ihmiskaupparikoksiksi ja että alistusasema rikosentekijän ja rikoksen kohteena olevan henkilön välillä on tyyppillistä nimenomaan ihmiskaupparikokselle. Jos henkilö esimerkiksi painostamalla saataisiin ryhtymään prostituutioon, 25 luvun 3 §:n 1 momentin puitteissa ihmiskaupan keinona olisi ”toista painostamalla”, tekotapana ”värvää” ja teon tarkoituksena ”hänen saattamiseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettun seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi”. Painostamisen tarkempaa sisältöä käsitellään jäljempänä 25 luvun 3 §:n perusteluissa.

9 a §. Törkeä paritus. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siitä poistetaan 3 kohta, jolloin momentissa nykyisin oleva 4 kohta siirtyy 3 kohdaksi. Poistettavan kohdan mukaan paritus voidaan katsoa törkeäksi paritukseksi, jos parituksessa aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä.

Momenttiin tehtävä muutos liittyisi samanlaiseen näkemykseen ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten suhteesta kuin edelliseen pykälään tehtävä muutos. Momentin 3 kohdassa olevia seurauksia voi aiheutua nimenomaan tilanteissa, joissa henkilöä taivutetaan toimimaan prostituutiossa vastoin tahtoaan, jolloin kysymys on ihmiskaupparikokselle ominaisesta painostamisesta tai uhkailusta. Muutenkin ihmiskaupparikosten tunnusmerkistöissä on elementtejä, jotka voivat johtaa tällaisiin seurauksiin (riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttö, ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet (esimerkiksi pakkotyö), väkivallan käyttö ja orjuuteen liittyvät teot). Tämän esityksen lainsäädäntömuutosten perusteella tällaiset teot tulisi katsoa ihmiskaupparikoksiksi ja ennen kaikkea törkeäksi ihmiskaupaksi, jonka tunnusmerkistössä (25 luvun 3 a §:n 1 momentin 2 kohta) jo on poistettavaksi ehdotettua kohtaa vastaava kohta.

On syytä korostaa, että 3 kohdan poistaminen ei tarkoita, että kohdassa mainittuja seurauksia aiheuttavat rikokset (esimerkiksi pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely sekä vammantuottamus ja törkeä vammantuottamus) olisivat merkityksettömiä paritusrikosten kohdalla. Jos tällaisia rikoksia tehdään rikoslain 20 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettun teon yhteydessä ja jos ihmiskaupparikoksen kaikki tunnusmerkistökäsitteet eivät kuitenkaan täyty, rikosentekijä on joka tapauksessa *erikseen* tuomittava paritusrikoksesta ja kysymyksessä olevan seurauksen aiheuttaneesta rikoksesta. Rikoskokonaisuudesta tuomittavan rangaistuksen tulee näissä tapauksissa ylittää pelkästään paritusrikoksesta tuomittava rangaistus. Ylitys puolestaan riippuu siitä, kuinka vakava rikos parituksen tekemiseen on liittynyt. Olennaista on se, että terveyteen kohdistuvista rikoksista tuomitaan niiden vakavuutta ja vahingollisuutta vastaava rangaistus.

6.1.2 25 luku. Vapauteen kohdistuvista rikoksista

3 §. Ihmiskauppa. Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan tehtäväksi neljä muutosta. Momentin 1 kohtaan ensinnäkin lisättäisiin ihmiskaupan keinoksi ”toista painostamalla”. Edellä todetun mukaisesti painostaminen poistettaisiin parituksen tunnusmerkistöstä. Toinen muutos koskisi sitä, että momentin keinoista ”ottaa toisen valtaansa” korvattaisiin keinolla ”ottaa toisen määräysvaltaansa”. Lisäksi ihmiskaupan vaihtoehtoiset tarkoitukset kuvattaisiin momentin lopussa nykyisestä poikkeavalla tavalla niin, että pakkotyö mainittaisiin esimerkkinä ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista. Elimien tai kudoksien poistamiseksi tapahtuvalla ihmiskaupalla ei myöskään enää edellytettäisi sen tapahtumista taloudellisessa hyötymistarkoituksessa.

Painostaminen yleensä liittyy tilanteeseen, jossa rikosentekijä on painostettua vahvemmassa asemassa ja siihen perustuen voimakkaasti taivuttaa tätä. Voimakkuus voi koskea sekä kohdehenkilöön vaikuttamisen intensiteettiä että sen kestoa tai molempia. Painostamisen on joka tapauksessa oltava voimakkuudeltaan sellaista, että teko-olosuhteet ja rikoksen asianomistajan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen painostamisen voidaan katsoa vaikuttavan hänen tahdonmuodostukseensa. Painostamista, kuten muitakaan momentin numeroiduissa kohdissa mainittuja keinoja, ei tarvitse käyttää alusta pitäen, vaan teko voi myöhemmin muodostua ihmiskaupaksi esimerkiksi toimitaan alun perin vapaaehtoisesti suostuneen halutessa lopettaa se.

Painostamisessa saatetaan nimenomaisesti vedota siihen, että ihmiskaupan tarkoituksen mukaiseen toimintaan ryhtymättä jättäminen on painostettavan kannalta epäedullista. Painostamiseen saattaa tällaisissa tilanteissa liittyä uhkaamisen tai kiristämisen piirteitä, jotka voivat koskea esimerkiksi arkaluonteisten asioiden kertomista asianomistajan lähipiirille tai sitä, että asianomistaja menettää jonkin hänelle laillisesti kuuluvan etuuden. Rikoksenteikijä voi myös antaa ymmärtää, että kieltäytymisestä on kohdehenkilölle haitallisia seurauksia, vaikka niitä ei tarkemmin yksilöidäkään. Painostaminen voi muutenkin ilmetä rikoksen kohteena olevalle myös tilanteen olosuhteista ilman nimenomaista tiettyihin seikkoihin vetoamista. Tällöinkin olosuhteiden on kuitenkin oltava ihmiskaupan edellyttämän tahallisuusvaatimuksen mukaisesti sellaisia, että rikoksenteikijä voi ottaa huomioon tällaisten olosuhteiden vaikutuksen.

Painostamista ei olisi esimerkiksi pelkästään se, että kiinnitetään kohdehenkilön huomiota mahdollisuuksiin ansaita rahaa prostituutiolla. Painostamisessa kysymys ei myöskään ole törkeää ihmiskauppaa koskevan 3 a §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesta väkivallalla uhkaamisesta, joka siis lähtökohtaisesti tekee rikoksen ankarammin arvioitavaksi rikokseksi. Huomiota on kaiken kaikkiaan kiinnitettävä tilanteen sekä asianosaisten aseman ja heidän välisensä suhteen kokonaisarviointiin.

Painostaminen saattaa lähestyä momentissa jo nykyisin mainittua toisen riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttöä. Painostamisen kohteet usein ovat sellaisessa asemassa tai tilassa, ja painostamisen voidaan arvioida olevan tuloksekasta nimenomaan sellaisessa asemassa tai tilassa oleviin kohdistettuna. Painostamisen lisäämisellä momentin 1 kohtaan pyritään ennen muuta siihen, että rankaisematta eivät jää sellaiset epäasialliset tahdonmuodostukseen vaikuttamisen muodot, jotka eivät kuitenkaan ole riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttöä.

Voimassa olevassa momentissa ”toisen valtaan ottamisella” tarkoitetaan momentin perustelujen (HE 34/2004 vp, s. 95/II) mukaan sitä, että henkilö paitsi menettää vapautensa, myös joutuu valtaanottajan määräysvallan alaiseksi. Valtaanottajan voi perustelujen mukaan katsoa saavan vallinnan kohteena olevaan henkilöön. Kysymys on siis pidemmälle menevästä toiminnasta kuin pelkästä vapaudenriistosta. Yleisperusteluissa todetun mukaisesti toisen valtaan ottamista koskevan tekotavan kynnys on aikaisemman hallituksen esityksen perustelujen mukaan korkea tavalla, joka ei välttämättä ole sopuoinnussa kansainvälisten kriminalisointivelvoitteiden kanssa. Teon vakavuuden ja paheksuttavuuden kannalta ei muutenkaan ole ratkaisevaa merkitystä sillä, onko asianomistaja menettänyt vapautensa, vaan sillä, että hän on menettänyt mahdollisuuden toimia halumallaan tavalla. Tätä kuvattaisiin momentissa ilmaisulla ”ottaa toisen määräysvaltaansa”. Määräysvaltaan joutumisen erityistapauksena olisivat edelleen ne tilanteet, joissa asianomistaja on lisäksi menettänyt vapautensa.

Määräysvalta syntyisi käytännössä momentin luetteluissa kohdissa mainittujen, erityisesti 1 kohdassa mainittujen keinojen käyttämisestä. Yleensä kysymys on toisen henkilön riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttämisestä tai painostamisesta. Törkeän ihmiskaupan tilanteissa asianomistajan joutuminen määräysvaltaan voisi johtua

myös 3 a §:n 1 momentissa tarkoitetun väkivallan tai uhkauksen käyttämisestä. Keinojen käyttämisen vuoksi asianomistajalle ei jää muuta vaihtoehtoa kuin alistua rikosentekijän määräysvaltaan ryhtymällä toimimaan jossakin ihmiskaupan tarkoituksessa tai jatkamaan sellaista toimintaa.

Ihmiskaupan keinoilla luotu määräysvalta on asianomistajan psyykkistä kontrolloimista. Ulkonaisista seikoista voitaisiin päätellä asianomistajan joutuminen rikosentekijän määräysvaltaan. Psyykkisen kontrollin keinot eivät kuitenkaan välttämättä näy ulospäin tai ilmene muuhun elämään liittyvinä rajoituksina. Alistaminen voi olla monitahoisempaa ja vaikeammin havaittavaa psyykkistä painostamista tai pakottamista, mistä syntyneen pelkotilan vuoksi uhri ei kykene toimimaan oman tahtonsa mukaisesti. Ulkomalaisen ihmiskaupan uhrin kohdalla määräysvaltaan joutuminen voi ulospäin havaittavasti ilmetä siten, että asianomistaja on joutunut luopumaan passistaan tai muusta vastaavasta asiakirjasta. Samaan suuntaan osoittavat asianomistajan saattaminen merkittävään velkasuhteeseen sekä hänen liikkumisensa ja vapaa-ajan toimintojensa rajoittaminen esimerkiksi kieltämällä yhteydenpito muihin ihmisiin ja suomen kielen opiskeleminen. Asianomistajalle on voitu asettaa muitakin vastaavia hänen elämänsä rajoittavia ”sääntöjä”, joiden rikkomisesta on myös saatettu asettaa esimerkiksi taloudellisia sanktioita.

Esimerkiksi rangaistuksen mittaamisessa merkitystä voisi kuitenkin edelleen olla sillä, onko uhri määräysvallassa olemisen aikana *myös* menettänyt vapautensa. Tällaisissa tilanteissa rikos voidaan lähtökohtaisesti katsoa vakavammaksi ja ankarammin rangaistavaksi kuin muissa tilanteissa.

Ihmiskaupan tarkoitukset kuvataan momentissa nyt niin, että tekijän tarkoituksena tulee olla henkilön saattaminen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Tätä momentin kohtaa ehdotetaan muutettavaksi ensinnäkin niin, että ilmaisun ”pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin” asemesta käytettäisiin ilmaisua ”ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin, kuten pakkotyöhön”.

Momentissa siis mainittaisiin jatkossa esimerkkinä ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista pakkotyö. Momentin nykyistä sanamuotoa voi tulkita niin, että myös seksuaalinen hyväksikäyttö kuuluu ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden piiriin, vaikka esimerkiksi momentin perustelujen (HE 34/2004 vp, s. 96–98) perusteella teolla näyttää olevan neljä tarkoitusta eli seksuaalinen hyväksikäyttö, pakkotyö, saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin ja elimien tai kudoksien poistaminen. Kuten yleisperusteluista ilmenee, tarve korostaa teon ihmisarvoa loukkaavaa luonnetta liittyy nimenomaan pakkotyöhön. Seksuaalisen hyväksikäytön osalta momentissa jo on viittaus 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohtaan.

Pakkotyön ja ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden kytkemisellä toisiinsa ehdotetulla tavalla korostettaisiin sitä, että pakkotyön olemassaolon arvioinnin osalta merkitystä ei ole pelkästään työskentelyolosuhteilla. Työskentelyolosuhteet saattavat jo sinällään olla sellaiset, että pakkotyön kynnyksellä ylittyy. Myös pakkotyön olemassaoloa arvioitaessa on

merkitystä momentissa mainituilla ihmiskaupan keinoilla ja tekotavoilla, erityisesti nyt ehdotettavan muutoksen mukaisella määräysvallalla, jota on käsitelty edellä lähemmin. Pakkotyölle ominaista on, että työntekijään vaikutetaan niin, että hänellä ei ole tavanomaisia oikeuksia kieltäytyä tehtävistä tai lopettaa niiden suorittamista. Vaikuttamiskeinoista keskeisimpiä ovat uhkaukset ja vastaavat tahdonmuodostukseen vaikuttamisen keinot, jotka voivat koskea esimerkiksi työntekijän paljastamista viranomaisille taikka sisältää henkeen, terveyteen tai seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvan uhkauksen tai mainittuun oikeushyvään kohdistuvan rikoksen. Työntekijää saatetaan myös kontrolloida luomalla esimerkiksi maahan saapumisen järjestämiseen liittyvä kuvitteellinen velka tai kasvattamalla velka tosiasiallisia kustannuksia suuremmaksi. Momentissa tarkoitettua pakkotyötä saattavat osoittaa myös esimerkiksi työntekijän liikkuvapauden rajoittaminen taikka passin tai muun henkilöllisyyttä osoittavan asiakirjan poisottaminen. Pakkotyölle on tyypillistä myös se, työstä ei makseta palkkaa tai palkka olennaisesti alittaa kyseisestä työstä tavallisesti maksettavan palkan. Pakkotyön olemassaolon arviointi on tilanteen kokonaisarviointia, jossa mainituilla seikoilla on merkitystä. Niiden painoarvo ja merkitys kuitenkin vaihtelevat tilanteesta riippuen. On syytä huomata, että ihmiskaupasta saattaa olla kyse myös sellaisissa tilanteissa, joissa uhri itse ei välttämättä edes ymmärrä olevansa minkäänlaisen hyväksikäytön kohteena. Erityisesti voidaan ajatella työperäisen ihmiskaupan osalta tällaisen tilanteen olevan käsillä silloin, kun uhri on ulkomaalainen, eikä esimerkiksi tunne Suomen lainsäädäntöä ja työntekijöiden oikeuksia.

Voimassa olevan momentin perusteluissa todetuin tavoitin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamista on se, että henkilö joutuu elättämään itsensä kerjäämällä tai rikollisin keinoin. Direktiivin johdantokappaleen 11 ja 2 artiklan 3 kohdan mukaisesti ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin kuuluu myös rikoksen kohteena olevan henkilön kerjäämisen tai rikollisen toiminnan hyväksikäyttö. Tässä yhteydessä rikolliselta toiminnalta voidaan edellyttää jonkinlaista jatkuvuutta, jolloin yksittäinen teko eli yksittäinen rikos ei vielä kuulu ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden piiriin. Rikollinen toiminta voi käsittää esimerkiksi taskuvarkauksia, myymälävarkauksia tai huumausainekauppaa. Kerjäämisen hyväksikäyttöä voi olla kerjäämisestä saatavien tulojen luovuttaminen toiselle henkilölle ilman hyväksyttävää perustetta. Jotta kysymyksessä olisi ihmiskaupparikos, rikoksen tekemiseen täytyy kuitenkin myös käyttää jotakin momentissa mainittua keinoa ja jotakin momentissa mainittua tekotapaa. Tämä koskee luonnollisesti myös muita ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin liittyviä tekoja kuten esimerkiksi laitonta lapseksiottamista ja avioliittoon pakottamista, kuitenkin sillä rajauksella, että rikoksen kohdistuessa alle 18-vuotiaaseen henkilöön ei edellytetä mitään momentin numeroiduissa kohdissa mainitun keinon käyttämistä. Esimerkiksi lapsen värvääminen johonkin momentin mukaiseen ihmiskaupan tarkoitukseen täyttää siis ihmiskaupan tunnusmerkistön.

Neljäs momenttiin tehtävä muutos koskisi sitä, että elimien ja kudoksien poistamiselta ei enää edellytettäisi sen tapahtumista taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Tällaista edellytystä ei ole kansainvälisissä ihmiskaupan kriminalisoimista koskevista velvoitteissa. Lisäksi muiden ihmiskaupan tarkoitusten tavoitin on ajateltavissa tilanteita, joissa ihmiskaupparikosta ei tehdä taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Elimien ja kudoksien poistamistilanteissa tämä voi tarkoittaa esimerkiksi tilannetta, jossa rikosentekijän lähipiiriin kuuluva henkilö on elimen tarpeessa.

Momentin soveltamisalaa koskevia eräitä kysymyksiä on syytä tähdentää tässä yhteydessä. Niistä ensimmäinen liittyy momentissa mainituista ihmiskaupan keinoista *riippuvaiseen asemaan ja turvattomaan tilaan*. Hallituksen esityksessä HE 34/2004 vp näitä keinoja on käsitelty lähinnä esimerkkeihin nojautumalla (s. 93/II ja 94/I). Pykälän aikaisempia perusteluja yleisemmällä tasolla täydentäen voidaan todeta, että riippuvaisella asemalla ja turvattomalla tilalla viitataan rikosentekijän ja uhrin väliseen epätasapainoiseen valta-asemaan ja uhrin haavoittuvuuden väärinkäyttöön. Käsitteenä *riippuvainen asema* liittyy rikosentekijän ja uhrin väliseen suhteeseen. Riippuvaisessa asemassa on kyse vallan väärinkäytöstä, jossa tekijä käyttää väärin omaa asemaansa ja saa sitä kautta uhrissa aikaan riippuvuussuhteen, joka vaikeuttaa hyväksikäyttöltä suojautumista ja estää irtaantumisen ihmiskaupan muodostavasta toiminnasta. Kansainvälisissä velvoitteissa käytetään esimerkiksi sellaisia ilmaisuja kuin ”an abuse of authority” (puittepäätös) ja ”the abuse of power” (lisäpöytäkirja). *Turvaton tila* liittyy uhriin itseensä. Jokin uhrin elämän olosuhde tai ominaisuus tekee hänet haavoittuvaiseksi ja altistaa hänet normaalia enemmän hyväksikäytölle. Tekijä käyttää tätä uhrin haavoittuvaista asemaa hyväkseen. Kansainvälisissä velvoitteissa käytetäänkin tältä osin ”haavoittuvuuden” (”vulnerability”) käsitettä.

Momentissa mainitaan eräänä ihmiskaupan tekotapana *majoittaminen*. Hallituksen esityksessä HE 34/2004 vp todetaan tältä osin (s. 95/II), että majoittaminen tarkoittaisi, paitsi pysyvemmän olinpaikan järjestämistä, myös ihmiskauppaa koskevien Palermon yleissopimuksen lisäpöytäkirjan ja Euroopan unionin puittepäätöksen mukaista toisen kätkemistä. Ihmiskaupan kriminalisoimista koskevien kansainvälisten velvoitteidenkin näkökulmasta sitä, että olinpaikan tulisi olla ”pysyvämpi”, voidaan pitää liian pitkälle vietyinä vaatimuksena. Ihmiskaupalle on myös tyypillistä sen kohdistuminen liikkuvaan väestöön, jolloin rikoksen toteuttamiseksi ja rikosvastuun välttämiseksi rikoksen kohteena olevan henkilön olinpaikkaa saatetaan vaihtaa lyhyinkin aikaväleihin. Vaikka majoituksen ei tarvitse olla pidempiaikaista, sillä täytyy olla kuitenkin sellainen kesto, että majoituksella on merkitystä ihmiskaupparikoksen toteuttamisen kannalta.

Kolmas momentin soveltamiskysymys koskee ihmiskaupan ja parituksen rajanvetoa rikoksen kohdistuessa lapseen eli alle 18-vuotiaaseen henkilöön. Paritussäännökset ja ihmiskauppasäännökset ovat tällaisen tapauksen osalta merkittävästi päällekkäisiä, ja ensisijaisesti sovellettavaksi tulevat ihmiskauppaa koskevat säännökset. Ihmiskaupparikoksen piiriin kuuluu esimerkiksi lapsen värvääminen prostituutioon, pornografian valmistamiseen tai sukupuolisiveellisyyttä loukkaaviin esityksiin. Ihmiskaupan piiriin kuuluu myös esimerkiksi tilan järjestäminen tällaiseen toimintaan. Vaikka ihmiskauppaa yleensä harjoitetaan taloudellisessa hyötymistarkoituksessa, lapseen kohdistuvalta ihmiskaupparikokselta, sen enempää kuin täysi-ikäisiin uhreihin kohdistuvalta ihmiskaupparikokseltakaan, ei edellytetä teon tekemistä taloudellisessa hyötymistarkoituksessa, joka on puolestaan paritusrikoksesta tuomitsemisen edellytys. Tässä yhteydessä on syytä korostaa myös sitä, että lapsen suostumuksella kysymyksessä olevaan toimintaan ei ole merkitystä rikosentekijän rikosoikeudellisen vastuun kannalta myöskään niissä tilanteissa, joissa tekijän menettely täyttää parituksen tunnusmerkistön.

Neljäs momentin soveltamisalaa koskeva kysymys liittyy ihmiskaupparikoksista vastuussa olevien henkilöiden piiriin. Tämä koskee ihmiskaupparikosten ”taustahenkilöitä”, jotka eivät itse käytä mitään momentissa mainittua keinoa (esimerkiksi erehdyttäminen) tai itse turvaudu mihinkään momentissa mainittuun tekotapaan (esimerkiksi värvääminen) ja jotka usein tarkoituksellisestikin pitävät tietyn etäisyyden keinoja käyttäviin ja tekotapoihin turvautuviin henkilöihin. Tällainen toimintatapa on ominainen esimerkiksi järjestäytyneelle rikollisuudelle. Tällaisten taustahenkilöiden olemassaolon ja henkilöllisyyden selvittäminen saattaa sinällään osoittautua ongelmalliseksi.

Rikoslain 5 luvun 3 §:n säädetään rikoskumppanuudesta. Pykälässä todetaan, että jos kaksi tai useammat ovat yhdessä tehneet tahallisen rikoksen, rangaistaan kutakin rikoksen tekijänä. Mainittua pykälää edeltävää vastaavaa pykälää koskevasta korkeimman oikeuden käytännöstä ilmenee, että rikosentekijänä voidaan tuomita myös henkilö, joka ei ole itse suorittanut rangaistussäännöksessä mainittua täytäntöönpanotoimintaa. Näin on esimerkiksi silloin, kun rikos on tehty yhdessä ennalta laaditun suunnitelman perusteella ja yhteisen tavoitteen toteuttamiseksi esimerkiksi niin, että henkilö saa osan rikoksen tuottamasta hyödystä. Tekijänvastuu joka tapauksessa edellyttää yhdessä tekemistä, mikä subjektiivisessa suhteessa heijastuu vaatimuksena yhteisymmärryksestä.

Taustahenkilö voi myös edistää toisen henkilön täytäntöönpanotoimintaa esimerkiksi hankkimalla tilat, joihin ihmiskaupan asianomistaja majoitetaan, tai antamalla rahaa rikoksen toteuttamiseksi tarvittavia toimenpiteitä varten. Tilanteesta riippuen tällaisessa tapauksessa voi olla kysymys tekijäntoimesta tai rikoslain 5 luvun 6 §:ssä rangaistavaksi säädetystä avunannosta. Edellä todetun mukaisesti tällaisen myötävaikuttajan esimerkiksi osallistuessa rikoksen suunnitteluun ja saadessa myös sen toteuttamisesta hyötyä häntä on pikemminkin pidettävä tekijänä kuin avunantajana.

Ihmiskaupparikosten osalta voi toteutua myös yllyttäjän vastuu, jota säännellään rikoslain 5 luvun 5 §:ssä. Sen mukaan yllytyksestä tuomitaan tekijän tavoin eli yhtä ankarasti kuin tekijä se, joka tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai rangaistavaan yritykseen eli esimerkiksi ihmiskaupparikokseen tai sen yritykseen.

Rikoslain 5 luvun 4 §:ssä säädetään ns. välillistä tekemistä koskevasta rikosoikeudellisesta vastuusta. Pykälän mukaan tekijänä tuomitaan se, joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeetomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä. Pykälän valmistelutöiden (HE 44/2002 vp, s. 153/II ja 154/I) mukaan pykälää voidaan soveltaa esimerkiksi tilanteissa, joissa välittömältä tekijältä puuttuu tietoisuus teon tosiasiallisesta tai oikeudellisesta luonteesta tai tekijä erehdyttyy siitä taikka välittömältä tekijältä puuttuu jokin tunnusmerkistöön kuuluva erityinen tarkoitus tai motiivi. Tällaisia henkilöitä saattaa ihmiskaupparikoksissa osallistua esimerkiksi teon kohteena olevien henkilöiden kuljettamiseen tai majoittamiseen. Välillistä tekemistä koskeva rikosoikeudellinen vastuu voi tällöin kohdistua henkilöihin, jotka ovat ihmiskaupparikoksen toteuttamiseksi saaneet välittömän tekijän toimimaan tällä tavalla.

6.1.3 47 luku. Työrikoksista

9 §. *Oikeushenkilön rangaistusvastuu.* Pykälää muutettaisiin niin, että siinä mainitaan työturvallisuusrikoksen ohella myös kiskonnantapainen työsyryntä rikoksena, johon sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Tarkemmin oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään rikoslain 9 luvussa, jossa säädetään esimerkiksi rangaistusvastuun edellytyksistä (2 §), rikoksentekijän ja oikeushenkilön välisestä suhteesta (3 §) sekä yhteisösakon määrästä ja sen mittaamisperusteista (5 ja 6 §).

6.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

6.2.1 2 luku. Asianosaisen avustamisesta

1 a §. Pykälän 1 kohdan mukaan tuomioistuin voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja, silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten rikoslain 20 luvussa tarkoitettua seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi *uusi 2 momentti*, jonka mukaan edellä 1 momentissa säädetystä riippumatta tuomioistuin voi määrätä rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä tarkoitettuna rikoksen kohteena olleelle henkilölle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten, jos se on tarpeen asian selvittämiseksi. Uuden momentin toisen virkkeen mukaan mainittuun henkilöön sovellettaisiin tämän luvun asianomistajaa koskevia säännöksiä ja hänelle määrättyyn oikeudenkäyntiavustajaan asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaa koskevia säännöksiä. Uudessa momentissa viitattuja rikoksia ovat paritusrikokset eli paritus ja törkeä paritus.

Uusi momentti tarkoittaisi sitä, että paritusrikoksen kohteena olleelle henkilölle voitaisiin määrätä oikeudenkäyntiavustaja riippumatta siitä, katsotaanko henkilön täyttävän oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden kautta syntyneen asianomistajan määritelmän. Avustajaa määrättäessä ei myöskään tarvitse vielä olla tietoa siitä, onko paritusrikoksen kohteena olleella henkilöllä vaatimuksia asiassa. Jos kohde voidaan katsoa asianomistajaksi hänen jo esittämiensä vaatimusten perusteella, nykyisen pykälän 1 kohdan mukaiset oikeudenkäyntiavustajan määräämisen edellytykset saattavat täytyä. Tältä kannalta katsottuna uudella momentilla olisi siis ennen kaikkea nykyistä sääntelyä täydentävää merkitystä. Avustajan määrääminen ei johtaisi siihen, että parituksen kohteelle tulee asianomistajan asema, vaan rikosprosessuaalinen asema määräytyisi itsenäisesti ja saattaisi muuttua prosessin kestäessä.

Ilmaisu ”jos se on tarpeen asian selvittämiseksi” ei tarkoittaisi korkeaa kynnystä oikeudenkäyntiavustajan määräämisen suhteen. Kysymys olisi yleensä siitä, että vasta selvitetään, minkälaisesta ja millä tavalla paritusrikoksen kohteen oikeuksiin vaikuttavasta rikoksesta on kysymys. Tällöin parituksen kohteen asema saattaa olla sillä tavalla epäselvä, että häntä esimerkiksi kuullaan kuultavana, minkä uuden esitutkintalain 4 luvun 9 §:n 2 momentti tulee nimenomaisesti mahdollistamaan. Tällaisessa selvittämisessä, joka yleensä käynnistyy esitutkinnan alkuvaiheessa, voi olla kysymys myös siitä, mitä rikosta asiassa on syytä epäillä, eli erityisesti rajanvedosta ihmiskaupparikoksen ja paritusrikoksen välillä. Oikeudenkäyntiavustajan käyttäminen voi edistää myös tosiseikkojen selvittämisestä, vaikka vastuu rikoksen selvittämisestä on luonnollisesti aina esitutkintaviranomaisella.

Paritusrikoksen kohteena olleiden henkilöiden ja myös ihmiskaupparikoksen kohteena olleiden henkilöiden osalta on syytä kiinnittää huomiota esitutkintalain (449/1987) 10 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan syyttäjä tai tutkinnanjohtaja tekee tuomioistuimelle esityksen oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla. Sääntelyä on terävöitetty vuoden 2014 alussa voimaan tulevan uuden esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 2 momentissa niin, että tutkinnanjohtajan tai syyttäjän on tehtävä tuomioistuimelle kyseinen esitys. Joka tapauksessa niin nykyisen kuin uuden esitutkintalain perusteella mainituilla virkamiehillä on katsottava olevan toimintavelvollisuus laissa säädettyjen oikeudenkäyntiavustajan määräämisedellytysten täytyessä. Nyt lisättäväksi ehdotettavan 2 momentin kannalta merkitystä on nimenomaan sillä, että avustaja olisi mukana esitutkinnassa jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, rikoksen kohteena olleen henkilön kuulustelu mukaan lukien. Myös näissä tilanteissa avustajan määräys voidaan hankkia myöhemmin hänen jo suoritettuaan avustamiseen liittyviä toimenpiteitä.

Uuden momentin mukaan paritusrikoksen kohteeseen siis sovellettaisiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännöksiä ja hänelle määrättyyn oikeudenkäyntiavustajaan asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaa koskevia säännöksiä. Tämä tarkoittaisi ensinnäkin sitä, että luvun 3 §:ssä säädettyin edellytyksin paritusrikoksen kohteena olleelle voitaisiin määrätä tukihenkilö. Avustaja olisi näissäkin tilanteissa 6 §:n mukaisesti velvollinen huolellisesti ja hyvää asianajotapaa noudattaen valvomaan päämiehensä etua ja oikeutta sekä siinä tarkoituksessa edistämään asian selvittämistä. Luvun 10 §:n mukaisesti asianomistajan oikeudenkäyntiavustajalle maksettaisiin valtion varoista palkkio ja korvaus noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeusapulain 17 ja 18 §:ssä säädetään avustajan palkkioista ja korvauksista. Paritusrikoksen kohde myös vapautuisi velvollisuudesta suorittaa eräitä maksuja ja kustannuksia. Lisäksi tukihenkilölle maksettaisiin korvaus noudattaen todistelukustannusten korvaamisesta annettuja säännöksiä. Paritusrikoksen kohteena olleen henkilön oikeudenkäyntiavustajan osalta sovellettavaksi tulisivat muutkin kuin kyseisessä luvussa olevat nimenomaisesti avustajaa koskevat säännökset. Tämä koskisi esimerkiksi säännöksiä asianomistajan avustajan oikeudesta osallistua päämiehensä kuulusteluun. Lähtökohtana näissäkin asioissa on, että päämiehen avustamiseen kuuluvat tarpeelliset toimenpiteet. Esitutkinnan ja rikosprosessin muuten edetessä tilanne avustamisen tarpeellisuuden suhteen saattaa tarkentua ja muuttua, kun päämiehen asema täsmentyy ja selviää, onko hänellä vaatimuksia, ja jos on, minkälaisia ne ovat.

6.3 Laki liiketoimintakiellosta

3 §. *Liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset.* Pykälän 3 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisättävässä 5 kohdassa mainitaan rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä rangaistavaksi säädetty rikos eli kiskonnantapainen työsyryntä. Tämän muutoksen jälkeen liiketoimintakielloon voidaan määrätä liiketoimintakiellosta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt mainittuun rikokseen.

Liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset tulisivat tyhjentävästi uudesta kohdasta. Pykälän 1 ja 2 momentissa mainittuihin seikkoihin ei siis tarvitsisi kiinnittää huomiota. Sen sijaan useat muut liiketoimintakiellosta annetun lain säännökset tulisivat sovellettaviksi myös näissä tapauksissa. Tämä koskee esimerkiksi liiketoimintakiellon henkilöpiiriä (2 §), liiketoimintakiellon sisältöä (4 §), liiketoimintakiellon kestoa (5 §), liiketoimintakiellon määräämistä (6 §) ja vireillepanoaikaa (8 §).

Syyllistyminen uudessa 5 kohdassa mainittuun kiskonnantapaiseen työsyryntään tarkoittaisi sitä, että henkilö on jo tuomittu tai tullaan liiketoimintakiellon määräämisen yhteydessä tuomitsemaan kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Jos liiketoimintakielloa koskevaa asiaa poikkeuksellisesti käsitellään rikosasiasta erillisenä, kiellon määräämisen edellytyksenä ei olisi se, että rikosasiassa annettu tuomio on tullut lainvoimaiseksi tai pantavissa täytäntöön lainvoimaisen tuomion tavoin. Henkilön ollessa vasta epäiltyinä tai syytteessä liiketoimintakiello voitaisiin määrätä väliaikaisena 11 §:n 1 momentin nojalla.

7 Voimaantulo

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan mahdollisimman pian niiden tultua hyväksytyiksi ja vahvistetuiksi.

Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi niin, että liiketoimintakiellon määrääminen on mahdollista, jos liiketoiminnassa on syyllistytty kiskonnantapaiseen työsyryntään. Tältä osin ei edellytettäisi pykälän 1 momentin mukaisesti sitä, että kieltoon määrättävän toimintaa on kokonaisuutena arvioiden pidettävä velkojien, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen tai toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena. Liiketoimintakiellon käyttämisellä rajoitetaan perustuslain 18 §:ssä säädettyä elinkeinovapautta.

Nyt ei olisi kysymys uuden elinkeinovapautta rajoittavan toimenpiteen säätämisestä. Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momenttiin on jo aikaisemmin otettu erikseen mainittuja pornografia-, paritus- ja ihmiskaupparikoksia, joihin syyllistyminen liiketoiminnassa sellaisenaan oikeuttaa liiketoimintakiellon määräämiseen. Momenttia koskevia lainsäädäntömuutoksia ei ole pidetty elinkeinovapauden suojaamisen kannalta ongelmallisina (HE 282/2010 vp ja HE 122/2011 vp). Toisaalta muutokset ovat perustuneet kahden Euroopan neuvoston yleissopimuksen velvoitteiden täytäntöönpanoon sopimusten kansallisen voimaansaattamisen yhteydessä, jolloin kansallinen harkintavalta on rajoitettu, ja muutosehdotukset eivät ole säätämisyvaiheessa myöskään tulleet eduskunnan perustuslakivaliokunnan tarkasteltaviksi.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä on määritelty perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Ne edellyttävät muun ohessa, että rajoituksen perusteena oleva syy on painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima, että rajoitus on välttämätön hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi ja että perusoikeuden suojaama oikeushyvä ja rajoituksen kohteena oleva intressi ovat keskenään oikeassa suhteessa. Hyväksyttävän rajoitusperusteen ei sinällään tarvitse olla toisen perusoikeuden turvaaminen.

Kiskonnantapaisessa työsyrynnässä työnhakija tai työntekijä asetetaan huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä. Kiskonnantapainen työsyryntä on työntekijän oikeuksia vakavasti loukkaava rikos, joka tunnusmerkistöltään muistuttaa ihmiskaupan tunnusmerkistöä. Mainitun rikoksen rangaistavaksi säätäminen on yksi ilmentymä pyrkimisestä työntekijöiden tasa-arvoiseen ja yhdenvertaiseen kohteluun.

Kiskonnantapaisen työsyrynnän lisääminen liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momenttiin ei ole merkittävä laajennus liiketoimintakiellon käyttöalaa, koska mainitun rikoksen kohdalla liiketoimintakiello voidaan jo nykyisin määrätä pykälän 1 momentissa säädetyin edellytyksin. Työntekijöiden oikeuksien suojaamista merkittävilta loukkauksilta ei voida pitää vähäisempänä suojattavana etuutena kuin niitä, joihin liiketoimintakielloa nykyisin liiketoimintakiellosta annetun lain 1 §:n mukaan pääsääntöisesti käytetään: sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estäminen sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitäminen.

Perusoikeuksien rajoitusedellytysten mukaan on huolehdittava riittävästä oikeusturva-järjestelyistä. Muutenkin asian arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota liiketoiminta-kiellosta annetun lain säännösten sisältöön, jolla on merkitystä kiellon tuntuuden ja elinkeinovapauden käyttämiseen ulottuvien vaikutuksien kannalta. Liiketoimintakiellon määrää lain 6 §:n mukaan tuomioistuin, jonka päätös on harkinnanvarainen ja joka voi liiketoimintakiellon määrätessään 4 §:n 3 momentin nojalla rajata kiellon ulottuvuutta tapauskohtaisesti. Liiketoimintakielto on aina määräaikainen, lain 5 §:n mukaan kestoltaan vähintään kolmen ja enintään seitsemän vuoden mittainen. Lain 15 §:n mukaan tuomioistuin voi liiketoimintakieltoon määrätyn hakemuksesta kumota kiellon kokonaan tai osittain, jos kiellon kumoaminen on perusteltua muuttuneiden olosuhteiden tai muun erityisen syyn takia.

Mainituilla perusteilla lakiehdotus liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta voidaan käsitellä tavallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä. Sama koskee myös muita esityksen lakiehdotuksia.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

LAKIEHDOTUKSET

1. Laki rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rikoslain (39/1889) 20 luvun 9 §:n 1 momentti ja 9 a §:n 1 momentti, 25 luvun 3 §:n 1 momentti ja 47 luvun 9 §, sellaisina kuin ne ovat, 20 luvun 9 §:n 1 momentti laeissa 563/1998 ja 650/2004, 20 luvun 9 a §:n 1 momentti ja 25 luvun 3 §:n 1 momentti laissa 650/2004 sekä 47 luvun 9 § laissa 61/2003, seuraavasti:

20 luku

Seksuaalirikoksista

9 §

Paritus

Joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä

- 1) järjestää huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa varten tai kahdeksaatoista vuotta nuoremman lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaa tekoa varten,
 - 2) vakiintuneena osana liiketoimintaansa majoittaa sellaiseen tekoon ryhtyvää ja siten olennaisesti edistää tekoa,
 - 3) yhteystietoja välittämällä tai muuten markkinoi toisen sellaiseen tekoon ryhtymistä tietäen, että hänen toimintansa olennaisesti edistää teon toteutumista,
 - 4) muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai
 - 5) viettelee toisen sellaiseen tekoon,
on tuomittava *parituksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.
-

9 a §

Törkeä paritus

Jos parituksessa

- 1) tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä,
 - 2) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai
 - 3) kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi
- ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtyjä on tuomittava *törkeästä parituksesta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.
-

25 luku

Vapauteen kohdistuvista rikoksista

3 §

Ihmiskauppa

Joka

- 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla,
 - 2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdyttä hyväksi käyttämällä,
 - 3) maksamalla korvauksen toista vallassaan pitävälle henkilölle tai
 - 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen
- ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tai ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin, kuten pakkotyöhön, taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava *ihmiskaupasta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.
-

47 luku

Työrikoksista

9 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Työturvallisuusrikokseen ja kiskonnantapaiseen työsyryntään sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 _____ .

2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 1 a §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 243/2006 ja 455/2011, uusi 2 momentti seuraavasti:

2 luku

Asianosaisen avustamisesta

1 a §

Edellä 1 momentissa säädetystä riippumatta tuomioistuin voi määrätä rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä tarkoitetun rikoksen kohteena olleelle henkilölle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten, jos se on tarpeen asian selvittämiseksi. Mainittuun henkilöön sovelletaan tämän luvun asianomistajaa koskevia säännöksiä ja hänelle määrättyyn oikeudenkäyntiavustajaan asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaa koskevia säännöksiä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

3. Laki liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan liiketoimintakiellosta annetun lain (1059/1985) 3 §:n 3 momentti,
sellaisena kuin se on laissa 228/2012, seuraavasti:

3 §

Liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset

Lisäksi liiketoimintakielloon voidaan määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt:

- 1) rikoslain (39/1889) 17 luvun 18 tai 18 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen;
- 2) rikoslain 17 luvun 19 §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai osallisuuteen siihen;
- 3) kahdeksatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistuneeseen rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen;
- 4) rikoslain 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen; taikka
- 5) rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 _____ .

RINNAKKAISTEKSTIT

1. Laki rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rikoslain (39/1889) 20 luvun 9 §:n 1 momentti ja 9 a §:n 1 momentti, 25 luvun 3 §:n 1 momentti ja 47 luvun 9 §, sellaisina kuin ne ovat, 20 luvun 9 §:n 1 momentti laeissa 563/1998 ja 650/2004, 20 luvun 9 a §:n 1 momentti ja 25 luvun 3 §:n 1 momentti laissa 650/2004 sekä 47 luvun 9 § laissa 61/2003, seuraavasti:

20 luku

Seksuaalirikoksista

Voimassa oleva laki

9 §

Paritus

Joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä

- 1) järjestää huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa varten tai kahdeksaatoista vuotta nuoremman lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaa tekoa varten,
 - 2) vakiintuneena osana liiketoimintaansa majoittaa sellaiseen tekoon ryhtyvää ja siten olennaisesti edistää tekoa,
 - 3) yhteystietoja välittämällä tai muuten markkinoi toisen sellaiseen tekoon ryhtymistä tietäen, että hänen toimintansa olennaisesti edistää teon toteutumista,
 - 4) muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai
 - 5) viettelee *tai painostaa* toisen sellaiseen tekoon,
on tuomittava *parituksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.
-

Ehdotus

9 §

Paritus

Joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä

- 1) järjestää huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa varten tai kahdeksaatoista vuotta nuoremman lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaa tekoa varten,
 - 2) vakiintuneena osana liiketoimintaansa majoittaa sellaiseen tekoon ryhtyvää ja siten olennaisesti edistää tekoa,
 - 3) yhteystietoja välittämällä tai muuten markkinoi toisen sellaiseen tekoon ryhtymistä tietäen, että hänen toimintansa olennaisesti edistää teon toteutumista,
 - 4) muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai
 - 5) viettelee toisen sellaiseen tekoon,
- on tuomittava *parituksesta* sakkoon tai vankeuteen vähintään kolmeksi vuodeksi.
-

Voimassa oleva laki

9 a §

Törkeä paritus

Jos parituksessa

- 1) tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä,
 - 2) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti,
 - 3) *aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä tai*
 - 4) kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi
ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *törkeästä parituksesta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.
-

Ehdotus

9 a §

Törkeä paritus

Jos parituksessa

- 1) tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä,
 - 2) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai
 - 3) kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi
ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *törkeästä parituksesta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.
-

Vapauteen kohdistuvista rikoksista

Voimassa oleva laki

3 §

Ihmiskauppa

Joka

- 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa,
- 2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,
- 3) maksamalla korvauksen toista vallassaan pitävälle henkilölle tai
- 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen

ottaa toisen valtaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamisekseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi *taloudellisessa hyötymistarkoituksessa*, on tuomittava *ihmiskaupasta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Ehdotus

3 §

Ihmiskauppa

Joka

- 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa *taikka toista painostamalla*,
- 2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,
- 3) maksamalla korvauksen toista vallassaan pitävälle henkilölle tai
- 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen

ottaa toisen *määräysvaltaansa*, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamisekseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi *tai ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin, kuten pakkotyöhön*, taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava *ihmiskaupasta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

47 luku

Työrikoksista

Voimassa oleva laki

9 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Työturvallisuusrikokseen sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Ehdotus

9 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Työturvallisuusrikokseen *ja kiskonnantapaiseen työsyrintään* sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 .*

2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 1 a §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 243/2006 ja 455/2011, uusi 2 momentti seuraavasti:

2 luku

Asianosaisen avustamisesta

Voimassa oleva laki

1 a §

Ehdotus

1 a §

Edellä 1 momentissa säädetystä riippumatta tuomioistuimien voi määrätä rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä tarkoitetun rikoksen kohteena olleelle henkilölle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten, jos se on tarpeen asian selvittämiseksi. Mainittuun henkilöön sovelletaan tämän luvun asianomistajaa koskevia säännöksiä ja hänelle määrättyyn oikeudenkäyntiavustajaan asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaa koskevia säännöksiä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

3. Laki liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan liiketoimintakiellosta annetun lain (1059/1985) 3 §:n 3 momentti, sellaisena
kuin se on laissa 228/2012, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

3 §

Liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset

Lisäksi liiketoimintakielloon voidaan määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt:

- 1) rikoslain (39/1889) 17 luvun 18 tai 18 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen;
- 2) rikoslain 17 luvun 19 §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai osallisuuteen siihen;
- 3) kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistuneeseen rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen; taikka
- 4) rikoslain 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen.

Ehdotus

3 §

Liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset

Lisäksi liiketoimintakielloon voidaan määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt:

- 1) rikoslain (39/1889) 17 luvun 18 tai 18 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen;
- 2) rikoslain 17 luvun 19 §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai osallisuuteen siihen;
- 3) kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistuneeseen rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen;
- 4) rikoslain 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen; taikka
- 5) rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

LAGFÖRSLAG

1. Lag om ändring av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i strafflagen (39/1889) 20 kap. 9 § 1 mom. och 9 a § 1 mom., 25 kap. 3 § 1 mom. och 47 kap. 9 §, sådana de lyder, 20 kap. 9 § 1 mom. i lagarna 563/1998 och 650/2004, 20 kap. 9 a § 1 mom. och 25 kap. 3 § 1 mom. i lag 650/2004 samt 47 kap. 9 § i lag 61/2003, som följer:

20 kap.

Om sexualbrott

9 §

Koppleri

Den som för att skaffa sig själv eller någon annan ekonomisk vinning

- 1) ordnar ett rum eller något annat ställe för samlag eller en därmed jämförlig sexuell handling som utförs av någon mot ersättning eller för en uppenbart sedlighetssårande handling som mot ersättning utförs av ett barn under aderton år,
 - 2) väsentligt främjar en sådan handling genom att som en etablerad del av sin affärsverksamhet inkvartera någon som utför handlingen,
 - 3) genom förmedling av kontaktuppgifter eller på annat sätt marknadsför att någon annan utför sådana handlingar, medveten om att detta handlande väsentligt främjar gärningens fullbordan,
 - 4) på annat sätt utnyttjar att någon utför sådana handlingar, eller
 - 5) förleder någon till sådana handlingar,
ska för *koppleri* dömas till böter eller fängelse i högst tre år.
-

9 a §

Grovt koppleri

Om vid koppleri

- 1) eftersträvas avsevärd ekonomisk vinning,
 - 2) brottet begås särskilt planmässigt, eller
 - 4) brottet riktar sig mot ett barn under aderton år,
- och gärningen även bedömd som en helhet är grov,

ska gärningsmannen för *grovt koppleri* dömas till fängelse i minst fyra månader och högst sex år.

25 kap.

Om brott mot friheten

3 §

Människohandel

Den som genom att

- 1) utnyttja någon annans beroende ställning eller skyddslösa läge eller genom att utöva påtryckning mot någon annan,
- 2) vilseleda någon annan eller genom att utnyttja att någon vilseletts,
- 3) betala ersättning till en person som har kontroll över en annan person, eller
- 4) ta emot en sådan ersättning

tar kontroll över någon eller rekryterar, överlåter, transporterar, tar emot eller inhyser någon i syfte att göra honom eller henne till föremål för sexuellt utnyttjande enligt 20 kap. 9 § 1 mom. 1 punkten eller därmed jämförbart sexuellt utnyttjande eller för förhållanden som kränker människovärdet, såsom tvångsarbete, eller i syfte att avlägsna organ eller vävnader, ska för *människohandel* dömas till fängelse i minst fyra månader och högst sex år.

47 kap.

Om arbetsbrott

9 §

Juridiska personers straffansvar

På arbetarskyddsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet tillämpas vad som bestäms om juridiska personers straffansvar.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2. Lag om ändring av 2 kap. 1 a § i lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut

fogas till 2 kap. 1 a § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997), sådan paragrafen lyder i lagarna 243/2006 och 455/2011, ett nytt 2 mom. som följer:

2 kap.

Om biträdande av part

1 a §

Oberoende av det som sägs i 1 mom. kan domstolen förordna ett rättegångsbiträde för att under förundersökningen och rättegången bistå en person som har varit föremål för ett brott som avses i 20 kap. 9 eller 9 a § i strafflagen, om det behövs för utredningen av målet. På den personen tillämpas bestämmelserna om målsägande i detta kapitel och på det rättegångsbiträde som förordnats för honom eller henne bestämmelserna om målsägandebiträde.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3. Lag om ändring av 3 § i lagen om näringsförbud

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om näringsförbud (1059/1985) 3 § 3 mom., sådant det lyder i lag 228/2012,
som följer:

3 §

Förutsättningarna för näringsförbud

Dessutom kan en person som avses i 2 § meddelas näringsförbud, om han eller hon vid drivandet av rörelse har gjort sig skyldig till

- 1) ett brott som är straffbart enligt 17 kap. 18 eller 18 a § i strafflagen (39/1889) eller försök eller medverkan till ett sådant brott,
- 2) ett brott som är straffbart enligt 17 kap. 19 § i strafflagen eller medverkan till ett sådant brott,
- 3) ett brott som har riktat sig mot en person som är yngre än 18 år och som är straffbart enligt 20 kap. 9 eller 9 a § i strafflagen eller försök eller medverkan till ett sådant brott,
- 4) ett brott som är straffbart enligt 25 kap. 3 eller 3 a § i strafflagen eller försök eller medverkan till ett sådant brott, eller
- 5) ett brott som är straffbart enligt 47 kap. 3 a § i strafflagen.

Denna lag träder i kraft den 20 .



OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7105
ISBN 978-952-259-250-7 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 VALTIONEUVOSTO
www.om.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 STATSRÅDET
www.jm.fi